

Západočeská univerzita v Plzni
Fakulta právnická

Diplomová práce

Trestní právo v Koldínově městském zákoníku

Bc. Kateřina Miosgová

Plzeň 2014

Západočeská univerzita v Plzni
Fakulta právnická

Diplomová práce

Trestní právo v Koldínově městském zákoníku

Bc. Kateřina Miosgová

Oborové pracoviště: Katedra právních dějin

Studijní program: Právo a právní věda

Obor: Právo

Vedoucí práce: Prof. JUDr. PhDr. Karolina Adamová, DSc.,

Plzeň 2014

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma „Trestní právo v Koldínově městském zákoníku“ zpracovala samostatně a že jsem vyznačila prameny, z nichž jsem pro svou práci čerpala, způsobem pro vědeckou práci obvyklým.

V Plzni 2014

.....
Bc. Kateřina Miosgová

Děkuji Prof. JUDr. PhDr. Karolině Adamové, DSc. za ochotu a cenné rady, které mi při vypracovávání mé diplomové práce poskytla.

Dále mé poděkování patří mojí rodině, která se mnou měla trpělivost a především mým synům, které moje studium obralo o spoustu chvil, které jsme mohli trávit spolu.

OBSAH

1. Úvod.....	1
2. Vývoj českého trestního práva do 16. století.....	3
2.1. Počátky práva v českých zemích.....	3
2.1.1. Zákon sudnyj ljudem.....	4
2.1.2. Dekreta Břetislavova.....	6
2.1.3. Statuta Konrádova.....	6
2.2. Trestní právo v období rozvinutého feudalismu	7
2.2.1. Kniha rožmberská	10
2.2.2. Brněnská právní kniha písaře Jana.....	10
2.2.3. Návrh zákoníku Karla IV.	11
2.3. Trestní právo v období stavovského státu.....	12
2.3.1. O právech země české Knihy Devaterý	14
2.3.2. Vladislavské zřízení zemské	14
2.3.3. Práva městská Mistra Brikcího z Licka	15
2.3.4. Apelační soud.....	16
3. Mistr Pavel Kristián z Koldína a jeho zákoník	17
3.1. Osobnost Mistra Pavla Kristiána z Koldína	17
3.2. Práva městská Království českého	18
3.3. Obsah Koldínova zákoníku	19
3.3.1. Systematika trestního práva v Koldínově zákoníku.....	20
4. Trestné činy v Koldínově zákoníku	23
4.1. Trestné činy proti životu a zdraví.....	26
4.2. Trestné činy proti majetku	29
4.3. Trestné činy proti mravnosti	36
4.4. Trestné činy proti cti	41
4.5. Trestné činy proti náboženství a trestné činy politické.....	43
4.6. Trestné činy proti řádné správě města.....	50
5. Průběh trestního řízení	53
5.1. Zahájení trestního řízení.....	54
5.2. Dokazování	57
5.2.1. Svědecká výpověď	57

5.2.2. Útrpné právo	58
5.3. Rozsudek	62
5.4. Odvolání	63
6. Vykonání rozsudku	65
6.1. Vězení	65
6.2. Majetkové tresty	66
6.3. Vyhoštění z města a země	67
6.4. Zneuct'ující tresty	68
6.5. Trest smrti	69
6.5.1. Kat	69
6.5.2. Cesta na popraviště	70
6.5.3. Způsoby poprav	71
7. Závěr	74
Seznam použité literatury	76
Resume	81

1. Úvod

Cílem mé práce je podat přehled o ranně novověkém městském trestním právu, tak jak bylo kodifikováno v Právech městských království českého Pavla Kristiána z Koldína. V oblasti městského práva bylo sepsání a schválení Koldínova zákoníku v roce 1579 nejvýznamnějším počinem v celých českých dějinách. Tento zákoník je tak významný proto, že jde o první závaznou kodifikaci městského práva v českých zemích, což velmi významně přispělo k překonání partikularismu městského práva u nás. Je sepsán celkem přehledně, velmi pěknou češtinou. O jeho kvalitě svědčí i to, že se stal podpůrným pramenem šlechtického práva a některá jeho ustanovení zůstala v platnosti až do konce roku 1811.

V první kapitole je nastíněn vývoj trestního práva v Čechách od nejstaršího období až po 16. století, tedy po první kodifikace českého práva zemského i městského. Tento vývoj jsem rozdělila na tři období, a to na období počátků práva v českých zemích, období rozvinutého feudalismu a období stavovského státu. Zároveň přibližuji nejdůležitější právní památky v jednotlivých obdobích, s přihlédnutím k jejich trestněprávnímu obsahu.

Další kapitola se věnuje osobě Mistra Pavla Kristiána z Koldína, okolnostem vzniku Práv městských království Českého a jejich prosazení v praxi městských soudů i samotnému obsahu zákoníku. Zákoník postihuje prakticky veškerý život města a jeho obyvatel. Vymezuje městskou správu, práva a povinnosti městské rady a konšelů, městské soudnictví, obsahuje právo majetkové, rodinné, dědické, závazkové, obchodní, sousedské i trestní, včetně norem procesních. Já zde blíže popisuji systematiku jeho trestněprávní části.

V hlavní části práce jsou nejprve popsány obecné rysy trestního práva, tak jak bylo kodifikováno v zákoníku, a poté jsou trestné činy roztrženy do jednotlivých skupin a vymezeny jejich skutkové podstaty. Trestné činy jsem rozdělila do šesti skupin, a to trestné činy proti životu a zdraví, proti majetku, proti mravnosti, proti cti, trestné činy proti náboženství a trestné činy politické a trestné činy proti řádné správě města. Kromě popisu skutkových podstat jednotlivých deliktů jsem se zaměřila na tresty za ně ukládané. Pokusila jsem se porovnat tresty zákoníkem vyměřené (poenae ordinariae) s tresty podle zápisů ve smolných knihách skutečně ukládanými.

Další kapitola přibližuje průběh trestního řízení před městskými soudy od vznesení obžaloby, zajištění obžalovaného, dokazování, použití tortury, vynesení rozsudku, až po úlohu apelačního soudu při odvolání.

V poslední části práce je popsán výkon rozsudku. Jsou tu vymezeny předepsané a používané druhy trestů a také popsán způsob jejich provedení.

2. Vývoj českého trestního práva do 16. století

K pojmu trestního práva ve středověku uvedl Prof. Karel Malý: „*Středověk neznal pojem trest a samozřejmě ani pojem trestní právo. To co označujeme jako trestní právo dnes, tj. soubor norem, které chrání důležité objekty jako je vlastnictví, majetek, život a zdraví člověka a mnohé jiné, včetně práv politických, bylo součástí právního systému, který vůbec nerozlišoval mezi právem veřejným a soukromým, ponechával celou řadu, z dnešního hlediska mimořádně závažných trestných činů, soukromé iniciativě, nerozlišoval procesní normy podle předmětu jednání soudu na proces trestní a proces civilní. Jinými slovy, použijeme-li dnes výraz trestní právo středověké či feudální, je to anachronismus a vnášení moderních právních představ do minulosti. Přesto však je to běžné a tohoto prohřešku se dopouštějí nejen právníci, ale i historici.*“¹

Přestože si plně uvědomuji, že středověké právo tyto pojmy neznalo, dokonce celý systém práva byl zcela odlišný od našeho a byl založený na principu stavovské personality, nedokážu si představit, jakým jiným způsobem přiblížit a popsat tehdejší právní normy a instituty, které v současnosti chápeme pod pojmem trestní právo. Přes zcela jiné chápání trestu a i přes to, že potrestání pachatele obvykle záviselo na soukromé iniciativě, i ve středověku můžeme nalézt normy, které chrání důležité společenské vztahy i normy procesní, které tuto ochranu pomáhají realizovat. Proto se „tohoto prohřešku“ dopustím i já a pokusím se popsat středověké a ranně novověké právo za pomoci dnešních představ o trestním právu a současné terminologie.

2.1. Počátky práva v českých zemích

Již v rodové, předstátní, společnosti musela být dodržována určitá pravidla chování. Tyto právní obyčeje byly předávány z generace na generaci ústní tradicí, děti se jim učily od svých rodičů. Právo v této době proto muselo být jednoduché a neměnné. Právní obyčeje byly významné i pro pozdější formování práva. Pozdější psané zákoníky z těchto obyčejů vycházejí a např. stavovské zákoníky v 16. století umožňovaly, aby se strany mohly odvolat na právní obyčej.² V předstátní společnosti neexistovala ani účinná právní ochrana, které by se mohl poškozený dovolávat, škodu

¹ MALÝ, Karel. Několik poznámek k trestnímu právu v Čechách v době stavovské. In: FRANCEK, J.: *Hrdelní soudnictví českých zemí v 16.-18. století. Sborník příspěvků z konference konané v Pardubicích 21.-22.9.1995.* Pardubice: Východočeské muzeum v Pardubicích, 1996, s. 7.

² MALÝ, Karel. *České právo v minulosti.* 1. vyd. Praha: Orac, 1995, s. 10-11.

způsobenou bezprávím si poškozený hojil za použití svépomoci na pachateli, jeho rodině či majetku. Rod byl odpovědný za zlé skutky svých členů.³ Z toho vycházel institut krevní msty. Pokud byla oběť z jiného rodu než její vrah, měli členové rodu, ze kterého pocházela oběť, právo a zároveň povinnost jej pomstít, a to usmrcením člena vrahova rodu. Tím však byla dána příčina k další krevní mstě, a proto se stávalo, že krevní mstou vyhynuly celé rody. Později bylo dovoleno vykoupit se z krevní msty složením náhrady, jejíž výše se řídila společenským postavením zabitého.⁴

Se vznikem prvních státních útvarů na našem území muselo nutně dojít i ke změně právních obyčejů. Nadále již nebylo možné, aby bylo chování všech lidí usměrňováno stejným způsobem. Hlavním úkolem práva bylo chránit státní orgány, církve a především feudální soukromé vlastnictví. Trestání deliktů, které neohrožují feudální vlastnictví či později křesťanské mravní zásady zůstává obvykle na soukromé iniciativě, trestní zájem státu je malý a trestní iniciativa, která by vycházela od státních orgánů nepatrná.⁵ Církev se v této době stává důležitým normotvůrcem. Vznikají tak dva základní prameny, z nichž se rodí středověké chápání zločinu a trestu. Prvním z nich jsou právní obyčeje, které vychází z právních obyčejů rodových společenství a jsou přizpůsobeny potřebám státní společnosti. Druhým je pak kanonické právo, kterým církev doplňuje chybějící světské právo a prosazuje tak křesťanské mravní zásady.⁶

Kromě právních obyčejů jsou pramenem trestního práva tohoto období také rozhodnutí panovníka. Nazývají se různě, např. dekreta, statuta výsady apod. Jsou dokladem zákonodárné pravomoci panovníka, jejich vyhlášení se však děje se souhlasem předáků šlechty, kteří jsou obvykle při jejich vyhlášení přítomni, později se tyto akty vyhlašují na sněmech.⁷

2.1.1. Zákon sudnyj ljudem

Nejstarším známým pramenem trestního práva na našem území je Zákon sudnyj ljudem. Na žádost velkomoravského knížete Rostislava ho sestavili ve druhé polovině 9. století Cyril a Metoděj. Zachoval se pouze v pozdních, převážně ruských opisech, které

³ VLČEK, Eduard. *Dějiny trestního práva v českých zemích a v Československu*. 3. nezměň. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2006, s. 3.

⁴ HOŠÁK, Ladislav. *Nové československé dějiny*. Komenium, 1947. s. 15

⁵ VLČEK, Eduard. *Dějiny trestního práva v českých zemích a v Československu*. 3. nezměň. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2006, s. 3.

⁶ ADAMOVIČ, Karolína. *Světla a stíny středověkého práva: příspěvek k aplikaci "Principů" E.F. Smidaka*. Vyd. 1. Praha: Havlíček Brain Team, 2006, s. 99

⁷ MALÝ, Karel. *České právo v minulosti*. 1. vyd. Praha: Orac, 1995, s. 21.

se však od sebe liší svým rozsahem. Zákon, který obsahuje soubor norem především trestního, procesního a rodinného práva, vychází ze zásad křesťanství a tvoří doplněk obyčejového práva pro světské osoby (osoby duchovní se měly řídit právem kanonickým).⁸

Z norem trestního práva obsahuje zákon zákaz konání pohanských rituálů pod trestem propadnutí majetku a prodeje do otroctví, zákaz obcování ženatého muže s otrokyní pod trestem sedmiletého pokání, zákaz smilstva s cizí otrokyní pod trestem pokuty a sedmiletého pokání, zákaz smilstva s jeptiškou pod trestem patnáctiletého pokání. Zakázán byl sňatek s matkou vlastního kmotřence i s kmotřenkou pod trestem rozloučení a patnáctiletého pokání. Stejný trest měl stihnout i toho, kdo se provinil s vdanou ženou. Pokud někdo svedl dívku pannu a nechtěl se s ní oženit nebo si to nepřáli její rodiče, potom měl dívce zaplatit libru zlata; byl-li však chudší, měl jí dát polovici svého jmění; nemajetný však měl být potrestán bitím a vyhoštěním. Za znásilnění dívky panny na pustém místě připadl majetek násilníka této dívce, stejně byl potrestán i ten, kdo svedl dívku mladší třinácti let. Pokud někdo svedl dívku zasnoubenému muži, měl být potrestán uříznutím nosu. Všichni svědci pak měli být shodně potrestáni ještě sedmiletým půstem. Tím měl být potrestán i bigamista navrch k trestu bití. Podpálení cizího lesa nebo kácení stromů v cizím lese bylo trestáno pokutou ve výši dvojnásobku škody. Pokud někdo ze zlého úmyslu zapálil obytné stavení ve městě, měl být upálen, pokud to bylo ve vsi či statku měl být sťat mečem; církevním trestem mělo však být pouze dvanáctileté pokání. Dále je zde zakotveno právo azylu v chrámu a za jeho porušení hrozilo 140 ran. Také řešení sporů svémocí bylo zakázáno pod hrozbou ztráty věci popřípadě bití. Za krádež zbraně za války hrozilo bití, ale za krádež koně pouze pokuta. Pokud byl někdo přistižen při krádeži dobytka, měl být bit, stalo-li se to však podruhé, měl být vyhnán ze země a potřetí pokutován. Pokuta hrozila také tomu, kdo okrádal mrtvé v hrobě. Krádež něčeho z posvátných nádob či krádež rouch v kněžišti byla pokutována, ukradl-li někdo však něco z chrámu mimo kněžiště, měl být bit, ostříhán a vyhnán ze země. Prodaní či zotročení svobodného člověka bylo trestáno zotročením.⁹

⁸ ADAMOVIČ, K.; SOUKUP, L.. *Prameny k dějinám práva v českých zemích*. 2. upravené vyd. Plzeň : Aleš Čeněk, 2010. s. 11

⁹ *Zakon sudnyj ljudem*. In: ADAMOVIČ, K.; SOUKUP, L. *Prameny k dějinám práva v českých zemích*. 2., upr. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010. s. 11-15

2.1.2. Dekreta Břetislavova

Nejstarší známou českou rozsáhlejší právní památkou jsou Dekreta Břetislavova. Jedná se o soubor příkazů a zákazů, které vyhlásil kníže Břetislav I. v roce 1039 v polském Hnězdně nad hrobem svatého Vojtěcha. Text Dekret se dochoval v latinském znění v Kosmově kronice z 12. století a v rukopisném kodexu archivu olomoucké kapituly ze 13. století.¹⁰

Z hlediska poznání soudobého trestního práva jsou pro nás Dekreta zajímavá tím, že je zde poprvé zmíněn ordál. Ordál nebo také boží soud, byl iracionální důkazní prostředek při rozhodování soudních pří, když jiné prostředky selhaly nebo chyběly. O vině a nevině, případně o nepravdivém svědectví měla rozhodnout zkouška, při níž se očekával zásah nadpřirozených sil.

V Dekretech je důkaz ordálem zmíněn ve dvou případech. Boží soud před církví bude uspořádán, pokud by si žena stěžovala, že je trýzněna svým mužem. Dále bylo možné provést ordál žhavým železem nebo vodou u podezřelého z vraždy, který se nechtěl doznat. To však neplatilo pro bratrovrahy, otcovrahy a vrahy kněží.

Další trestněprávní ustanovení, které si zcela jistě zaslouží naši pozornost, je zákaz zřizování krčem. Ten, kdo by krčmu zřídil nebo za plat převzal, měl být přiveden doprostřed tržiště, přivázan ke sloupu a mrskán pruty. Je zde tedy také první zmínka o pranýři.¹¹

2.1.3. Statuta Konrádova

Dalším významným pramenem trestního práva ranného feudalismu jsou Statuta Konrádova. Jedná se o soubor panovnických příkazů a zákazů vyhlášený českým knížetem Konrádem II. Otou v roce 1189. Ačkoliv se jejich originál nedochoval, jejich obsah známe z pozdějších potvrzení pro moravské úděly – znojemský, brněnský a břeclavský.¹²

Ve Statutech je opět zmíněn několikrát ordál, a to konkrétně ordál vodou, železem a soubojem. Pokud měl někdo podstoupit ordál vodou, měl ho na vodu spouštět

¹⁰ JÁNOŠÍKOVÁ, Petra; KNOLL, Vilém; RUNDOVÁ, Alena. *Mezníky českých právních dějin*. 3. rozš. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010. s. 22-23.

¹¹ Dekreta Břetislavova. In: ADAMOVIČ, K. a SOUKUP, L. *Prameny k dějinám práva v českých zemích*. 2., upr. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010. s. 21 - 22

¹² JÁNOŠÍKOVÁ, Petra; KNOLL, Vilém; RUNDOVÁ, Alena. *Mezníky českých právních dějin*. 3. rozš. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010, s. 27

pouze duchovní a jeho pomocník. Souboj holemi se měl napříště konat pouze s cizinci. Ordál železem se měl použít, pokud někomu byla tajně uzmuta dobytčata, lidé z čeledi či včely. Šlechtic mohl za sebe postavit služebníka.

Dále jsou tu dvě ustanovení, která jsou zajímavá tím, že nám zprostředkovaně dávají možnost poznat do té doby platné obyčeje. Prvním z nich je čl. 25, ve kterém stojí, že „*na obecné volání, které se lidovým jazykem nazývá nestojte, není nikdo povinen běžet, ledaže by to chtěl udělat z vlastní vůle*“. Z tohoto si můžeme dovodit, že do té doby byl každý povinen na toto zvolání pronásledovat pachatele trestného činu a pokud to neudělal, čelil určité sankci. Druhým takovým ustanovením je čl. 27, který říká, že „*kdyby stopy věci z krádeže mizely u nějaké vesnice, tato vesnice ať se nijak netrestá z podnětu této krádeže*“. Z tohoto můžeme dovozovat, že do této doby přežívaly obyčeje ještě z dob rodové společnosti, kdy existovala kolektivní vina či kolektivní ručení.

Další zajímavostí z oblasti trestního práva je, že zloději mají být „trestáni stejným trestem jako jejich společníci a nadřžovači“. Jde tedy o počátky institutu, který v moderním právu nazýváme spolupachatelství a účastenství na trestném činu.¹³

2.2. Trestní právo v období rozvinutého feudalismu

Jako pramen práva (nejen trestního) začíná v tomto období získávat na důležitosti soudní nález. To souvisí s růstem úlohy soudů v životě společnosti a také s písemným zachycováním jejich rozhodnutí. Podstata normotvorného působení soudů spočívala v tom, že pokud neměl soud pro své rozhodnutí podklad v obyčejích, případně když se soudci rozhodli od obyčejového práva odchýlit, mohli svobodně dle vlastní úvahy právo nalézat, čímž vlastně vytvářeli soudní precedent, neboť toto rozhodnutí bylo v obdobných případech závazné pro další rozhodování tohoto soudu a strany se na něj mohly odvolávat jako na platné právo. Význam nálezů skončil se stavovským státem. V absolutistickém státě již nebyla možná ani volná úvaha soudce ani možnost odvolávat se na staré nálezy.¹⁴

Spolu s rozmachem měst ve 12. a 13. století se v našich oblastech začíná objevovat nové právo, právo městské. Základem každého městského práva bylo privilegium

¹³ Statuta Konrádova. In: ADAMOVÁ, K. a SOUKUP, L. *Prameny k dějinám práva v českých zemích. 2.*, upr. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010. s. 27 - 30

¹⁴ MALÝ, Karel. *České právo v minulosti*. 1. vyd. Praha: Orac, 1995, s. 23.

(privilegia), které udělil panovník měšťanům. V počátcích každé město mělo své právo, které bylo odlišné od ostatních měst. Tato první městská práva vycházela především z práva, které si s sebou přinesli kolonisté. Na území Českého státu tak vznikly dvě hlavní oblasti práva.

První byla oblast práva saského (magdeburského), která zahrnovala severní část Čech a Moravy, Slezsko a Lužici. Saské právo bylo sepsáno zejména Eikem z Repgowa v první třetině 13. století v Saském zrcadle (Sachsenspiegel). Pro saské právo byly příznačné ve správní oblasti dva sbory, kmetů jako členů soudu a konšelů jako členů rady, a také delší životnost soudu s rychtářem vůči radě. V majetkové oblasti je charakterizovalo výhodnější postavení manželky před členy její nové rodiny. Po formální stránce byla pro magdeburské právo typická pevnější jednota práva od instanční vázanosti přes soudní a jiné řády až po základní pomůcky přispívající k jeho stabilitě, která bývá někdy označována za strnulost. Druhou byla oblast práva švábského (označované také jako právo norimberské), která zahrnovala jih Čech a Moravy. Švábské právo vycházelo ze Švábského zrcadla, právní knihy sepsané v 2. pol. 13. století, jejímž hlavním pramenem bylo Saské zrcadlo. Neznámý autor vybral ze Saského zrcadla jen to, co bylo všeobecné povahy a to pak doplnil z práva římského, církevního, z říšských zákonů franckých i římskoněmeckých a z dalších pramenů. Podobně jako Saské zrcadlo se i Švábské zrcadlo dělí na dvě části, v první se pojednává o právu zemském, ve druhé o právu lenním. Švábské právo se hodnotí obecně jako právo pokročilejší a pružnější. Soudnictví ve městech švábské právní oblasti vykonávala městská rada, která měla všeobecnou pravomoc.¹⁵

Pokud město přijalo městské právo jiného města, bylo pak na ně po právní stránce vázáno a soud mateřského města pro ně sloužil jako vrchní instance, ke kterému směřovala odvolání a žádosti o naučení. Takto fungovala praxe až do vlády Václava IV., který v roce 1387 zakázal městským soudům odvolávat se do zahraničí. Zákaz se však nepodařilo zcela prosadit, zejména magdeburský soud požíval dále autority. Byly vytvořeny domácí vrchní soudní dvory magdeburského práva (Litoměřice, Malá Strana, Hradec Králové Olomouc a Opava) a magdeburský soud pak fungoval jako třetí, nejvyšší instance. Zákaz odvolávat se do ciziny se prosadil spíše v oblasti švábského práva, kde se soudní dvory obracely na soud Starého Města Pražského, který nabyl

¹⁵ HOFFMANN F.: *České město ve Středověku*. Praha: Panorama, 1992. str. 249-252.

autority jako nejvyšší odvolací tribunál všech měst v českých zemích (od té doby se mluví o právu pražském).¹⁶

Dalším pramenem práva, který začal vznikat právě v tomto období, jsou právní knihy. Jedná se o soukromá sepsání práva, písemné zachycení právních obyčejů. Neměly sice platnost zákona, přesto byly užívány na soudech, které se na ně odvolávaly ve svých nálezech. Právní knihy měly především svému uživateli usnadnit orientaci ve všech složitostech a podrobnostech soudního procesu, který byl ovládán přísným formalismem.

Ve druhé polovině 13. století dochází k nárůstu veřejné trestní iniciativy. Souviselo to se zvýšením královské moci, upevněním přemyslovského státu a s všeobecným rozvojem hospodářství, peněžnictví i vzdělanosti. Veřejná moc si všímá z úřední povinnosti bezpečnosti na cestách, dochází k omezování svépomoci, kontrolují se mince, míry a váhy. Je zavedena instituce psaní osob, o nichž se proslýchá, že kradou, loupí, padělají mince a nezachovávají veřejný pořádek čili mír. Člověk psaný (psanec) ztrácel jakoukoliv ochranu a poprávcové, tj. policejní a trestní soudcové v krajích, měli povinnost se o nich vzájemně informovat a při dopadení je trestat.¹⁷

Ve 14. století se u nás vyhranilo jedno ze základních kritérií, podle něhož se posuzovalo, jestli se na jednání, které jinému způsobilo škodu, újmu a ztrátu, má hledět jako na delikt či nikoliv. Stalo se pravidlem, že formálně opověděné nepřátelství způsobovalo beztrestnost všech činů, které by jinak musely být považovány za delikty proti životu, zdraví či majetku. To ovšem platilo pouze pro privilegovanou vrstvu obyvatelstva, pro šlechtu.

Charakteristickými rysy českého procesu v době předhusitské byly veřejnost, ústnost, zásada projednací, soukromá iniciativa stran a ordálové důkazní řízení.¹⁸ Ordál byl v této době stále běžným důkazním prostředkem, ačkoliv Čtvrtý lateránský koncil v roce 1215 účast křesťanských kněží při ordálech zakázal. V Čechách se přestali kněží účastnit ordálů až od roku 1343 na základě usnesení synody duchovenstva pražské diecéze, z podnětu tehdejšího markraběte Karla a pražského biskupa Arnošta z Pardubic. Poté teprve dochází k postupnému vymizení ordálů, jejichž poslední zbytky zanikly v husitském hnutí.¹⁹

¹⁶ KLABOUC, J.: *Staré české soudnictví*. Praha: Orbis, 1967. str. 141.

¹⁷ VLČEK, Eduard. *Dějiny trestního práva v českých zemích a v Československu*. 3. nezměněn. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2006, s. 7.

¹⁸ VLČEK, Eduard. *Dějiny trestního práva v českých zemích a v Československu*. 3. nezměněn. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2006, s. 8.

¹⁹ MALÝ, Karel. *České právo v minulosti*. 1. vyd. Praha: Orac, 1995, s. 57.

2.2.1. Kniha rožmberská

Nejstarší známou právní knihou je česky psaná Kniha rožmberská. Některé její části pocházejí z konce 13. století, větší část pak z 14. století. Obsahuje především šlechtické právo procesní, majetkové a trestní. V systematickém uspořádání zachycuje staré obyčejové právo, které na mnoha místech doplňuje informacemi o nové úpravě, jako např. „*Z otboje trój póhon, staré právo; ale nové jeden póhon*“. Vedle znění dobových právních norem obsahuje i návody a rady, jak jich využít a tím podává obraz nejen o obsahu právních obyčejů, ale i o tehdejší právní praxi. Do dnešní doby se zachovala řada rukopisů Knihy rožmberské, které vznikly ve 14. a 15. století s četnými vsuvkami, komentáři a dodatky, které byly přidávány do textu při opisech.²⁰

Z textu Knihy rožmberské vyplývá, že v této době byl ordál stále nejrozšířenějším důkazním prostředkem. Je tu zmiňován především ordál vodou: „*Z lesa porubanie jeden póhon; jako z plena; právo voda*“, ordál železem: „*Z hlavy troj póhon; z chromoty troj póhon; právo železo*“. Ordál přísahou je zmiňován v několika variantách např.: „*Z prijete jeden póhon; právo sehnati jako z plena; právo sirotčie*“ nebo „*Z podávenie ženy troj póhon; právo otpřisieci sě samému sedmému, že nevinen*“ a nebo velice archaicky znějící přísaha při obvinění z krádeže psa: „*To беру на мѹ vieru i на мѹ душі, сем-ли ten pes zukradl, böh daj, bych opsěl, jako ten pes*“. Dále je zmiňován ordál soubojem: „*Z hlavy trój póhon; právo s meči sědati. Z přihlavného dobytko trój póhon; právo za kyje sědati*“.²¹

2.2.2. Brněnská právní kniha písaře Jana

Normy používané v jednotlivých městech byly většinou obyčejové, tedy nepsané, a jejich zdrojem byl zakládací akt. Tato obvykle stručná městská privilegia již koncem 13. století, především v souvislosti s rozvojem obchodu, nestačí k regulaci takto rozvinutého hospodářství a života ve městech vůbec. Proto stále více, jako pramen městského práva, nabývá na významu praxe městských soudů v podobě nálezů a usnesení. Nálezy byly původně sepisovány v chronologickém pořadí a z nich si úředníci pořizovali výtahy pro běžnou potřebu.

²⁰ ADAMOVIČ, K.; SOUKUP, L.. *Prameny k dějinám práva v českých zemích*. 2. upravené vyd. Plzeň : Aleš Čeněk, 2010. s. 35

²¹ Kniha rožmberská. In: ADAMOVIČ, K. a SOUKUP, L. *Prameny k dějinám práva v českých zemích*. 2., upr. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010. s. 35-40

V Brně, které aplikovalo právo na vysoké odborné úrovni, vznikla v polovině 14. století sbírka soudních nálezů, které juristicky kvalifikovaně uspořádal a opatřil odborným komentářem městský písař Jan. Na svou dobu vynikající právní kniha v rozsahu 730 článků je psána latinsky a vyznačuje se velkým stupněm obecnosti výroků, promyšlenou kategorizací pojmů a přesnou analýzou relevantních pojmů v popisech skutkových podstat. Autor knihy vycházel ze staršího brněnského práva, které označuje jako „*jus antiquam*“ a byl ovlivněn právem římským a kanonickým.²²

V druhé polovině 14. století tuto právní knihu zestručnil jihlavský městský písař Jan z Geldhausenu pod názvem „*Manipulus vel directorium juris civilis*“.

Brněnská právní kniha písaře Jana sloužila také jako jeden z hlavních pramenů městského práva jak pro Brikcího Práva městská, tak i pro Koldínovu kodifikaci.²³

2.2.3. Návrh zákoníku Karla IV.

Zajímavým pramenem trestního práva 14. století je návrh kodifikace českého zemského práva, který předložil Karel IV. v září 1355 generálnímu sněmu.

Příprava zákoníku proběhla ve třech etapách. V první byl proveden sběr pramenů obyčejového práva, ve druhé došlo k uspořádání pramenů a sestavení zákoníku a ve třetí etapě byl text doladěn a bylo provedeno systematické uspořádání zákoníku. Zákoník byl napsán latinsky.

Návrh zákoníku se do dnešní doby zachoval v 58 opisech, z nichž je 51 textů plnohodnotných. Obsahuje především normy ústavněprávní, ale také ustanovení práva trestního a majetkového.

Trestní právo v návrhu zákoníku bylo ovlivněno právem kanonickým. Kacířství se stalo těžkým zločinem a bylo trestáno upálením. Projevuje se zde snaha zakázat soukromé války šlechticů, omezit hazardní hry a především výrazně omezit používání ordálů. Ordály vodou a železem měly být úplně zakázány a ordál soubojem použit pouze v případě podezření ze zrady, úkladů o život královské rodiny, zcizení královských statků a pomluvy královského dvora.

²² ŠTĚPÁN, J.: *Ke krystalizačnímu procesu městského práva českého*. In: Malý, K.: *Městské právo v 16.-18. století v Evropě*. Sborník příspěvků z mezinárodní konference uspořádané právnickou fakultou UK ve dnech 25.-27. září 1979 v Praze. Praha: Univerzita Karlova, 1982. s. 269 – 270.

²³ ŠTĚPÁN, J.: *Ke krystalizačnímu procesu městského práva českého*. In: Malý, K.: *Městské právo v 16.-18. století v Evropě*. Sborník příspěvků z mezinárodní konference uspořádané právnickou fakultou UK ve dnech 25.-27. září 1979 v Praze. Praha: Univerzita Karlova, 1982. s. 270.

Pokud by byl zákoník přijat, již svou pouhou existencí by zabraňoval svobodnému nalézání práva zemským soudem, který řešil většinu sporů mezi šlechtici, a na kterém šlechta zasedala a svými rozhodnutími tak vlastně vytvářela právo. Nadále by již nebylo možné používat soudních rozhodnutí jako pramenů práva.

Přestože generální sněm zákoník zamítnul a Karel IV. dokonce musel revokační listinou, ve které tvrdil, že originál shořel, zákoník odvolat, byl tento od roku 1437 používán před soudy jako zdroj zvykového práva. V 15. století pořízený přepis návrhu zákoníku, tzv. Statuta, byl považován za platnou normu.²⁴

2.3. Trestní právo v období stavovského státu

K plnému rozvoji trestního práva došlo až v období stavovské monarchie. České stavovské právo přejalo hlavní trestněprávní ustanovení ze starší doby, ale vytváří se zde i nové trestní normy, které ve zvýšené míře reagují na nové poměry. Jsou to především normy ochraňující feudální stát, církev, náboženství, právní řád a státní aparát. Naopak při ochraně života, zdraví a cti přežívá většinou starší, a svou archaičností již nevyhovující, právní úprava. Již od počátku 15. století se začíná stíhat služba šlechticů v nepřátelském vojsku a zavádí se obecná povinnost šlechticů bránit stát v případě napadení. Nově se také zavádí ochrana celistvosti českého státu a znemožňuje se cizincům, aby nabývali v Čechách nemovitosti, čímž by pak mohli v duchu tehdejšího pojetí vrchnostenských oprávnění vykonávat na českém státním území svrchovanost cizího státu a panovníka. Nově je také trestněprávně zakotvena ochrana panovníka (*crimen laese maiestatis*) a stíhání letákové agitace proti stavovské vládě (tzv. zrádné cedule).²⁵

V 15. – 16. století se stala převládající formou práva sněmovní unesení, která byla v podobě artikulí vydávána tiskem, aby byla každému volně a běžně přístupná. Sněmovní usnesení byla také zapisována do zemských desek, které v tomto období nabývají značný význam.²⁶

V období stavovského státu stále ještě vznikají právní knihy, coby sepsání platného zemského i městského práva, ovšem také vrcholí snahy o kodifikace - oficiální sebrání právních norem, které by bylo všeobecně závazné a vynutitelné státní mocí. To

²⁴ JÁNOŠÍKOVÁ, Petra; KNOLL, Vilém; RUNDOVÁ, Alena. *Mezníky českých právních dějin*. 3. rozš. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010, s. 37-41.

²⁵ MALÝ, Karel. *České právo v minulosti*. 1. vyd. Praha: Orac, 1995, s. 119-120.

²⁶ MALÝ, Karel. *České právo v minulosti*. 1. vyd. Praha: Orac, 1995, s. 28-29.

se daří nejprve u práva zemského, kdy je zemským sněmem v roce 1500 přijat kodex pod názvem Zemská zřízení Království českého. O kodifikaci městského práva se neúspěšně pokusil v první polovině 16. století Brikcí z Licka, když vydal v roce 1536 svá Práva městská. Toto dílo však nikdy nebylo kodifikováno a zůstalo tak pouze právní knihou, i když některými městy hojně užívanou.

Proces v době stavovské v plném rozsahu navázal na starší právní obyčej. Nešlo pochopitelně o jeden proces, který by byl jednotný pro všechny druhy soudů. Platila jiná pravidla před soudy šlechtickými a jiná před soudy městskými. Pravidla se lišila i mezi městskými soudy různých právních oblastí.

Pro proces u všech typů soudu ovšem platila zásada, že právo propůjčuje soudní ochranu pouze tomu, kdo si o ni zažádá. Soud nemohl sám o sobě nikoho pohánět k odpovědnosti, neboť nebyl zřízen proto, aby sám stíhal bezpráví, nýbrž byl tady jen na pomoc tomu, kdo pro sebe žádal spravedlnost. Proto jen vůle a žádost poškozeného mohla být podnětem pro předvolání škůdce před soud. Předvolání pak muselo být provedeno přesně podle určitých pravidel daných zvykovým právem.²⁷

Řízení na zemském soudě se skládalo ze tří částí: přípravného řízení, líčení pře a exekuce. Přípravné řízení začínalo púhonem, který byl v průběhu 16. století postupně nahrazován obesláním. Zemský soud zasedal původně třikrát, později čtyřikrát do roka o tzv. suchých dnech. Jako důkazy byly připuštěny především zemské desky, listiny, svědectví, ohledání na místě činu a přísaha. U zemského soudu nebylo přípustné užití tortury jako prostředku k vynucení přiznání. Výjimečně byla u deliktů proti panovníkovi a vládě z rozhodnutí panovníka užitá tortura i na šlechtice. Na závěr přelíčení vypracovali dva přísedící nález, který byl stranám přečten a zapsán do zemských desek. Proti nálezu zemského soudu nebylo zásadně možné odvolání. Stádium exekuce bylo v majetkových sporech velmi složité. Ale ani u sporů trestních nebyl nález ihned vykonán a čekalo se na iniciativu vítěze, zda bude trvat na potrestání soupeře, či mu trest promine, což bylo nezbytné k tomu, aby mohl být pozměněn či vůbec prominut.²⁸

Proces u městských soudů, který byl ovlivněn právem římským a kanonickým, byl jednodušší a rychlejší, neznal ordály, připouštěl písemná svědectví a dovoloval jako řádný opravný prostředek odvolání k vrchnímu právu a od roku 1548 i k soudu apelačnímu. Městský proces rozlišoval mezi řízením ve věcech majetkových a ve

²⁷ BRANDL, V. *Staročeské řízení soudní*. Právník, roč. 8, 1869, str. 190

²⁸ VLČEK, Eduard. *Dějiny trestního práva v českých zemích a v Československu*. 3. nezměn. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2006, s. 20-22.

věcech trestních, ve kterém měla rozhodující úlohu tortura, užívaná ovšem převážně proti obžalovaným z nižších společenských vrstev. Před městským soudem nesměl být v žádném případě mučen šlechtic.²⁹

V žádném případě již nebylo v 16. století přípustné, aby si poškození sami svépomocně vyřizovali svůj spor s pachatelem mstou. Takový postup byl hodnocen jako trestný čin výboje a moci.³⁰

2.3.1. O právech země české Knihy Devatery

Jedním z nejvýznamnějších děl starší právnické literatury je dílo Viktorina Kornela ze Všehrd „O praviech, súdiech i o dskách země české, knihy devatery“, které v 19. století získalo název „O právech země české Knihy Devatery“.

Toto dílo, které vzniklo v období let 1495 – 1499, se skládá z devíti knih a je sepsáním tehdejšího zemského práva. Všehrd se domníval, že by se toto jeho dílo mohlo stát oficiální kodifikací, což se však pro odpor vyšší šlechty, které se zdálo, že Všehrd straní nižší šlechtě a měštům, nestalo. Nebylo ani vytištěno a zůstalo pouze v rukopise, bylo však hojně opisováno.

Knihy Devatery obsahují zejména ustanovení procesního práva, ale i práva majetkového a trestního. Vyznačují se velkou srozumitelností textu a přehlednou systematikou. Všehrd při psaní vycházel z vlastní zkušenosti, z předchozích právních knih, z nálezů soudu zapsaných v zemských deskách a pouze nepatrně z práva římského a kanonického.³¹

2.3.2. Vladislavské zřízení zemské

Ke kodifikaci zemského práva došlo roku 1500, když zemský sněm schválil návrh zemského zákoníku, který vyšel tiskem pod názvem „Zřízení zemské království českého“. Král Vladislav Jagellonský zákoník podepsal v roce 1502 a jeho jméno se stalo součástí vžitého názvu.

²⁹ MALÝ, Karel. *České právo v minulosti*. 1. vyd. Praha: Orac, 1995, s. 62-63.

³⁰ VLČEK, Eduard. *Dějiny trestního práva v českých zemích a v Československu*. 3. nezměn. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2006, s. 25.

³¹ JÁNOŠÍKOVÁ, Petra; KNOLL, Vilém; RUNDOVÁ, Alena. *Mezníky českých právních dějin*. 3. rozš. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010, s. 42-47.

Vladislavské zřízení zemské bylo v 16. století opakovaně vydáváno a částečně opravováno, sněmem byly přijaty jeho doplňky Svatováclavská smlouva (1517), Zřízení o ručnicích (1524), Narovnání o hory a kovy (1534). Naposledy byl v roce 1600 jako dodatek zákoníku schválen a tiskem vydán traktát Jakuba Menšíka z Menštejna „O mezích, hranicích, soudu a rozepři mezní“.³²

2.3.3. Práva městská Mistra Brikcího z Licka

V 16. století se objevují snahy podřídit všechna města v Čechách jednotnému domácímu zákoníku. Důvodem je rozvoj hospodářství a s ním potřeba právní jistoty, bez níž nešlo bezpečně obchodovat, podnikat ani využívat darů přírody a pracovní síly lidí. Proto města tíhla k psanému právu a jeho unifikaci.

V roce 1523 zřídil Český sněm komisi k vypracování zákoníku městského práva. Jejím členem z městského stavu byl pražský zástupce Mistr Brikcí Kouřimský. V roce 1534 dokončil soupis městských práv, který vycházel především z brněnské právní knihy písaře Jana a jihlavského a kutnohorského horního práva. Toto dílo bylo v roce 1536 v Litomyšli vytištěno, a ačkoliv se nikdy nestalo oficiální kodifikací městského práva, bylo v několika letech rozebráno a užíváno mnoha městskými soudy jako záznam platného práva.

Brikcího „Práva městská“ jsou uspořádána do 72 kapitol, které jsou dále děleny na artikuly. Obsahují normy procesního, trestního, závazkového a dědického práva a také právo konšelské.³³

Již v roce 1545 se Český sněm dožadoval dotisku městských práv. Nemělo však jít pouze nový tisk předešlého vydání, ale o celkovou revizi. Druhé přepracované vydání, které bylo připraveno v roce 1558, však vytištěno nebylo. Roku 1561 byla ustanovena osmičlenná skupina, složená ze čtyř zástupců stavu panského i rytířského. Ani poté se však nic nedělo. Sněm na svém zasedání roku 1567 opět důrazně žádal o vyřízení celé záležitosti. Zatímco dosud se očekávalo, že městská práva zrediguje nějaká komise zřízená buď králem, nebo sněmem, nyní bylo přistoupeno k práci praktičtější způsobem. Staroměstská rada ve shodě s novoměstskou i radami dalších měst započala se zpracováním stávající materie. Přípravné práce vedl Pavel Kristián

³² ADAMOVÁ, K.; SOUKUP, L.. *Prameny k dějinám práva v českých zemích*. 2. upravené vyd. Plzeň : Aleš Čeněk, 2010. s. 89.

³³ JÁNOŠÍKOVÁ, Petra; KNOLL, Vilém; RUNDOVÁ, Alena. *Mezníky českých právních dějin*. 3. rozš. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010, s. 48-51.

z Koldína. Roku 1569 byl dokončen návrh a města požádala oba vyšší stavy o jeho posouzení.³⁴

2.3.4. Apelační soud

Významným krokem k sjednocení městského práva bylo bezesporu zřízení královského apelačního soudu. Ten byl zřízen 20. ledna 1548 Ferdinandem I. jako vrchní soud nad všemi městskými soudy království českého, tzn. Čech, Horní a Dolní Lužice, Slezska a Moravy. Ferdinand dále výslovně zakázal odvolávání se k pražským městům a „ven ze země“, konkrétně jmenoval soudní stolice v Magdeburgu a Lipsku. Stejně tak zakazoval braní naučení a slepých ortelů z těchto měst. Aby bylo podřízení městských soudů královskému dohledu úplné, zakázal městům v Horní i Dolní Lužici, na Moravě a ve Slezsku braní naučení a slepých ortelů od jiných soudů či vysokých škol.³⁵ Apelační soud, jehož členové byli jmenováni a placeni panovníkem, udílel naučení v trestních věcech všem soudcům a směl se k němu každý z jakéhokoliv městského soudu odvolat. V čele apelačního soudu stál president, který byl příslušníkem panského stavu. Vedle něj bylo dále jmenováno 13 apelačních radů, mezi nimiž bylo pět dalších šlechticů (a to tři páni, dva rytíři), čtyři doktoři práv a čtyři zástupci měst.

Samotný vznik apelačního soudu ale ještě neznamenal sjednocení městského práva. Města i nadále užívala práva dle oblastí, ke kterým náležela, a apelační soud měl jednotlivé případy posuzovat podle toho práva platného u toho městského soudu, který rozhodoval jako první instance.

³⁴ JIREČEK, J.: *Práva městská království Českého a markrabství Moravského spolu s krátkou jich summou od M. Pavla Krystyana z Koldína*, 5. vydání, Praha: Všehrad, 1876, str. VI-VII. (dále jen „Práva městská“)

³⁵ LÁNY, E. P.: *Kniha černá jinak smolná města Smidar 1631 – 1769*. Liberec: Severografia, 1948, str. 5-6.

3. Mistr Pavel Kristián z Koldína a jeho zákoník

3.1. Osobnost Mistra Pavla Kristiána z Koldína

Pavel Kristián se narodil roku 1530 jako první syn v rodině klatovského měšťana. Měl čtyři sourozence – bratra Jana a sestry Dorotu, Martu a Kateřinu. Jan Kristián převzal pozůstalost po otci a stal se váženým klatovským měšťanem. Po roce 1582 se přestěhoval do Prahy. Dorota i Marta se provdaly, ale roku 1589 již byly mrtvé. Sestra Kateřina zůstala svobodná a Pavla přežila.³⁶

Základní vzdělání získal v Klatovech a v 18 letech nastoupil ke studiu na pražské učené. Během dvouletého pobytu na filozofické fakultě absolvoval semináře ze syntaxe, logiky, rétoriky a fyziky. Dne 16. července 1550 složil bakalářskou zkoušku a v souladu s tehdejšími zvyky začal učit na pražských školách, přičemž se zároveň připravoval ke složení mistrovské zkoušky. Dne 9. května 1552 byl Pavlu Kristiánovi udělen mistrovský titul z filozofie. Po dosažení mistrovské hodnosti pokračoval ve svém působení jako učitel. Jako rektor na přední pražské škole u sv. Jindřicha na Novém Městě se proslavil svojí metodou výuky klasických jazyků.³⁷

Dne 8. dubna 1557 mu byl majestátem císaře Ferdinanda I. udělen erb a přídomek „z Koldína“. Erb obsahoval dva bílé a červené kohoutí krky v červeném poli. V roce 1570 byli pod přídomek „z Koldína“ přijati také Pavlův bratr Jan a strýc Matyáš Kristián a přítel Jan Jelínek. Zřejmě současně s udělením erbu odešel ze školy sv. Jindřicha a začal působit na univerzitě, kde byl 9. října 1561 zvolen do děkanské hodnosti. Na univerzitě však působil jen krátce, neboť se hodlal oženit. Jakožto profesor byl povinen zachovat mládenecký stav, a tak z koleje odešel a dne 17. února 1563 složil úřednickou přísahu jako písař na Novém Městě Pražském, kde setrval přibližně dva roky.³⁸

V lednu 1565 se stal kancléřem při radě Starého Města Pražského, čímž začala jeho působnost ve veřejném životě. V této funkci proslul jako vůdce delegací pražských měst k císaři a roku 1569 předložil první návrh zákoníku, jenž měl sjednotit městská práva. Po úspěchu, jenž zaznamenal jeho soupis městských práv, se Koldín pustil do práce na obdobné kodifikaci zemského práva. Dílo sice vyšlo roku 1583, nedostalo se mu však sankce od krále, a tak nebylo v praxi nikdy používáno. Začátkem léta roku

³⁶ JIREČEK, J.: *Pavel Krystián z Koldína*, Právník, roč. 15, 1876, str. 181

³⁷ Práva městská, str. XVII-XX.

³⁸ RYBIČKA, A.: *M. Pavel Krystián z Koldína*. Časopis muzea Království českého, roč. 38, 1864, str. 394-396.

1584 složil kancléřský úřad a 4. července téhož roku byl zvolen za člena staroměstské rady. Za jeho působení na něj několikrát přešla hodnost purkmistra, neboť ta byla postupně převáděna na všechny radní vždy po 4 týdnech. Hned po svém zvolení za člena rady zasedal coby zástupce Prahy na zemském sněmu v lednu až únoru 1585 a v té době také přijal úřad berníka z městského stavu, který zastával až do své smrti. Zemřel ve svém domě dne 10. ledna 1589, jako jeden z nejbohatších pražských měšťanů.³⁹

3.2. Práva městská Království českého

Ačkoliv návrh městských práv byl předložen již roku 1569, trvalo ještě dlouhých deset let, než došlo k jeho schválení. Byl zvolen výbor složený ze 14 zástupců panského a 14 zástupců rytířského stavu, vždy po jednom z každého kraje, aby návrh projednali. Předtím však král na základě žádosti přikázal, aby bylo dosaženo shody mezi městy, která se řídila „pražským“ právem a městy, jež se řídila právem magdeburským tak, aby po přijetí zákoníku bylo zaručeno všeobecné užívání sjednocené úpravy. Jelikož v návrhu Práv městských nebylo přejato téměř nic z magdeburského práva, poslali v roce 1571 Litoměřičtí k posouzení svůj vlastní návrh. Jejich „Extrakt“ obsahoval výběr ustanovení knihy vikpildní, šlo tedy o konzervaci starého práva saského, které již neodpovídalo společenským a hospodářským potřebám té doby.⁴⁰ Až teprve v roce 1579 byla „Práva městská Království českého“ sněmem schválena a dána do tisku. Vytištěna byla v tiskárně Jiřího Melantricha. Dne 29. září 1579 se odebrala deputace radních Starého města Pražského v čele s primátorem Janem z Dražice s originálem práv městských k císaři Rudolfovi II. Ten práva přijal a přislíbil jim svou podporu. V lednu následujícího roku rada apelačního soudu Gabriel Svěchin z Paumberka prohlásil, „že při apellacích nálezové, kteříž na práva městská se stanou, vždy budou docházeti potvrzení“⁴¹, tedy apelační soud tak uznal zákoník za závazný pro soudní praxi. Severočeská města, která se řídila magdeburským právem, především Louny a Litoměřice, odmítala uznat jeho závaznost až do roku 1610. Od roku 1697 se stal

³⁹ Práva městská, str. XXI- XXIX.

⁴⁰ ŠTĚPÁN, J.: *Ke krystalizačnímu procesu městského práva českého*. In: Malý, K.: *Městské právo v 16.-18. století v Evropě. Sborník příspěvků z mezinárodní konference uspořádané právnickou fakultou UK ve dnech 25.-27. září 1979 v Praze*. Praha: Univerzita Karlova, 1982, str. 274

⁴¹ Práva městská, str. VIII.

zákoník závazným i pro Moravu. Městská práva byla posléze přeložena do němčiny a vyšla i ve Vídni.

Koldín měl v úmyslu napomoci co možná největšímu rozšíření svého zákoníku, proto jeho obsah uvedl v „Krátkou summu“ – výtah pořízený z původního textu. V Summě Koldín stručně a výstižně vyjádřil smysl jednotlivých mnohdy složitě konstruovaných ustanovení zákona, navíc zcela vynechal latinu. Summa vyšla poprvé v září roku 1581, u knihtiskaře Jiříka Černého či Nigrina a brzy se jí dostalo široké obliby.

Ačkoliv Koldín nebyl právník, vytvořil velmi kvalitní, přehledné dílo, psané dobrou češtinou. Při sestavování vycházel především z knih brněnsko-jihlavského práva, z práva pražského (přesněji staroměstského), ze soudobého práva zemského⁴² a široce recipoval romanisticko-kanonické zásady.⁴³

K zákoníku byl připojen „Index aneb registrum na práva městská království Českého“ - detailně vypracovaný věcný rejstřík latinských i českých hesel, seřazených podle abecedy. Za každým heslem následuje odkaz na příslušné ustanovení Koldínova zákoníku. Jak svědčí začáteční písmena jména na konci rejstříku, je jeho autorem Daniel Adam z Veleslavína.⁴⁴

Od druhého vydání jsou součástí Koldínova zákoníku „Pokuty právy městskými obsažené a v jistý pořádek uvedené skrze Jana Krystyána z Koldína“, které vypracoval Pavlův bratr Jan.⁴⁵ V Pokutách jsou uvedeny jednotlivé druhy sankcí se seznamem prohřešků, za které se udělují a s odkazem na příslušné články zákoníku.

Výjimečnost Koldínova zákoníku je i v jeho neobvykle dlouhé platnosti. Ustanovení trestního práva byla zrušena v roce 1768 schválením Hrdelního řádu Marie Terezie, ale zbytek zákoníku zůstal v platnosti až do konce roku 1811, do nabytí účinnosti Všeobecného občanského zákoníku Rakouského.

3.3. Obsah Koldínova zákoníku

Zákoník se skládá z jednotlivých článků – artikul, které jsou rozčleněny do 19 oddílů, seřazených podle písmen A – T latinské abecedy (písmeno I je vynecháno) a

⁴² Na 150 ustanovení bylo do Práv městských převzato ze Zřízení zemského z roku 1564, další články z doplňujících usnesení sněmovních.

⁴³ ŠTĚPÁN, J.: *Ke krystalizačnímu procesu městského práva českého*. In: Malý, K.: *Městské právo v 16.-18. století v Evropě. Sborník příspěvků z mezinárodní konference uspořádané právnickou fakultou UK ve dnech 25.-27. září 1979 v Praze*. Praha: Univerzita Karlova, 1982, str.270-275.

⁴⁴ Práva městská, str. VII.

⁴⁵ Práva městská, str. IX.

označeny římskou číslicí, přičemž každý oddíl je číslován novou číselnou řadou. Pokud má článek více odstavců, je každý z nich označen opět římskou číslicí. Mistr Koldín dále zákoník rozdělil na 58 odvětvových kapitol, které jsou uvozeny vlastními tituly. Dělení podle písmen a podle předmětu úpravy jsou na sobě zcela nezávislá, ani jednotlivé oddíly nemají stejně článků. Ani v jednom případě se nepřekrývá oddíl s kapitolou, pouze v několika případech kapitola alespoň začíná novým oddílem (např. XLVII. kap. „O pokutách a potrestáních na přestupníky řádu a práva“, začíná artikulou M.I.; LII. kap. „O pychu“ začíná artikulou Q.I.).

První kapitola se nazývá „O spravedlnosti a právu“ a pojednává o právu obecně. Podle Koldína právo *„pak nic jiného není, nežli umění a rozeznání dobrého od zlého, spravedlivého od nespravedlivého, pravého od křivého, mírného od nemírného: kteréž jednohokaždého k tomu vede a učí, čeho se má přidržeti, a čeho se zase vystříhati“*⁴⁶. Další kapitola přináší přehled práv a povinností konšelů (členů městské rady). Dále následuje 13 kapitol obsahujících procesní ustanovení. Je zde podrobně popsán proces před městským soudem, jeho jednotlivé části a náležitosti jako podání žaloby, svědčení, zastoupení řečníkem, rozsudky, odvolání a vykonání rozsudku. Další kapitoly pojednávají o právu rodinném, dědickém, závazkovém, obchodním, stavebním i sousedském. Zákoník uzavírají kapitoly o trestním právu.

3.3.1. Systematika trestního práva v Koldínově zákoníku

Posledních dvanáct kapitol zákoníku se věnuje trestnímu právu. První z nich, XLVII. kapitola má název „O pokutách a rozličných trestáních na přestupky řádu a práva“. Je tvořena artikulami M.I. až M.XLIII. a N.I. až N.X. Koldín zde definuje pokutu (tzn. trest) jako přísnou pomstu, *„jíž k ztrestání přicházejí všelijací veystupkové lidští“*⁴⁷. Kromě obecných ustanovení o způsobech zavinění, druzích trestů a jistých pravidlech o jejich ukládání (aby nebyl větší trest než provinění, zákaz trestání nevinných a naopak povinnost trestání viníků) obsahuje kapitola i skutkové podstaty některých trestných činů (např. crimen laesae majestatis, rouhání, cizoložství, smilstvo, znásilnění).

Další kapitola má název „O kvaltu, veyboji a autoku“. Tvoří ji artikuly N.XI. až NLIX. a O.I. až O.XIV. Kapitola obsahuje skutkové podstaty nejen násilných trestných

⁴⁶ Práva městská, str. 4.

⁴⁷ Práva městská, str. 299.

činů, jako jsou útok, výtržnost, výboj, vražda, ale také trestných činů čarodějnictví, obchodování s lidmi, podvod, přijímání úplatků, svatokrádež apod.

V pořadí XLIX. kapitola se jmenuje „O žhářích paličích, o pohružkách z strany pálení i také o skutku, a o hašení ohně“. Je tvořena artikulami O.XV. až O.XXX. Kromě ustanovení o žhářích a povinnostech lidí při požárech obsahuje také skutkové podstaty trestných činů nesouvisajících, jako jsou zneužití pravomoci úřadu, šibalstva (podvodu), srozumění s odpůrcem, zahánění stáda, pomoc zločincům.

„O krádeži aneb o zlodějství“ je název v pořadí L. kapitoly. Tvoří ji artikuly P.I. až P.XXII. Kapitola obsahuje ustanovení o krádežích a loupežích a také ustanovení o tom, že člověk zachovalý, pokud je nařčen z trestného činu, který mu nelze spolehlivě prokázat, může se očistit přísahou.

V kapitole „O rozličných veystupcích aneb zavinění lidí“, která je tvořena artikulami P.XXIII až P.XXXII., se Koldín zabývá trestáním skutků, které nejsou sice popsány jako trestné, ale jsou skutky zlými, škodlivými či proti Pánu Bohu. Nazývá je „*crimina extraordinaria*“, tedy zločiny mimořádné, a nabádá soudce, aby je trestali po zásluze a dle svého uvážení. Zdůvodňuje to tím, že „*Jsau mnohé viny a lidská provinění, kterážto nemohau všecka vyslovena býti, a na kteráž žádných jistých pokut právy uloženo není;*“⁴⁸ Můžeme tedy konstatovat, že zásady *nullum crimen sine lege* (žádný zločin bez zákona) a *nulla poena sine lege* (žádný trest bez zákona) nebyly v ranně novověkém trestním právu zakotveny.

LII. kapitola má název „O pychu“ a tvoří ji artikuly Q.I. až Q.V. Za pych bylo považováno „*kdožby komu lesy, lauky, stromoví, keř vinný přesekal; v řekách, potocích, struhách, tůních, haltěřích, v poltrubích ryby aneb raky lovil a lapal; aneb po záповědi kdo komu po jakýchžkoli gruntech krom cest a stezek svobodných jezdil a chodil*“.⁴⁹ Je zde také stanoven zákaz ničení či přesouvání mezníků. Dále obsahuje kapitola ustanovení o trestnosti některých nesouvisajících činů jako je pomoc vězňům k útěku, překažení manželství, potrat apod. Také je tu stanovena povinnost kohokoliv zabránit ve svém domě páchání hříchů proti Pánu Bohu, jako jsou cizoložství, smilstvo či ožralství.

Další kapitola s názvem „V pokutu zmatku upadají tito“ tvořená artikulami Q.VI. až Q.XI. obsahuje ustanovení o tom, které činy jsou považovány za zmatek, což je „*patrné práva zlehčování, to jest, všetečnau nevážností usilovati o to, aby k vůli jeho neřízený pořád práva se jako zmátl*“.⁵⁰

⁴⁸ Práva městská, str. 351.

⁴⁹ Práva městská, str. 354-355.

⁵⁰ Práva městská, str. 359.

Kapitolu LIV. s názvem „O nářku cti“ tvoří artikuly Q.XII. až Q.XXXVI. Celá kapitola se zabývá ochranou cti před urážkami. Mohlo by se nám zdát přehnané řešit tento delikt 27 artikulami, ale musíme si uvědomit, co znamenala zachovalost cti pro postavení tehdejšího člověka ve společnosti.

Následující kapitola „O zhanění“ tvořená artikulami R.I. až R.IX. velmi úzce souvisí s kapitolou předcházející. Rozdíl mezi zhaněním a nářkem cti byl především v intenzitě nařčení; zhaněním tedy nemuselo dojít ke ztrátě cti.⁵¹

„O cedulích zrádných“ pojednává LVI. kapitola tvořená artikulami R.X. až RXII. V zemském právu se pojmem zrádné cedule označovaly letáky proti stavovské vládě, v právu městském je tento pojem chápán širěji. Jedná nejen o cedule, ale i o spisy, knihy či písně a je v zásadě jedno, koho napadají.

Kapitola LVII. „O škodách a o jiném k tomu podobném od jedněch druhým z aumysla, chtěním aneb nechtěním ubližování“ je tvořena artikulami R.XIII až R.XXX. a S.I. až S.XVI. Je zde celkem široce popsáno, co je považováno za škodu a jakým způsobem může vzniknout.

Poslední, LVIII. kapitola s názvem „O trápení aneb útrpném právu, a o popravách“ obsahuje artikuly S.XVII. až S.XXX. a T.I. až T.XIII. Obsahuje pravidla a postup při použití útrpného práva, několik obecných pravidel o provádění poprav a také ustanovení o tom, že pokud někdo bude pro delikt uvězněn a do tří dnů nebude proti němu vzneseno obvinění, musí být propuštěn.

⁵¹ MALÝ, K.: *Trestní právo v Čechách v 15.-16. století*. Praha: Univerzita Karlova, 1979, str. 218-219.

4. Trestné činy v Koldínově zákoníku

Ustanovení trestního práva se nacházejí v posledních dvanácti kapitolách Práv městských. Pročteme-li si však celý zákoník pozorně, můžeme skutkové podstaty některých trestných činů nalézt i v kapitolách o právu konšelském, procesním a rodinném.

Předtím než začnu rozebírat jednotlivé trestné činy, dovolím si několik poznámek o trestním právu v Koldínově zákoníku obecně.

K osobě pachatele:

Stejně tak jako v právu šlechtickém, ani v městském právu neexistovala rovnost lidí před zákonem. Koldín sice v článku R.VII. proklamuje rovnost měšťanů „*Měšťané, poněvadž jsau sobě ve všem rovní, jeden na druhého, krom toliko od vrchností svých k úřadnému povolání, nic veyše nemajíce*“⁵², to ovšem neznamenalo ani rovnost všeobecnou ani neomezenou. Šlo pouze o rovnost uvnitř měšťanské vrstvy, nevztahovala se na ostatní vrstvy městského obyvatelstva. Nemajetní obyvatelé měst stejně tak jako lidé nezachovalí nepoživali stejných práv jako měšťané osedlí. Důkazy toho můžeme vidět na mnoha místech zákoníku, např. pouze zachovalý člověk se může zprostit obvinění z překupnictví kradeného zboží přísahou⁵³ nebo u deliktu znásilnění bude násilník trestán mečem, je-li však z osob lehkých, bude vpleten do kola.⁵⁴ Koldínem tvrzená rovnost měšťanů má tedy význam pouze ve vztahu k deliktu urážky na cti, či zhanění, pokud by jeden měšťan o druhém řekl, že je lepší a nemohl by prokázat snížení cti toho druhého (např. spácháním deliktu, neřádným životem apod.), byl by trestán, jelikož jeden měšťan nemůže být lepší než druhý.⁵⁵

Osoba pachatele se tedy posuzovala podle postavení, zachovalosti, ale i podle věku a přičetnosti. Nikde sice není stanovena věková hranice trestněprávní odpovědnosti, ale v článku M.VIII. v odstavci II. je stanoveno: „*Také šetří se při tom, jakého jest věku aneb rozumu ten, kterýž se něčeho dopustil.*“⁵⁶ I při trestání mělo být

⁵² Práva městská, str. 370.

⁵³ Práva městská, str. 349, čl. P.XVI.

⁵⁴ Práva městská, str. 308, čl. M.XXXI.

⁵⁵ Malý, K.: *K některým obecným otázkám trestního práva městského v 16. století v Čechách*. In: Malý, K.: *Městské právo v 16.-18. století v Evropě. Sborník příspěvků z mezinárodní konference uspořádané právnickou fakultou UK ve dnech 25.-27. září 1979 v Praze*. Praha: Univerzita Karlova, 1982, str 307-308.

⁵⁶ Práva městská, str. 301.

přihlédnuto k věku pachatele: „*Pacholík mladší osmnácti let a děvče patnácti let dopustí-li se krádeže aneb skutku jiného škodného : poněvadž v tom svém věku ještě rozumu právě zdravého nepožívá a mezi zlým a dobrým rozeznání dostatečného nemá, na smrt odsauzen býti nemá. Však saudcové jiným náležitým trestáním pro takové škodné veystupky ztrestati ho mohou.*“⁵⁷ Chlapec mladší osmnácti let a děvče mladší patnácti let také neměli být mučeni.

Stejně jako přímý pachatel trestného činu bude potrestán jeho pomocník či návodce.⁵⁸

K zavinění:

Koldín rozlišuje čtyři formy zavinění, a to „*z aumysla, z kvapnosti, z příhody a skutkem*“. Úmyslně hřeší ti, kteří se na trestný čin dopředu připravují, jako třeba „*morděři, lotři a nákeřníci, kteříž s svým zlým tovaryštvem po cestách a silnicích laupí a mordují*“. O zavinění z kvapnosti bychom dnes hovořili jako o trestném činu spáchaném v afektu. Zavinění z příhody je zaviněním z nedbalosti. Nedbalost se dále rozlišuje na vědomou a nevědomou, vědomá nedbalost má být trestána stejně jako úmyslný skutek,⁵⁹ kdežto nedbalost nevědomá má býti trestána jen mírně.⁶⁰ „*Skutkem se hřeší, když jeden nad druhým svau vůli provozuje a skutek vykonává pod řádem a právem*“.⁶¹

Trestán neměl být jen dokonáný čin, ale i pokus (úmysl): „*A netoliko skutek škodný lidský, ale aumysl také zlý a nešlechtný k trestání přichází*“. Pokud tedy někdo měl v úmyslu spáchat vraždu a z nějaké příčiny tento čin nedokonal, měl být trestaný „*jakožto morděř*“.⁶²

Velmi rozsáhle definuje Koldín i polehčující a přitěžující okolnosti. Jsou spojeny s objektem trestného činu, vyšší trest například stihl toho, kdo se prohřešil proti svému pánu, svým rodičům, správcům, či nad sebou postaveným úředníkům; s místem trestného činu, kdy přísněji byl postihován delikt spáchaný „*v domu radním aneb na místě veysadním*“, jako např. na rynku, v kostele, v branách či na mostě pražském; a také s časem páchání zločinu, proto přísněji také byli trestáni zloději, kteří kradli v noci,

⁵⁷ Práva městská, str. 349.

⁵⁸ Práva městská, str. 325, čl. N.XXXIV.

⁵⁹ Práva městská, str. 330, čl. N.XLVI. odst. II. a str. 331, čl. N. XLVII

⁶⁰ Práva městská, str. 300, čl. M.VI. odst. IV. a str 330, čl. N.XLV.

⁶¹ Práva městská, str. 300-301, čl. M.VI.

⁶² Práva městská, str. 300-301, čl. M.VI. odst. V.

než–li zloději denní. Polehčující okolností mohl být věk nebo rozumová vyspělost pachatele.⁶³

K okolnostem vylučujícím trestní odpovědnost:

V Koldínově zákoníku se setkáváme s beztrestností pachatele, který jednal v nutné obraně. Obecnou dovolenost obrany proti násilí odvozuje Koldín z práva přirozeného: „*Slove pak právo přirozené to, k čemuž přirození, netoliko člověka jakožto stvoření od Boha rozumem obdařené, ale všeckny živočichy nakloňuje aby z sebe plod pošlý ochraňovali, jej opatrovali, dobrodincům svým za dobrodiní se odplacovali, před násilnou mocí se hájili a bránili, a k těm jiné podobné věci.*“⁶⁴ Výslovně je však stanovena podmínka, že útok musí trvat, nesmí být přerušen⁶⁵ a nesmí být vyprovokovaný.⁶⁶

Trestně odpovědný není ani ten, kdo by zabil člověka nechtěně, když by se s dobrým úmyslem snažil zabránit půtce.⁶⁷

Potrestán nebude ani muž, který přistihne svou manželku nebo dceru při cizoložství a zabije ji i cizoložníka.⁶⁸

Výslovně je povoleno i zabití zloděje či jiného delikventa, kteří by v noci venku za městskými zdmi páchali škody na statcích nebo se pokoušeli někoho napadnout.⁶⁹

K presumpci nevinny:

Na rozdíl od práva zemského se v městském právu setkáváme s počátkem konstrukce presumpce nevinny. Jde pochopitelně pouze o náznaky příštího vývoje, neboť sama podstata stavovského práva založeného na nerovnosti stran vylučuje její plné uplatnění.⁷⁰ Přesto se s formulacemi jisté presumpce nevinny setkáváme hned na několika místech zákoníku.⁷¹

K trestům:

Trest (označen výrazem pokuta) je v Koldínově zákoníku definován takto:

⁶³ Práva městská, str. 301-302.

⁶⁴ Práva městská, str. 5, čl. A.II odst. VI.

⁶⁵ Práva městská, str. 330, čl. N.XLIV.odst. II.

⁶⁶ Práva městská, str. 331, čl. N.XLVIII.

⁶⁷ Práva městská, str. 331, čl. N.XLIX., odst. II.

⁶⁸ Práva městská, str. 311, čl. M.XXXIX.

⁶⁹ Práva městská, str. 350, čl. P.XVIII.

⁷⁰ MALÝ, K.: *Trestní právo v Čechách v 15.-16. století*. Praha: Univerzita Karlova, 1979, str. 18-19.

⁷¹ např. v čl. M.XX., M.XXII., M.XXV. nebo Q.XXXIII.,

„*Pokuta jest přísná pomsta, již k ztrestání přicházejí všelijací veystupkové lidští*“.⁷² Z toho je patrné, že v této době je trest stále ještě chápán jako odplata, což se často odráží i v symboličnosti trestů - za žhářství upálení, za křivou přísahu vytržení jazyka apod. Tresty jsou rozděleny na vyměřené, nařízené a vysvětlené (*poenae ordinariae*) – ty nepřísluší nikomu měnit a na tresty, které soudce ukládá podle uvážení (*poenae extraordinariae*). Vlastní tresty pak Koldín dělí do pěti skupin: trest smrti, ztráta majetku, ztráta cti, vypovězení z města či vlasti a vězení dočasné či doživotní. Trestem za většinu trestných činů je trest mrti. V Koldínově zákoníku v přehledu „*Pokuty právy městskými obsažené*“ najdeme 53 deliktů, za které se ukládá trest smrti a 9 deliktů, za které se trest smrti ukládá ve spojení se ztrátou majetku a cti.

4.1. Trestné činy proti životu a zdraví

Mezi trestné činy proti životu patří mord, vražda, zabití z vědomé nedbalosti a infanticidium. Zabití je možné mocí, skutkem, trávením nebo rozličnými „*kauzly*“.

Vražda je definována jako zabití v „*půtce nebolizto z hněvu, v svádě*“, dnes bychom řekli, že jde o nepřímý úmysl. Stejně jako vražda, má být trestána vražda nedokonaná, když pachatel měl úmysl někoho zabít, ale čin mu něco překazí tak, že svou oběť pouze zraní, ochromí či okrvaví. Za zabitého je pokládán i ten, který na následek útoku zemře později, přičemž nezáleží na tom, jestli je útok veden zbraní nebo beze zbraně. Jako vražedník se trestá také pomocník – například ten, kdo oběť držel a také návodce – i v tom případě, že rozkázal někoho pouze zbit a ten na následky bití zemřel. Stejně tak, je-li pachatelů vraždy více, jsou za ni odpovědni všichni.

Pokutou za vraždu je pro muže i ženy, bez rozdílu společenského postavení, stětí mečem. Výjimku tvoří případy, kdy byl pachatel nedospělý nebo nepřičetný. U nedospělých pachatelů se místo trestu smrti ponechalo potrestání na uvážení soudu.⁷³

Pokud měšťan zabije poddaného (a nenajde se na té vraždě nějaká nešlechtnost), je pouze povinen zaplatit pokutu 300 kop grošů Českých, z čehož jednu třetinu dostává pán zabitého a dvě třetiny jeho rodina.⁷⁴

⁷² Práva městská, str. 299, čl. M.I.

⁷³ Práva městská, str. 323-332.

⁷⁴ Práva městská, str. 329, čl. N.XLII.

Mord, který můžeme definovat jako úkladné zabití (přímý úmysl), dělí Koldínův zákoník do dvou skupin, a to na homicidium – mord na cizím člověku a na parricidium – vražda příbuzného.

Dále Koldínův zákoník poměrně obsáhle popisuje, co všechno se za mord pokládá. Je to loupežná vražda, zabití člověka ležícího na zemi, posteli či lavici, za stolem ležícího či spícího nebo v lázni se myjícího (pokud nedojde k půtce), zabití hosta či podruha hospodářem a naopak, úmyslné zastřelení či postřelení z ručnice.⁷⁵ Za morderé byl pokládán i ten, který „*auklady aneb zálohy někomu stroje, na něj očekávaje, číhaje, z aumysla jej zabil aneb zabiti chtěl, by pak pro některé překážky i nezabil*“. Jako morderé bude potrestán i ten, kdo k vraždě radí, vraždu nařizuje či někoho k vraždě uplácí.⁷⁶

Trest za parricidium je zašití do pytle se psem, s kohoutem, s hadem a s opicí a vhození do vody. Trestem za homicidium bylo smýkání koňmi a poté lámání a vpletení do kola.⁷⁷

Ve smolných knihách se s vraždou či mordem setkáváme velmi často, nejčastěji s loupežnými vraždami. Škála skutečně vykonaných trestů je velmi pestrá. Nejčastěji byli pachatelé vpleteni do kola nebo setnuti mečem, někteří byli i oběšeni. Někdy se setkáváme i s podmíněným trestem smrti. V Rokycanech⁷⁸ byl v roce 1580 morderé potrestán čtvrcením a tamtéž v roce 1615 měl být morderé odsouzenému k vpletení do kola na každé zastávce cestou na popraviště vypálen cejch. S trestem za parricidium, tak jak je Koldínem předepsaný, jsem se nikde nesetkala.

Městské soudy, jak jsem se přesvědčila, někdy nedokázaly nebo snad nechtěly rozpoznat rozdíl mezi vraždou a mordem. Například v Pardubicích⁷⁹ byl v roce 1610 vpleten do kola jistý Pavel, který v půtce zabil sekerou studenta, což by plně odpovídalo definici prosté vraždy. Tento čin byl však klasifikován jako úkladný mord i s odkazem na ustanovení Koldínova zákoníku a pachatelé byly zpřeráženy údy kolem, do kterého byl následně vpleten a do vzduchu vyzdvižen.

Zabití z vědomé nedbalosti je odlišeno od zabití z nedbalosti nevědomé a popsáno

⁷⁵ A to i postřelení, na které oběť nezemře, jelikož se trestá i zlý úmysl.

⁷⁶ Práva městská, str. 322-325.

⁷⁷ Práva městská, str. 322, čl. N.XXVII.

⁷⁸ CITRONIS, P.: *Knihy černá nebo smolná královského svobodného města Rokycan z let 1573-1630*, Rokycany: Státní okresní archiv Rokycany, b.r.

⁷⁹ BÍČÍK, Zd.: *Knihy smolné*, Hradec Králové: Kruh 1969.

takto: „*Jestli žeby kdo na tom místě, kudy lidé nečasto chodí, chtěje ptáka, aneb nětco jiného zastřeliti, člověka zabil: pro takové zabití nemá na hrdle trestán býti Pakli by to naň ukázáno bylo, že tu chvíli, když střílel člověka toho, jehož zabil, viděl aneb, aby nestřílel a neházel, okřiknut byl; a on, nic na to nedbaje, předse svévolně to učinil a v tom člověka toho zastřelil: v pokutu vraždy upadne.*“⁸⁰ Dále bylo zapovězeno střílet či něčím házet na místech, kudy lidé často chodí, jako jsou rynky, ulice, brány; zabití na takovémto místě by bylo posouzeno také jako vražda a tudíž trestáno stětím.⁸¹

Zvláštním druhem zabití bylo **infanticidium**, což je zahubení svého neřádně nabytého plodu. Mohl to být jak potrat, tak zabití novorozence. V Koldínově zákoníku je tento zločin definován takto: „*Také zabíjí ta, kteráž plod z sebe vyhání, aneb týž plod jakýmž koli způsobem v sobě udušuje a mrtví. Též kteráž do záchodu, do studnice aneb jinam svůj plod mece a hází.*“⁸² Bylo velmi časté, že dívky či neprovdané ženy stanuly kvůli podezření z tohoto činu před soudem a také často vydržely v mučírně všechny stupně trápení, čímž si zachovaly život a byly souzeny pouze pro smilstvo.⁸³

Za infanticidium není v Koldínově zákoníku uveden zvláštní trest, měl by se tedy na tento delikt vztahovat stejný trest jako na běžnou vraždu.

V soudní praxi, jak nám o tom podává rozsáhlé svědectví Fr. Obepfalzer,⁸⁴ byla žena, která se dopustila infanticidia zaživa zahrabána a často ještě probita kůlem. Pouze výjimečně byl trest jiný. V Divišově⁸⁵ byla v roce 1674 Alžběta Koudelková za zabití novorozence potrestána stětím a zahrabáním a tamtéž v roce 1705 byl Barboře Košařové za úmyslný potrat udělen pouze podmíněný trest smrti.

Trestným činem proti zdraví bylo **ublížení na zdraví**. Dopustil se ho ten, který druhého bez příčiny zbil, zranil, zchromil či zpolíčkoval. Koldín tento delikt považuje za soukromou záležitost mezi pachatelem a poškozeným a nabádá je, aby celou věc řešili smírně. Na návrh poškozeného mohl být pachatel zajištěn ve vězení do doby, než zaplatí přiměřené odškodnění. Pokud bylo požadováno nepřiměřeně vysoké odškodné, měl soud viníka na kauci z vězení propustit a sám do čtrnácti dnů o výši náhrady škody rozhodnout. Pokud byl pachatel nemajetný, bylo možno ho potrestat vězením „do

⁸⁰ Práva městská, str. 330, čl. N.XLVI.

⁸¹ Práva městská, str. 331, čl. N.XLVII.

⁸² Práva městská, str. 326, čl. N.XXXV. odst. III.

⁸³ FRANCEK, J.: *Zločin a trest v českých dějinách*. Praha: Rybka Publishers, 1999, str. 181

⁸⁴ OBERPFALZER, Fr.: *Vyznání na mučidlech*. Praha: Fr. Borový, 1937.

⁸⁵ PÁNEK, J.: *Smolná kniha městečka Divišova z let 1617 – 1715*. Praha: Ústav československých a světových dějin ČSAV, 1977.

jistého času“, tj. dle uvážení soudu. Pokud bylo útočníků více, potrestání jednoho nezbavovalo ostatní odpovědnosti. Pokud poškozený na následky poranění zemřel, byl pachatel souzen za zabití či mord.⁸⁶

K ublížení na zdraví mohlo dojít také při trestném činu výtržnictví. Výtržnictví mělo být trestáno dle uvážení soudce a s přihlédnutím k „velikosti skutku veytržného“.⁸⁷

4.2. Trestné činy proti majetku

Mezi trestné činy proti majetku jsem zařadila výboj, krádež, loupež, zhářství, pynch, výtržnost, lichvu, podvod a poškození cizí věci.

Výbojem se rozumí útok na dům, kdy se útočník se zbraní násilím dostane do domu a zaútočí na obyvatele. Nezáleží na tom, jestli někoho zabije nebo ne. Dále se výboje dopustí také ten, kdo se zbraní pronásleduje protivníka, a když ten se ukryje ve svém nebo i cizím domě, tak do dveří nebo pod dveře zbraní bodá. Takového útočníka čeká trest smrti. Přemýšlela jsem, zda tento delikt nezařadit mezi delikty proti životu, jelikož se jedná o útok, který jistě může život ohrozit, ale dospěla jsem k názoru, že chráněným objektem v tomto případě je obydlí a trestný je právě útok na něj. To je možné vyvodit i z ustanovení: „*Než jestli žeby v tom shánění aneb, uhoně jej v domu nezavřeném, zranil, aneb bez dobývání na něho do domu a bodení braní na dvěře, maje k tomu tak příčinu hodnou, ku příkladu, jsa prvé od něho zsekán a zraněn, jeho by zabil aneb zranil: za autočnika položen nebude.*“ Výbojem také není, pokud se do cizího domu dobývá manžel pro svou ženu, rodiče pro své děti, poručníci pro své poručence a hospodář pro svou čeládku; pokud by se však v takovém domě dopustili nějakého jiného trestného činu (například ublížení na zdraví, zabití nebo zhanění), za tyto činy by byli odpovědní, a to s trestem za každý takový čin zvlášť.⁸⁸

Snad nejčastějším trestným činem, pro který pachatelé stáli před městským soudem byla **krádež**. Krádež Koldín definuje takto: „*Krádež jest lstné dotýkání věci cizí, a děje se bez povolení pána té věci, k nabytí jakéhožkoli zisku z požívání jejího.*“⁸⁹ Koldín rozlišuje dva druhy krádeže, krádež zjevnou, kdy je zloděj chycen při činu nebo se u něj

⁸⁶ Práva městská, str. 384-385, čl. S.XI.-S.XV.

⁸⁷ Práva městská, str. 320-322, čl. N.XIX. – N.XXV.

⁸⁸ Práva městská, str. 318-319, čl. N.XIII. – N.XIV.

⁸⁹ Práva městská, str. 345, čl. P.I.

kradená věc najde, a krádež tajnou, kdy je zloděj zjištěn podle výpovědí svědků a dalších okolností.

Stejně jako zloději byli trestáni ti, kteří zloděje podporovali (fedrovali) radou či skutkem, přechovávali kradené věci, vědomě doma zloděje schovávali a dávali jim tipy, vědomě zloději půjčili žebřík či jinou věc, po které by zloděj při krádeži mohl vyšplhat, dodávali jim klíče a jiné nářadí a nástroje potřebné ke krádeži a také ti, kteří dávali při krádeži pozor, aby zloději nebyli polapeni.⁹⁰ Dále byl stejně jako zloděj potrestán ten, kdo vědomě věc kradenou koupil nebo prodal. Ten u koho se našla kradená věc, mohl prokázat, že o krádeži nevěděl tím, že soudu předvedl nebo jmenoval prodávajícího. Pokud tak nemohl učinit, ale byl osobou dobře zachovalou, stačilo, když kradenou věc bez náhrady vrátil jejímu právoplatnému majiteli.⁹¹

Za krádež se nepovažuje, pokud si někdo ponechá zaběhlou drůbež, dobytek a jiná domácí zvířata, ovšem jejich právoplatný majitel má právo do takového hospodářství vejít a svá zvířata si odvést.⁹²

Z krádeže se nemohli obvinít otec se synem ani manželé, jelikož se jednalo o *actio famosa*, žalobu zneuctvující,⁹³ a ta byla mezi příbuznými nepřipustná.⁹⁴ V takovémto případě bylo možné žalovat pouze neoprávněné nakládání s majetkem.⁹⁵

Při vyšetřování podezřelého z krádeže se mělo přihlídnout k dosavadní zachovalosti člověka, takový pokud byl obviněn a nebylo proti němu dostatek důkazů, mohl se plně očistit přísahou, naopak pokud byl obviněn člověk, který byl zlopověstný, měl na sobě znamení předchozích trestů, jako třeba cejch nebo uřezané uši, pokládal se za vinného, neboť „*kdo jednau v zlost a nepravost upadne, vždycky za zlého držán bývá*“.⁹⁶

Trestem za krádež má být podle místního obyčeje oběšení nebo stětí. Koldín vysvětluje, že za starodávna za krádež trest smrti nebýval, zloděj musel poškozenému škodu čtyřnásobně (nebo nejméně dvojnásobně) nahradit a ten, který na to neměl, byl mrskán a vypovězen z města. Jelikož se ale tento delikt velmi rozšířil, nařídil císař Fridrich I. Barbarossa za něj trest smrti. Dále Koldín apeluje na soudce, aby posoudili velikost krádeže a za drobnou krádež trest smrti nestanovovali.⁹⁷ Koldín také stanovuje věkovou hranici pro trest smrti, a to u žen na 15 let a u mužů na 18 let, „*poněvadž v tom*

⁹⁰ Práva městská, 346-347, čl. P.V. – P.VI.

⁹¹ Práva městská, str. 226, čl. H.XI.

⁹² Práva městská, str. 347, čl. P.VII.

⁹³ každý komu je prokázána krádež, i pokud by se s poškozeným vyrovnal, ztrácí čest.

⁹⁴ Práva městská, str. 349, čl. P. XII.

⁹⁵ Práva městská, str. 349, P.XIII.

⁹⁶ Práva městská, str. 347-348, čl. P.VIII. – P.IX.

⁹⁷ Práva městská, str. 346, čl. P.IV.

věku svém ještě rozumu právě zdravého nepoživá a mezi zlým a dobrým rozeznání dostatečného nemá, na smrt odsouzen býti nemá“.⁹⁸ Zvláštní trest byl určen pro zloděje, kteří škodili na vinicích, chmelnicích a zahradách, ti měli být oslepeni; v případě, že by byli u takové činnosti chyceni v noci, čekal je též trest smrti.

Jako zloděj měl být potrestán i ten, kdo se měl z úřední moci či pověření postarat o dědictví po zemřelém, a místo aby z tohoto majetku uspokojil věřitele a dědice, sám by si z něj cokoliv přivlastnil. Takový člověk měl být bez milosti oběšen⁹⁹.

Dále stojí za zmínku ustanovení o *crimen peculatus*, deliktu defraudace, tedy „*krádež peněz aneb věci obecních, tj., kdyžby někdo peníze obci náležející aneb ty, kteréžby na opravu města a na jiné potřeby obecní od někoho byly odkázány, pokradl a k užítku svému bez povolené práva obrátil*“.¹⁰⁰ Za tento čin není překvapivě stanoven trest smrti, ale potrestání dle spravedlivého uvážení, což zřejmě souvisí s tím, že okruh pachatelů pocházel především z řad členů městské rady a městských úředníků.

Právě na rozsudcích nad zloději můžeme vidět, jak rozdílně posuzovali jeden trestný čin u různých městských soudů. V městečku Divišově¹⁰¹ byly za delikt krádeže vyneseny pouze podmíněné tresty smrti, kdežto v jiných městech se tresty smrti udělovaly hojně. Nejčastěji byli zloději ve shodě s Koldínovým zákoníkem odsouzeni k oběšení nebo stětí. V Lipnici¹⁰² byl v roce 1624 mnohonásobný zloděj odsouzen k vykuchání střev a upálení a v roce 1612 panský písař za zpronevěru a krádeže k uříznutí jazyka a oběšení.

Loupež se odlišuje od krádeže násilným jednáním a především veřejností.¹⁰³ „Laupežníkem“ je podle Koldína ten, „*kterýž, nezabijíc člověka, statek druhému pobeře, z šatův ho svleče, oblaupí*“.¹⁰⁴ Tím je dáno odlišení lupiče od loupežného vraha. Jak je zřejmé i z další definice loupežníka „*po silnicích lidi laupí, statky přes pole pracujícím mocí odjímají*“¹⁰⁵, typickým místem, na kterém docházelo k loupežím byly silnice, kde loupily často i organizované bandy. Trestem za loupež bylo oběšení.

Ze zápisů ve smolných knihách je patrné, že pachatelé, kteří se dopustili loupeže, měli na svědomí většinou i další trestné činy jako krádeže, smilstva, žhářství a vraždy.

⁹⁸ Práva městská, str. 349, čl. P.XIV.

⁹⁹ Práva městská, str. 338-339, čl. O.XI.

¹⁰⁰ Práva městská, str. 338, čl. O.X.

¹⁰¹ PÁNEK, J.: *Smolná kniha městečka Divišova z let 1617 – 1751*. Praha: Ústav československých a světových dějin ČSAV, 1977.

¹⁰² MARADA, M.: *Smolná kniha města Lipníka*. Přerov: Státní okresní archiv v Přerově, 1994.

¹⁰³ Prioritní je podmínka veřejnosti, neboť k násilí dochází i při krádeži zjevné.

¹⁰⁴ Práva městská, str. 323, čl. N.XXVIII., odst. II.

¹⁰⁵ Práva městská, str. 351, čl. P.XXI.

Pokud se usvědčený loupežník nedopustil i tak závažného trestného činu jako bylo žhářství či mord, byl oběšen.

Zřejmě nejzávažnějším a nejnebezpečnějším deliktem proti majetku bylo **žhářství**. Vzhledem k nízké účinnosti tehdejší hasební techniky a také k tomu, že všechny domy ve městě měly střechy z vysoce hořlavých materiálů, samotné domy byly zčásti dřevěné a na ulicích bylo skladováno dřevo a sláma, mohl ohrozit požár existenci celého města. Proto při vzniku požáru měli všichni obyvatelé města bez rozdílu povinnost hasit. Pokud by někdo požáru pouze přihlížel a přes to, že by byl schopný hasit, tak by nepomáhal, má být potrestán dle uvážení soudců. Pokud by někdo něco při požáru odnesl, s úmyslem si to nechat a ne to po požáru vrátit, má být bez milosti oběšen. Při požáru také mají jít stranou staré spory, „*neb kdožby koli v čas ohně nepřítel svého ranil, chtěje se nad ním pro nějaké předešlé zášti a nechut vymstiti: ten mečem ztrestán bud*“.¹⁰⁶ Každý, u koho vznikne z jakýchkoli příčin požár, má povinnost to ihned rozhlásit, aby mohli ostatní přispěchat a začít hasit. Pokud by to neudělal a požár se proto rozmohl, má být spravedlivě potrestán.¹⁰⁷

Požár může vzniknout bez cizího zavinění, z nedbalosti nebo úmyslným zapálením.

Za požár vzniklý bez cizího zavinění, či jak je psáno v Koldínově zákoníku „z *dopuštění božího*“, nemá být nikdo trestán.

Požár z nedbalosti vznikne z příhody, neštěstí, neopatrnosti, nebedlivosti či nešetřivosti hospodáře nebo jeho čeládky. Ten, z jehož domu vzešel oheň a způsobil škodu jiným, nemá být trestán jako palič či žhář, ale pouze vězením či jiným spravedlivým trestem.¹⁰⁸

„*Žhář aneb palič ten jest, kterýž z aumysla, ze zlosti, z hněvu, z nenávisti, z nepřátelství, z návodu lidského, z auplatku aneb z jakýchžkoli jiných příčin bud' v svém vlastním statku aneb v lidském cizím oheň klade, aby tím lidem škodil.*“¹⁰⁹ Za žháře je považován také ten, kdo by vyhrožoval, že se bude jinému mstít zapálením. Taková vyhrůžka mohla být jak verbální, tak formou hmotného symbolu jako chvostiště na městských branách, vratech, dveřích nebo veřejích zavěšené. Deliktu žhářství se dopouští i ten, kdo by byl přistižen, „*an uhlí klade a rozfukuje, kaudelné aneb lněné knoty, hnáty s sirau a smolau napauštěné, aneb prach ručnicový v rozličných*

¹⁰⁶ Práva městská, str. 342, čl. O.XX. – O.XXII.

¹⁰⁷ Práva městská, str. 343, O.XXIV.

¹⁰⁸ Práva městská, str. 341, čl. O.XVII. – O.XVIII.

¹⁰⁹ Práva městská, str. 340, čl. O.XV.

*přípravách k tomu strojený s sebau nosí. Ten a takový každý, by nešlechetného skutku nevykonal aneb skrze překážku jakau pak koli vykonati nemohl, však že pohrůžky činil a ohněm se mstíti hrozil, a že s jistými na oheň vztahujícími se znameními postižen jest a po příčinách tomu se rozumí, že jest se k tomu strojil, aby ohněm škodil“.*¹¹⁰

Nejčastěji byly zapalovány stodoly a statky. Nejčastějším důvodem k zapálení byla pomsta, ale třeba ve Vesci na Tábořsku zdůvodnila žhárka trojí založení ohně takto: „Tak jsem sobě smyslila: když všeco popálím a nebudou míti, čím dobytku chovati ani sami kde bejti, že mušejí mne pustiti ze dvora.“¹¹¹ Trestem za žhářství bylo upálení.

Ve smolných knihách zjistíme, že upálení jako trest za žhářství byl udělován sice poměrně často, ale zdaleka ne všem žhářům a u všech městských soudů. V Rokycanech¹¹² byli žháři, ať už muži či ženy, popravováni mečem, v Milevsku¹¹³ byli žháři – muži upálení¹¹⁴, ale ženy zahrabány. Se zahrabáním žhárky se můžeme setkat i v Táboře.¹¹⁵

Pychu se dopustil ten, kdo by jinému ničil lesy, louky, stromoví či vinice. Dále je za pych považován lov ryb a raků v cizích vodách a také zakázaná chůze a jízda po gruntech mimo svobodné cesty a stezky. Pachatel měl být potrestán pokutou deseti kop grošů, které měly připadnout poškozenému. Pokud se ale stala škoda větší, mohl poškozený žalovat tuto skutečnou škodu bez ohledu na výši. Dále bylo zakázáno ničit či přesouvat mezníky, ohrady meze či jakákoliv znamení hranic pozemků, a to pod pokutou dvaceti kop grošů Českých. Pokud se takového činu dopustil čeledín bez vědomí svého pána, měl uhradit pokutu deset kop grošů nebo pokud na úhradu neměl, musel si ji u poškozeného odsloužit nebo ve vězení odsedět.¹¹⁶

Trestným činem proti majetku mohla být i **výtržnost**. Té se dopustil ten, kdo na cizí grunt přišel nebo někoho poslal s úmyslem způsobit na něm škodu. Potrestán měl být i ten, kdo cizí řeky, potoky, dědiny, louky a lesy přivlastňoval a užíval, případně v užívání bránil jejich majiteli. Výtržnost byla trestána dle spravedlivého uvážení

¹¹⁰ Práva městská, str. 340, čl. O.XVI.

¹¹¹ OBERPFALCER, Fr.: *Vyznání na mučidlech*. Praha: Fr. Borový, 1937.

¹¹² CITRONIS, P.: *Knihá černá nebo smolná královského svobodného města Rokycan z let 1573-1630*. Rokycany: Státní okresní archiv Rokycany, b.r.

¹¹³ KYTKA, J.: *Smolná kniha města Milevska*. Milevsko: Milevská vlastivědná knihnice, 1939.

¹¹⁴ v jednom případě byl pachatel před upálením za živa lámán kolem a v jednom případě bylo upálení milostí změněno na stětí

¹¹⁵ OBERPFALCER, Fr.: *Vyznání na mučidlech*. Praha: Fr. Borový, 1937.

¹¹⁶ Práva městská, str. 355-356, čl. Q.I.-Q.II.

soudu.¹¹⁷

Dalším trestným činem, který můžeme zařadit do skupiny trestných činů proti majetku, byla **lichva**. Tento delikt uvádí Koldín hned na dvou místech zákoníku, a to v kapitole „O zvodích a o dlužnících“ a v kapitole „O veytržnosti“. Lichvy se dopustil ten „kdožby se koli při půjčkách dopustil nepořádu proti povinnosti křesťanské a sedláni z strany půjčování peněz s přílišným a nekřesťanským obtížením, úroky lichevné sobě nad obyčej země dotahuje a vymyšlenými spůsoby nad vyměřené auroky lidí obtěžuje; koně, šuby a jiné pocty od dlužníkův svých bera; zlato a jinou minci při půjčkách veyše, nežli váží, sobě nasazuje, a větší summu, nežli půjčená byla, od svých dlužníkův míti chtěje; a to by na něho shledáno bylo, že jest dlužníky své v takové dluhy a zápisy uvedl“. Takto neřádně půjčené peníze mají propadnout a být zčásti použity na opravu města a část má obdržet ten, kdo lichvu oznámí. Trestem pro lichváře má pak být ztráta cti, kdy „držán býti má jako jiný psanec a zločinec, a nemá žádného práva požívati ani v úřadech a v svědomí přijímán býti, a dobří lidé nemají s ním obcovati.“¹¹⁸

Delikt **podvodu** či také falše zahrnuje několik skutkových podstat. Falše čili lstného a podvodného proměňování pravdy v lež, je možné se dopustit čtyřmi způsoby řečí, písmem, skutkem a požíváním. Řečí se falše dopustil ten, kdo falešně svědčil, zatajil pravdu nebo se nechal uplatit, aby nesvědčil vůbec. Písmem potom ten, kdo pořizoval lživé listiny, upravoval listiny pravé, používal falešnou pečeť, přepsal či zničil závěť nebo k tomu úplatkem přiměl jiného. Skutkem bylo možné falšovat mince, váhy či míry. A falše požíváním se dopustil ten, kdo vymáhal zaplacený dluh, kdo užíval vědomě falešných listin, vydával se za kněze, pána, člověka stavu rytířského či měšťeniina nebo podvodně užíval cizí jména či uplácel soudce.¹¹⁹

Dále bylo za podvod považováno **poškození věřitele**. Při uzavírání půjčky měl dlužník, pokud ručil majetkem, povinnost sdělit věřiteli, zda už na tom majetku nevázne jiná zástava. Také bylo zakázáno, aby se dlužník svého majetku ke škodě věřitele zbavoval.¹²⁰

¹¹⁷ Práva městská, str. 320-321, čl. N.XVIII. a N.XXIV

¹¹⁸ Práva městská, str. 207, čl. G.XX. a str. 337, čl. O.VII.

¹¹⁹ Práva městská, str. 336-337, čl. O.V.

¹²⁰ Práva městská, str. 208-209, čl. G.XXI.-G.XXII.

Za podvod či šibalstvo bylo označeno také klamání lidí řečmi či šíření klamavých zpráv, prodej jedné věci více lidem, půjčování peněz od mnohých nebo vědomý prodej vadného zboží.¹²¹

Zvlášť je upravený podvod při prodeji gruntů. Deliktu se dopustí ten, kdo by se pokusil jeden grunt dvěma kupcům prodat a také ten, kdo by uzavřel smlouvu na koupi gruntu či městského domu, přestože by na něj neměl peníze.¹²²

Dále bych pod delikt podvodu podřadila i klamavé jednání kupců, kteří při prodeji zboží na váhu či míru používají záměrně falešných a upravených vah a měr.¹²³

Tresty za podvodná jednání se různí. Za falšování mince se uděloval trest smrti upálením. Pokud někdo vědomě požadoval zaplacení již uhrazeného dluhu, byl potrestán ztrátou cti a jeho statek propadl králi. Také poškozování věřitele bylo trestáno ztrátou cti i statku, tam ale polovina statku připadla na opravu města a druhá polovina věřitelům. Podvod při prodeji gruntu byl trestán pokutou pětadvaceti kop českých grošů a v případě nezaplacení tříměsíčním vězením. Nepoctiví kupci měli být trestáni dle uvážení soudců, ale pokud by se tohoto činu dopustil podruhé, pak má být přinejmenším vypovězen z města. Ostatní delikty pak měly být potrestány dle velikosti provinění a uvážení soudců.

Jak dokládají zápisy z Kutné Hory,¹²⁴ padělatelé peněz skutečně byli odsuzováni k upálení. Ve Velké Bíteši byl Jakub Polonides, bývalý rektor mohelský, za padělání pečetě a listin s'at.¹²⁵

Trestnému činu **poškození cizí věci** se Koldín věnuje v kapitole s názvem „*O škodách a o jiném k tomu podobném od jedněch druhým z aumysla, chtěním aneb nechtěním ubližování*“. Škodou se rozumí „*zmenšení, porušení aneb zohyzdění věci naší vlastní, dědičné aneb nám jakýmž pak koli způsobem a právem náležející*“. Poškozenou věcí pak mohly být statky lidské, dobytek, šatstvo i jiné věci. K poškození mohlo dojít úmyslně, ale i nedbalostí či neopatrností. Za trestný čin poškozování cizí věci odpovídá i ten, kdo k němu jiného navádí nebo mu v něm pomáhá. Odpovědnost nese i vlastník dobytka, který způsobí jinému škodu na obilí, lukách, vinicích, zahradách či jinde. Pokud někdo někomu škodu na jeho věci způsobí, je povinen mu zaplatit odškodné ve

¹²¹ Práva městská, str. 344, čl. O.XXVIII.

¹²² Práva městská, str. 223, čl. H.IV.

¹²³ Práva městská, str. 383, čl. S.IX.

¹²⁴ OBERPFALCER, Fr.: *Vyznání na mučidlech*. Praha: Fr. Borový, 1937.

¹²⁵ VERBÍK, A., ŠTARHA, I.: *Smolná kniha velkobítešská*, 1. vydání, Brno: Nakladatelství Blok, 1973.

výši ceny této věci. Pokud by se někomu stala škoda, jejíž výši by nemohl doložit a ani soudci by ji nemohli zjistit, pak může poškozený o výši této škody složit přísahu.¹²⁶

4.3. Trestné činy proti mravnosti

Deliktem proti mravnosti se rozumí takový čin, který narušuje svátost manželskou a morálku. Proto jsem do skupiny těchto trestných činů zařadila bigamii, cizoložství, smilstvo, krvesmilstvo, znásilnění, sodomii a kuplířství. Na těchto trestných činech, jak uvidíme při rozboru jednotlivých deliktů, se nejvíce projevuje tehdejší nerovnoprávné postavení mužů a žen.

Bigamie se dopustí muž, který odejde od své právoplatné manželky k jiné ženě, se kterou se oddá; stejně tak žena, která se vdá, i když už má právoplatného manžela. Muž bude za tento delikt s'at, žena buď s'ata, nebo zahrabána za živa.¹²⁷

Ve smolných knihách se tento delikt vyskytuje jen zřídka. V roce 1584 byl v Milevsku s'at muž, který „maje prve manželku oddávanou, druhou pojal a s ní správcem duchovním se potvrditi dal“.¹²⁸

Cizoložství, dnes bychom řekli manželská nevěra, se děje, pokud má manželka pohlavní styk s jiným mužem nebo manžel s jinou ženou. Takový hříšník má být trestán smrtí.¹²⁹ Žena, na rozdíl od muže, je však navíc potrestána propadnutím jejího vdovského věna ve prospěch manžela.¹³⁰

Jak už jsem zmínila v kapitole o deliktech proti životu, k cizoložství se váže také právo muže zabít svou manželku a jejího milence, pokud je při cizoložství přistihl. Žena ve stejné situaci však takovéto právo neměla.

Vzhledem k tomu, že v Koldínově zákoníku není určeno, jaký druh trestu smrti má být za cizoložství vyměřen a toto rozhodnutí bylo ponecháno na uvážení soudu, druhy trestů se v jednotlivých městech velmi odlišovaly. V Divišově¹³¹ byli za cizoložství dva muži a jedna žena odsouzeni pouze k podmíněnému trestu smrti a jedna žena, která však

¹²⁶ Práva městská, str 373-378

¹²⁷ Práva městská, str. 311, čl. M.XL.

¹²⁸ KYTKA, J.: *Smolná kniha města Milevska*. Milevsko: Milevská vlastivědná knihnice, 1939

¹²⁹ Práva městská, str 308, čl. M.XXIX.

¹³⁰ Práva městská, str. 106, čl. C.XLVII

¹³¹ PÁNEK, J.: *Smolná kniha městečka Divišova z let 1617 – 1751*. Praha: Ústav československých a světových dějin ČSAV, 1977.

měla na svědomí i podvod a krádeže, ke stětí. V Milevsku¹³² byla jedna cizoložná žena za živa zahrabána a jedna s'ata, v Lipnici¹³³ jedna po odsouzení ke stětí omilostněna a v Pardubicích¹³⁴ jedna, která však ještě naváděla k vraždě, zahrabána za živa a probita kůlem. Zahrabána byla i cizoložná žena v Táboře, v Solnici byl za stejný delikt muž trestán mečem.¹³⁵ V Rokycanech¹³⁶ byl za cizoložství Matěj Roth odsouzen k trestu smrti, vrchnost se slitovala nad jeho rodinou a potrestala ho pouze vězením, on však za stejný skutek stanul před soudem o několik let později znovu a opět nebyl popraven, ale odsouzen pouze k nuceným pracím. Jak se mi z uvedeného výčtu trestů jeví, byly ženy za cizoložství trestány přísnějšími tresty než muži.

Smilstvo, tedy dobrovolný pohlavní styk s pannou či vdovou, má být trestána vymrskáním obou smilníků metlami z města.¹³⁷

U tohoto trestného činu je přímo v zákoně zakotveno stíhání z úřední povinnosti. Pokud se konšelé hodnověrně dověděli o porušení či obtěžkání panny, měli jí předvolat a nechat v soukromí prohlédnout poctivými ženami.¹³⁸

Pokud zachovalá svobodná žena nebo vdova žalovala muže, že ji obtěžkal a i další okolnosti by na to ukazovaly, měl muž možnost se očistit přísahou. Pokud by přísahu nevykonal nebo vykonat nechtěl, byl uznán vinným z tohoto činu a pokud byl svobodný, byl povinen si dotyčnou ženu vzít za manželku. Pokud byl ženatý, byl souzen jako cizoložník.¹³⁹ To by sice znamenalo, že muži by za delikt smilstva téměř nemuseli být trestáni, ale ve smolných knihách nacházíme mnoho záznamů o potrestaných smilnících.

Žena obviněná ze smilstva měla jen dvě možnosti, jak se hájit. První možností bylo prokázat, že byla znásilněna, což v podstatě mohla jen bezprostředně po činu, jak o tom budu psát dále. Druhou možností bylo dokázat, že ke svedení došlo pod příslibem manželství. V takovém případě se stávalo, že městský soud sňatek vynutil. Soudy světské ale neměly o těchto svedeních pod příslibem manželství rozhodovat a strany tu byly odkazovány na soudy konsistorní, které podle náboženské příslušnosti stran na

¹³² KYTKA, J.: *Smolná kniha města Milevska*. Milevsko: Milevská vlastivědná knihnice, 1939.

¹³³ MARADA, M.: *Smolná kniha města Lipníka*. Přerov: Státní okresní archiv v Přerově, 1994.

¹³⁴ BIČÍK, Zd.: *Knihy smolné*, Hradec Králové: Kruh 1969.

¹³⁵ OBERPFALCER, Fr.: *Vyznání na mučidlech*. Praha: Fr. Borový, 1937.

¹³⁶ CITRONIS, P.: *Knihy černá nebo smolná královského svobodného města Rokycan z let 1573-1630*.

Rokycany: Státní okresní archiv Rokycany, b.r.

¹³⁷ Práva městská, str. 308, čl. M.XXX., odst. I.

¹³⁸ Práva městská, str. 310, čl. M.XXXVII.

¹³⁹ Práva městská, str. 312-313, čl. M.XLIII.

základě práva kanonického rozhodovaly o otázkách manželských.¹⁴⁰ To je zřejmě také důvod, proč o této možnosti nenajdeme v Koldínově zákoníku žádnou zmínku.

Ke smilstvu se často přiznávali pachatelé, kteří byli útrpným právem dotazováni pro jiné trestné činy (především krádeže a vraždy), pro které pak byli většinou odsuzováni k trestu smrti. Samotný delikt smilstva byl většinou trestán jen podmíněným trestem smrti, popřípadě jinými tresty. Z toho se vymyká jeden případ z Lipníka, kde byl Janek, právní posel, odsouzen za několikanásobný delikt smilstva k popravě kolem.¹⁴¹

Vzhledem k závažnosti následků cizoložství či smilstva, bylo nutné se vyvarovat, byť i jen podezření z jejich spáchání. Proto bylo velmi přísně trestáno, pokud se nějaký muž vychloubal, že měl poměr s pannou či poctivou ženou. Pokud by toto nemohl prokázat, má se více věřit zachovalé ženě a takovému muži má být uříznut kus jazyka a poté má být vypovězen z města.¹⁴²

Za závažnější formu smilstva bylo považováno **krvesmilstvo**, což je pohlavní styk mezi příbuznými. Koldín tento čin definuje takto: „*Incestus, neřádné sjítí aneb obcování osoby pohlaví mužského s osobou pohlaví ženského krví aneb příbuzenstvím sobě spojených, kdyžto se (jakž obyčejně říkáme) krev krve dotýká.*“¹⁴³ Krvesmilstvo mělo být trestáno přísněji než cizoložství.

V Divišově¹⁴⁴ byla v roce 1674 sťata žena, která se dopustila incestu s nevlastním synem a vraždy novorozence narozeného z tohoto vztahu. V roce 1599 byli pro incest souzeni v Rokycanech¹⁴⁵ sourozenci Jan a Voršila Mozolínovi. Voršila byla odsouzena ke stětí, ale na přimluvu vrchnosti byla omilostněna. Její bratr, který se kromě krvesmilstva dopustil několika krádeží a dokonce i svatokrádeže, byl sťat.

Znásilnění čili násilné smilstvo je „*kdyžby na ženu aneb pannu od někoho mocí a bezprávně bylo saženo, tak žeby násilným skutkem panna k porušení a žena poctivá o poctivost svau přijíti musila.*“¹⁴⁶ Za závažnější a přísněji trestané je považováno znásilnění nedospělého děvčete, to znamená mladší 12-ti let.¹⁴⁷

¹⁴⁰ MALÝ, K.: *Trestní právo v Čechách v 15.-16. století*. Praha: Univerzita Karlova, 1979, str. 240-242

¹⁴¹ MARADA, M.: *Smolná kniha města Lipníka*. Přerov: Státní okresní archiv v Přerově, 1994.

¹⁴² Práva městská, str. 312, M.XLII.

¹⁴³ Práva městská, str. 313, čl. N.I.

¹⁴⁴ PÁNEK, J.: *Smolná kniha městečka Divišova z let 1617 – 1751*. Praha: Ústav československých a světových dějin ČSAV, 1977.

¹⁴⁵ CITRONIS, P.: *Knihy černá nebo smolná královského svobodného města Rokycan z let 1573-1630*. Rokycany: Státní okresní archiv Rokycany, b.r.

¹⁴⁶ Práva městská, str. 308, čl. M.XXX., odst. II.

¹⁴⁷ Práva Městská, str. 310, čl. M.XXXIV.

Aby se jednalo o znásilnění, musí žena křičet o pomoc, jinak se má za to, že šlo o pohlavní styk dobrovolný. Také hned po činu musí lidem ukázat znamení násilí, jako zkrvavení, zedrání nebo roztrhání svých šatů. Pokud by se násilí dělo na odlehlém místě, odkud by nikdo křik nemohl slyšet, pak pokud byla žena či panna zachovalá ihned po skutku lidem známky násilí předložila, naříkala a plakala nebo násilníka z místa činu utíkajícího lidem ukázala, pak to společně s její přísahou stačí jako důkaz proti násilníkovi. Žalovat ze znásilnění nemohou nevěstky a jiné nepoctivé ženy, kterým „*při takových věcech věřiti se nemůže, aby se jim jaká od koho násilí dáti měla a mohla: poněvadž předešle, poctivosti své nešetřice, s mnohými smilniti přivykly.*“¹⁴⁸

Trestem za znásilnění bylo stětí mečem, u osob nezachovalých vpletení do kola. V případě znásilnění dítěte byl trest vpletení do kola nebo přinejmenším stětí. Stejně potrestán má být i ten, kdo násilníkovi v činu pomáhá.

Pokud znásilněná žena či dívka před soudem prohlásí, že si chce násilníka, který samozřejmě musí být svobodný, vzít za manžela, má jí být vyhověno. Pak je takový muž potrestán jen pokutou nebo vězením¹⁴⁹ a děti v takovém manželství narozené „*za pořádné držány buďte*“.¹⁵⁰

V Milevsku¹⁵¹ se v roce 1595 švec Jiřík Volbranský přiznal k znásilnění, pokusu o znásilnění, smilstvu a krádežím a byl odsouzen ke stětí. Po přivedení k popravišti mu však byla udělena milost. V Rokycanech¹⁵² byli v roce 1606 mečem popraveni dva muži, kteří znásilnili a zavraždili děvečku a dopustili se dalších mnoha trestných činů. V Pardubicích¹⁵³ se otčím pokusil znásilnit svou malou nevlastní dceru a byl za to podle práva odsouzen k lámání kolem, což mu bylo z milosti změněno na stětí. K exemplárnímu trestu byl v Lounech¹⁵⁴ odsouzen jistý Martin z Kamenice, který se přiznal k znásilnění nemluvněte, smilstvu a sodomii. Hned na rynku mu byla uťata pravá ruka, na popravišti byl pak lámán kolem a byla mu setnuta hlava. Hlava i ruka byly napíchnuty na dlouhé kopí a jeho tělo bylo spáleno. V podezření ze znásilnění dítěte upadl i tvůrce prvního návrhu Práv městských Mistr Brikcí Kouřimský, který byl obžalovaný ze znásilnění či pohlavního zneužití čtyřapůlleté dcerky své kuchařky. Toto nařčení kategoricky popřel, a i když důkazy, alespoň z dnešního hlediska (dítě bylo

¹⁴⁸ Práva městská, str. 309-310, čl. M.XXXII - M.XXXIII.

¹⁴⁹ To je opatření pro její poctivost, protože kdyby nebyl vůbec potrestán, mohlo by to vypadat, že ke znásilnění vůbec nedošlo a tudíž ona spáchala trestný čin smilstva.

¹⁵⁰ Práva městská, str. 310, čl. M.XXXVI.

¹⁵¹ KYTKA, J.: *Smolná kniha města Milevska*. Milevsko: Milevská vlastivědná knihovna, 1939.

¹⁵² CITRONIS, P.: *Knihy černá nebo smolná královského svobodného města Rokycan z let 1573-1630*. Rokycany: Státní okresní archiv Rokycany, b.r.

¹⁵³ BIČÍK, Z.: *Knihy smolné*, Hradec Králové: Kruh 1969.

¹⁵⁴ OBERPFALCER, Fr.: *Vyznání na mučidlech*. Praha: Fr. Borový, 1937.

bezpochyby zneužito, v době spáchání činu bylo s ním v domě samo a holčička pokaždé beze změny vypověděla to samé a za pachatele označila Brikcího) mluvily jasně v jeho neprospěch, byla mu soudem uložena pouze očistná přísaha, kterou nakonec ani vykonat nemusel, protože této povinnosti ho zprostil zástupce žalované strany Jeroným Božický.¹⁵⁵ Na tomto případě je jasně zdokumentováno nerovnoprávné postavení lidí před tehdejší soudem. Mistr Brikcí byl osoba vážená a zachovalá a žalovala ho osoba nezachovalá (kuchařka byla svobodnou matkou a její dcera tudíž nemanželským dítětem), i když prostřednictvím váženého měšťana. Kdyby situace byla opačná a za stejných okolností by žaloval zachovalý měšťan nezachovalou osobu, jistě by soud přikročil k útrpnému výslechu.

Sodomíí v širším pojetí rozumíme takové sexuální chování, jehož cílem není rozmnožování. Zahrnuje tedy pohlavní styk se zvířetem, homosexuální styk i například anální sex. Ve smolných knihách nacházíme především zmínky o sodomii ve smyslu obcování se zvířaty.

Sodomie sice není v Koldínově zákoníku uvedena jako trestný čin, ale v praxi městských soudů bylo takové jednání za trestné považováno a velmi přísně trestáno. Pachatel byl obvykle upálen na hranici i se zabitým a vyvrženým zvířetem. Přesně tak byl v Pardubicích¹⁵⁶ v roce 1586 potrestán Pavel Polák, který byl přistižen při obcování s ovci. V Divišově¹⁵⁷ se v roce 1706 dopustil sodomie pacholek Jiřík Lukašovic a byl za to odsouzen k uškrcení a spálení i s klisnou.

Kuplířství se dopouští člověk, který návodem, úplatkem nebo jiným způsobem panice, pannu, vdovu nebo manželku s někým svádí, „že se nad poctivostí svau zapomenou.“ Koldín kuplíře označuje za lidi zlé a nešlechtné, jako jsou židé a „baby svodnice“ a také ti muži, kteří by za peníze poskytovali své ženy a dcery, nebo jim takové chování trpěli. Za lenocinium je stanoven trest smrti.¹⁵⁸

Ve skutečnosti ale byla prostituce ve městech trpěna, tudíž ani kuplířství nebylo běžně stíháno. O tomto deliktu jsem v žádné mně dostupné smolné knize nenašla záznam.

¹⁵⁵ KREUZ, P.: *K projednávání deliktu pohlavního zneužití a znásilnění dítěte před městským soudem v předbělohorských Čechách*. In: *Nardi Aristae*. Ústí nad Labem, 2007, str. 33–45.

¹⁵⁶ BIČÍK, Z.: *Knihy smolné*, Hradec Králové: Kruh 1969.

¹⁵⁷ PÁNEK, J.: *Smolná kniha městečka Divišova z let 1617 – 1751*. Praha: Ústav československých a světových dějin ČSAV, 1977.

¹⁵⁸ Práva městská, str. 313-314, čl. N.II.

4.4. Trestné činy proti cti

Pro člověka ve feudální společnosti byl pojem cti především záležitostí právní, až na druhém místě morální. Pouze člověk se zachovalou ctí mohl být právně způsobilý. Chránit si čest tedy znamenalo chránit si právo vystupovat jako nositel práv a povinností, vystupovat jako procesní strana či svědek, nabývat statky, ženit se apod. Proto obava z vyloučení ze společnosti vedla k nezbytné nutnosti hájit svou čest kdykoliv hrozilo její snížení či ztráta.¹⁵⁹ Z tohoto důvodu je ochraně cti věnován velký prostor i v Koldínově zákoníku. V případě trestných činů proti cti nešlo ani tak o přísné potrestání pachatele, jako o „očištění“ jeho oběti, tedy o zachování její cti.

V ranně novověké společnosti mohl člověk ztratit čest mnoha způsoby, např. narozením jako nemanželské dítě, výkonem zneuctujícího povolání (kat, ras, prostitutka), odsouzením za zneuctující trestný čin (třeba krádež), výrokem soudu (za jiný než zneuctující trestný čin), pochybností o zachování cti či urážkou, kterým by se nedokázal ubránit nebo porušením závazku uzavřeného „pod ctí a vírou“.¹⁶⁰

Nářku cti (tj. urážka na cti) a **zhanění** jsou v Právech městských věnovány celé dvě kapitoly, kde je velmi obsírně definováno, co je nářkem cti či zhaněním, i jakým způsobem se proti nim bránit.

Urážkou na cti je tedy všechno, co u zachovalého člověka může ublížit jeho důstojnosti, pověsti a dobrému jménu. Urazit na cti je možné skutkem i slovem. Je však vždy potřeba, aby se to stalo ve zlém úmyslu, nikoliv třeba v žertu.¹⁶¹ Za urážku na cti je považováno:

- označení za zrádce,
- nařčení z bezectnosti,
- nařčení z jednání proti cti,
- nařčení z úkladného či podvodného jednání,
- označení za nevyvedeného psance,
- označení za z kurvy syna, falešníka (podvodníka), pankharta (nemanželského syna) či kurvu,
- nařčení ze zlodějství.

¹⁵⁹ MALÝ, K.: *Trestní právo v Čechách v 15.-16. století*. Praha: Univerzita Karlova, 1979, str. 200.

¹⁶⁰ MALÝ, K.: *Trestní právo v Čechách v 15.-16. století*. Praha: Univerzita Karlova, 1979, str. 201.

¹⁶¹ Práva městská, str. 359, čl. Q.XII.

Pokud se někdo dopustil urážky na cti a svá tvrzení neprokázal, byl povinen se veřejně omluvit, což mělo být písemně zaznamenáno. Dále byl potrestán dvoutýdenním vězením a snížením své cti, v důsledku čehož nesměl nadále svědčit. Pokud se dopustil urážky zachovalého člověka někdo, kdo na cti zachovalý nebyl, neměla být od něj přijímána omluva a měl být vypovězen z města nebo jinak pro výstrahu potrestán. Zachování cti poškozeného v takovém případě deklarovali soudci. Dopustit se urážky na cti bylo možné i u lidí již zesnulých¹⁶²

Za **zhanění** byl považován úmyslný verbální útok odlišný od urážky na cti. Při žalobě musel žalobce uvést, zda žaluje náрек cti nebo zhanění. Trestem za zhanění byla pokuta deseti kup grošů a trest týdenního vězení. Pokud někdo neměl na zaplacení pokuty nebo ji zaplatit nechtěl, čekal ho tříměsíční pobyt ve vězení. Také před zhaněním poskytovalo právo ochranu i lidem již mrtvým.¹⁶³

Trestného činu urážky na cti ani zhanění se nemohl dopustit pán vůči svému služebníkovu či svému poddanému, otec vůči svému dítěti, manžel vůči své manželce, hospodář vůči svému čeledínovi ani mistr vůči svému učedníkovi. Taková hanlivá slova byla považována za prchlivosti a nemohla být na újmu cti nebo poctivosti.¹⁶⁴

Zvláštní pravidla platila pro urážku mezi měšťanem a šlechticem. Takový případ řešila Svatováclavská smlouva. Pokud žaloval šlechtic měšťana, musel to nejprve oznámit purkmistrovi a konšelům města, před kterými se měl měšťan k tomuto skutku vyjádřit. Když se k výrokům nepřiznal, mohl šlechtic měšťana pohnat před zemský soud, kde k jeho usvědčení potřeboval dva svědky. Trest mu však poté uložil soud městský. V případě, že své provinění uznal, musel vykonat nápravu, tzn. omluvit se. Žalobu pro urážku spáchanou šlechticem vůči měšťanovi měl projednávat zemský soud.¹⁶⁵

Zvláštní ochrany požívala čest krevních pisařů¹⁶⁶, která byla zřejmě pro jejich častý pobyt v mučírňách a styk s katem ohrožená možným snížením. Proto Koldín uvádí, že pro svou práci nemá být pisař od nikoho „dotýkán“. V opačném případě hrozilo

¹⁶² Práva městská, str. 361-368.

¹⁶³ Práva městská, str. 368-371.

¹⁶⁴ Práva městská, str. 367, čl. Q.XXXV.

¹⁶⁵ MALÝ, Karel. *Práva městská Království českého: edice s komentářem*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2013, s. 675.

¹⁶⁶ krevní pisaři zapisovali do smolných (černých) knih výpovědi útrpným právem vyslychaných zločinců

viníkovi dvoutýdenní vězení a zaplacení odškodného ve výši padesáti kop českých grošů.¹⁶⁷

4.5. Trestné činy proti náboženství a trestné činy politické

Za trestné činy proti náboženství považují rouhání, svatokrádež, zneuctění mrtvých, čarodějnictví a sebevraždu.

Je třeba si uvědomit, že ne všechny prohřešky proti církvi se řešily před městskými soudy. Například městské právo vůbec nezná delikt kacířství, který byl na základě kanonického práva souzen soudy konsistorními, a světské úřady tu plnily jen úlohu vykonavatele jejich rozsudku.

O **rouhání** se v Městských právech píše: „*Kdožby srdce tak převráceného byl, žeby Pánu Bohu, stvořiteli svému, zlořečil aneb velebnosti božské utrhal, ten slove blasphemus et crimen laesae majestatis divinae incurrit, jest hanebný jména božího a božské velebnosti ruhač, zlořečený člověk, a v pokutu upadne, kteráž nařízena božským taková byla, že měl ode všeho množství ukamenován býti. Nyní, kdožby se toho dopustil, žeby Pánu Bohu zlořečil, tomu každému jazyk teylem vytažen bud*“.¹⁶⁸

Provedení tohoto trestu jsem v žádné mně dostupné smolné knize nezaznamenala, projednávání tohoto deliktu před městskými soudy nebylo zřejmě příliš časté. V Divišově¹⁶⁹ byl rouhač v roce 1680 odsouzen pouze k podmíněnému trestu smrti.

Svatokrádež je krádež věcí, které patřily pobožným a svatým místům nebo byly určeny na milosrdné skutky.¹⁷⁰ Nejčastěji se jednalo o vykradení kostela. Pachatel tohoto činu měl být oběšen.

Jak můžeme vidět ve smolných knihách, pachatelé, kteří se dopustili svatokrádeže, byli trestáni přísně a bez milosti, na rozdíl od běžné krádeže zde nebyla rozhodující výše škody, pachatel neušel trestu smrti. V Rokycanech¹⁷¹ byl v roce 1599 oběšen mlynář, který se dopustil svatokrádeže, smilstva a dalších mnoha krádeží. Ve

¹⁶⁷ Práva městská, str. 393, čl. T.V.

¹⁶⁸ Práva městská, str. 307-308, čl. M.XXVIII.

¹⁶⁹ PÁNEK, J.: *Smolná kniha městečka Divišova z let 1617 – 1751*. Praha: Ústav československých a světových dějin ČSAV, 1977.

¹⁷⁰ Práva městská, str. 339, čl. O.XII.

¹⁷¹ CITRONIS, P.: *Knihy černá nebo smolná královského svobodného města Rokycan z let 1573-1630*. Rokycany: Státní okresní archiv Rokycany, b.r.

Smidarech¹⁷² byl v roce 1701 za vyloupení kostela, ze kterého odnesl stříbrný pozlacený kalich s paténou,¹⁷³ odsouzen slouha ze vsi Domoslavic k oběšení a posléze spálení na hranici. Milosrdněji se zachovali v roce 1612 v Pardubicích¹⁷⁴ k jistému Matějovi, který vyloupil kostel a byl potrestán „jen“ stětím s odůvodněním, že se jednalo o malou krádež.

Zneuctění (boření či vyloupení) **hrobu** bylo trestáno peněžitou pokutou. Pokud ale při tom někdo vytáhl mrtvé tělo nebo rozmetal kosti, čekal ho trest smrti.¹⁷⁵ Stejným způsobem byl potrestán ten, kdo odřezával části popravených lidských těl, a to i proto, že tato činnost se vždy pojila ještě s čarodějnictvím.

Velmi rozšířeným deliktem proti náboženství bylo **čarodějnictví**, které Koldín definuje jako „*všelijaká škodná kauzla*“.¹⁷⁶ Trestána měla být i žena, která „*o bezhrdlí manžela svého auklady činila, jeho otrávití usilovala, s kauzly a s čárami zacházela*“¹⁷⁷. Z tohoto je zřejmé, že trestné bylo takové provozování čar a kouzel, které někoho poškodilo. Muž, který se dopustil čarodějnictví, měl být sťat nebo upálen, žena pak upálena nebo zahrabána.

Vlnu velkých čarodějnických procesů po celé Evropě odstartovala v roce 1484 bula *Summis desiderantes affectibus* papeže Inocence VIII., který také jmenoval dva inkvizitory Jakuba Sprengla a Jindřicha Kramera. Ti vydali v roce 1487 knihu *Kladivo na čarodějnice* (*Maleus maleficarum*), ve které dokazují existenci čarodějnic, popisují jejich kouzla a hlavně dávají podrobný návod k vedení inkvizičního procesu s osobami podezřelými z čarodějnictví.

Největší čarodějnické procesy se odehrávaly ve Španělsku, Nizozemí, Anglii a hlavně v Německu, kde byly upalovány desítky čarodějnic naráz (nevyjímaje děti ve věku 11 – 12 let) a na sklonku 16. století byly v trevírském kurfiřství vylidněny celé vesnice. V českých zemích se s čarodějnickými procesy v tak masovém měřítku nesetkáváme. V Čechách jde jen o jednotlivé případy, kdy pachatelé většinou páchají i jinou trestnou činností, častější jsou čarodějnické procesy v Podkrušnohoří, kde převažovalo německé obyvatelstvo a byl zde silný vliv čarodějnickou pověrou silně

¹⁷² LÁNY, E. P.: *Kniha černá jinak smolná města Smidar 1631 – 1769*. Liberec: Severografia, 1948.

¹⁷³ plochá miska na hostii při mši svaté

¹⁷⁴ BIČÍK, Zd.: *Knihy smolné*. Hradec Králové: Kruh 1969

¹⁷⁵ Práva městská, str. 335, čl. O.III.

¹⁷⁶ Práva městská, str. 335, čl. O.II.

¹⁷⁷ Práva městská, str. 106, čl. C.XLVII.

zasaženého Saska, a v Rokycanech. Trochu jiná byla situace na Severní Moravě a ve Slezsku. Vliv na to mělo i to, že Koldínův zákoník zde začal platit až od roku 1697, a pro čarodějnické procesy byl používán hrdelní řád císaře Karla V. (tzv. Carolina) a později z něj vycházející zemský řád hrdelní císaře Ferdinanda III., kde je čarodějnictví uvedeno mezi nejtěžšími zločiny a (na rozdíl od Koldínova zákoníku) je zde výslovně uvedeno, že čarodějnice a čarodějové mají být potrestáni, i když nezpůsobí žádnou škodu. Ve Slezsku vypukly čarodějnické procesy na počátku třicetileté války v Jeseníku, pokračovaly druhou vlnou v Nyse a Zlatých Horách a vyvrcholily třetí a nejstrašnější vlnou procesů v letech 1651 – 1652, kdy bylo popraveno nejméně 250 osob. Mezi oběťmi procesů se nachází nejzámožnější lidé v kraji, například v Jeseníku byly upáleny všechny manželky radních a čtyři z nejbohatších mužů města. Na Severní Moravě se odehrávaly čarodějnické procesy především na žerotínských panstvích, v Šumperku a ve Velkých Losinách. Ústřední postavou těchto procesů je zde František Jindřich Boblig, ziskuchtivý a sadistický inkvizitor, který se nerozpakoval překračovat právo, například byli popravováni lidé, proti nimž nebyl jiný důkaz, než-li mučením vynucené přiznání nebo se dokonce ani nepřiznali. Nepřekvapí ani to, že opět většina popravených patřila k nejzámožnějším lidem v kraji.¹⁷⁸ Asi nejznámějším Bobligovým případem byl proces se šumperským děkanem a farářem Kryštofem Aloisem Lautnerem. Lautner byl vzdělaný a vážený člověk, který kritizoval způsob vedení čarodějnických procesů a pokusil se klást Bobligovu řádění překážky. Boblig proto proti němu vynutil z několika mučených žen udání, na jejichž podkladě zahájil proces, který se táhl pět let. Lautner se při mučení sice přiznával, ale po mučení vždy všechna přiznání odvolal. Teprve roku 1685 dosáhl Boblig toho, že byl Lautner zbaven kněžství a v Mohelnici upálen.¹⁷⁹

V Čechách máme doloženo například několik čarodějnických procesů z Rokycan.¹⁸⁰ V roce 1589 se konal soud se čtyřmi ženami, které byly obviněny z čarodějnictví. První přiznala obcování s čertem, škodlivé čáry proti dobytku i lidem a také krádeže. Byla na hranici spálena. Druhá doznala, že dala Martinovi Sklenáři a jeho ženě vypít ve starém pivě rozetřený kočičí mozek, aby je zostudila. Dále se v šatlavě pokusila zabít spoluobžalovanou, a když na ní nemohla dosáhnout, dala jí do ruky nůž, aby se zabila

¹⁷⁸ SPURNÝ, Fr.: *Čarodějnické procesy 16. a 17. století a jejich právní aspekty*. In: FRANCEK, J.: *Hrdelní soudnictví českých zemí v 16.-18. století. Sborník příspěvků z konference konané v Pardubicích 21.-22.9.1995*. Pardubice: Východočeské muzeum v Pardubicích, 1996, str. 133-137

¹⁷⁹ KLABOUCH, J.: *Staré české soudnictví*. Praha: Orbis, 1967. str. 77 – 78.

¹⁸⁰ CITRONIS, P.: *Knihy černá nebo smolná královského svobodného města Rokycan z let 1573-1630*. Rokycany: Státní okresní archiv Rokycany, b.r.

sama. Za to vše byla zaživa zahrabána. Další dvě obviněné se ani na mučení nechtěly k ničemu doznat, byly propuštěny, obě však na následky mučení záhy po propuštění zemřely. Další proces se šesti obviněnými se konal v roce 1591. První z nich přiznal, že mrtvole visící na šibenici uřízl přirození, které pak používal pro další čáry, dále přiznal různé čáry proti dobytku, krádeže a rouhání. Za tyto skutky mu byly zlámány údy, byl vpleten do kola a s ním zaživa upálen. Druhá obviněná přiznala čáry proti dobytku a cizoložství. Tam zápisy z výslechu v smolné knize končí, ale o tom jak proces skončil, se dozvídáme z Rychtářské knihy: další tři obvinění byli upáleni, jeden podmíněčně propuštěn a jedna žaloba byla stažena. Zajímavý je i proces s Matějem Rothem, který pro podezření z čarodějnictví stanul před Rokycanským soudem dokonce třikrát. Poprvé byl potrestán arestem, podruhé mu soud spolčování s ďáblem neprokázal a potřetí (to byla obžaloba ještě rozšířena o cizoložství) byl odsouzen k ročním obecně prospěšným pracím v poutech a železech.

Procesy s čarodějnicemi ukončila až Marie Terezie, která oficiálně odmítla čarodějnictví vydáním zákona *de crimine magiae vel sortilegii* (o zločinu čarodějství), ve kterém se uvádí: „Kdokoliv by se dozvěděl o čarodějnictví, nechť okamžitě případ hlásí politické instanci. Podezřelá osoba nechť je neprodleně prohlédnuta lékařem, neboť žádné čarodějnice neexistují.“

Velikým prohřeškem proti Pánu Bohu, stíhaným i podle městského práva, byla **sebevražda**. Sebevrah je ten, kdo „*sobě sám hrdlo odjímá*“ mečem, provazem, skokem do studní, záchodů, vody či do dolů nebo nějakým jiným způsobem, a to z bázně, smutku, přílišných starostí nebo pokud mu jde o čest, hrdlo či statek. Těla sebevrahů neměla být pochována s jinými křesťany v kostele nebo na hřbitově, ale měla být katem spálena. To se netýkalo těch, kteří si na život sáhli v důsledku duševní poruchy.¹⁸¹

V Divišově¹⁸² v roce 1706 v rozmezí jednoho měsíce spáchaly sebevraždu oběšením dvě děvčety. Těla obou byla katem spálena na hranici. V Pardubicích¹⁸³ se před soud dostal Jakub Kubišta, který přiznal, že se pokusil o sebevraždu tím, že se bodl nožem do krku. Dále se při mučení přiznal k několika drobným krádežím. Soud ho odsoudil ke stětí s odůvodněním, že kdyby byl omilostněn, mohl by opět spáchat sebevraždu.

¹⁸¹ Práva městská, str. 334-335, čl. O.I.

¹⁸² PÁNEK, J.: *Smolná kniha městečka Divišova z let 1617 – 1751*. Praha: Ústav československých a světových dějin ČSAV, 1977.

¹⁸³ BÍČÍK, Zd.: *Knihy smolné*. Hradec Králové: Kruh 1969.

Pod souhrnné označené **politické trestné činy** jsem zařadila ty delikty, jejichž objektem je právní řád, bezpečnost města a země, státní zřízení a jeho představitelé a veřejný pořádek. Patří sem zločin *crimen laesae majestatis*, pod kterým je v městském právu zahrnuto usilování o bezhrdlí vrchnosti a také činy, kterými pachatel usiloval o zkázu města či vlasti a pomáhal nepřátelům, a které tudíž můžeme souborně označit jako zrada. Dalšími trestnými činy politickými jsou odboj právu, moc, únos poddaných a měšťanů, prodej statku cizinci, pobuřování, rušení nočního klidu a šíření zrádných cedulí.

Zločin **crimen laesae majestatis** je v Koldínově zákoníku popsán takto: „*...to jest, kdyžby někdo usiloval o bezhrdlí své vrchnosti; aneb lstně přemyslel o zkázu své vlasti, o zkázu obecného dobrého, jakýmž pak koli způsobem, skutkem aneb raddau to by před sebe bral; aneb žeby nepřátelům tajné rady pronášel, s nimi se puntoval, své vlasti obyvatele aneb spolu měšťany prozrazoval, nepřátely fedroval; summau, kdožby se za odpovědníka, zhaubci zemského aneb za nepřítel království tomuto postavil: ten takový za starodávna perduellio aneb perduellis slaul, tj. zrádce.*“¹⁸⁴ Dále je zde uvedena povinnost každého honit nepřítel, který loupežemi, ohněm nebo jakkoliv jinak škodí zemi. Pokud by někdo někomu v takovém honění bránil či mu pro to vyhrožoval, bude považován za pomocníka nepřátel.¹⁸⁵ Všichni takoví zrádci mají být odsouzeni k trestu smrti.

Deliktu **odboje právu** se dopustil ten, „*kdožby ne pořádem práva, ale mocí svau právu odpírati a ubližovati hleděl.*“ Odboje právu se dopustí také ten, kdo by svévolně používal majetek, který byl zapečetěný do vyřešení sporu o něj.¹⁸⁶

Za odbojníka právu můžeme považovat také toho (ačkoliv v Koldínově zákoníku takto označen výslovně není, myslím, že přesně odpovídá výše uvedené definici), kdo na svého odpůrce sáhl mocí, přestože mu bylo soudem nařízeno, aby do ukončení pře zachoval pokoj. Takové opatření „*ukládá se to na nezbedné lidi, kteříž, když ku právu přistaupí, před tím jedem druhému pohružku činí, a někdy z aumysla k nepříteli svému příčin hledá. I když některá z stran na právo těžkost svau vznáší, právo oběma stranám uloží, aby do té pře skonání čest a kázeň řečí i skutkem pokoj k sobě zachovali.*“¹⁸⁷

¹⁸⁴ Práva městská, str. 307, čl. M.XXVII.

¹⁸⁵ Práva městská, str. 316-317, čl. N.VIII. – N.IX.

¹⁸⁶ Práva městská, str. 126-127, čl. D.XXXVIII.

¹⁸⁷ Práva městská, str. 352, čl. P.XXV.

Městské právo také chrání rychtáře jako vykonavatele práva. Proto „žádný rychtáři a právu mocí odpírati, ani na právo mocí sahati nemá. Kdožby se toho dopustil, a to by naň usvědčeno bylo, za odbojníka práva usauzen bude.“¹⁸⁸

Odbojníka práva čekal trest smrti.

Delikt označovaný jako **moc** v sobě zahrnuje odporování právu, řešení sporu svépomocí a další násilné jednání včetně pohrůžek. V Právech městských je tento delikt definován takto: „A mocí jeden na druhého sáhati nemá, než každý povinen jest a má živ býti právem. Pakliby kdo, jsa obyvatel v království Českém a poddaný králi Jeho Milosti, v témž království, v mírné a pokojné zemi, za řádu a práva v hrady, v tvrze, v města a v městečka, v vesnice, v dvory dědičné, manské, zápisné, v domy, v vinice, v zahrady aneb jakéžkoli jiné satky, mocí, tj., bez pořádu práva, tomu, kdožby toho v držení byl, ano by řád a právo šlo, se uvázal; aneb kdožby koho v odpovědi aneb bez odpovědi mocí a násilím, když práva jdau, vezma k němu jako k nepříteli příčinu, jal; aneb kdožby ohněm v mírné a pokojné zemi za řádu a práva, buď ten odpovědník aneb nebuď, zemi hubil a zjevně páčil; aneb kdožby komu odpověděl, by pak v té odpovědi nic neučinil; item kdožby komu lidi zajímaje a bera šacoval, rybníky zkopával, na koho v stráži stával, chtě jej jíti, škodu mu na zdraví učiniti aneb jej zamordovati, aneb na koho z aumyslně šel aneb jel, chtě jej zamordovati aneb zraniti, by mu pak žádné škody neučinil, ani ho nezranil.“¹⁸⁹

V případě, že by někdo mocí pouze hrozil, měl ten, komu bylo pohroženo za ním poslat dvě dobře zachovalé osoby jakéhokoliv stavu, aby se ho dotázali, zda svou pohrůžku myslel vážně. Pokud by to potvrdil, dopustil se již deliktu mocí. Jestliže by řekl, že to pronesl pouze v hněvu, neměl být pro delikt mocí žalován, pokud se ho potom skutečně nedopustil.¹⁹⁰

Deliktu mocí se dopustil i ten, kdo jakýmkoliv způsobem přijal statek, který propadl nebo měl propadnout pro nějaký delikt králi.¹⁹¹

Delikt mocí byl potrestán trestem smrti, propadnutím majetku králi a ztrátou cti.

Únosu se dopustí ten, kdo odvede a ukryje otcí syna, pánu služebníka, městu měšťtěnína nebo jiného obyvatele a ty potom prodává do cizí země. Zřejmě se v době

¹⁸⁸ Práva městská, str. 320, čl. N.XVII.

¹⁸⁹ Práva městská, str. 314, čl. N.III.

¹⁹⁰ Práva městská, str. 315, čl. N.V.

¹⁹¹ Práva městská, str. 315, čl. N.IV. odst. II.

sepisování Městských práv jednalo o rozšířený delikt, jelikož Koldín uvádí: „...*jakož za našich časů martalausové to dělají, a křesťany i dítky jich malé zajímajíce, Turkům prodávají*“.¹⁹²

V Koldínově zákoníku je uvedeno, že za starodávna byli pachatelé takového činu odsouzeni k roztrhání dravou zvěří, ale nynější pokuta má být především čtvrcení.

Stejně jako v právu zemském i v městském právu bylo zakázáno **prodávat** nebo jinak postupovat **statky cizincům**, tedy lidem v království Českém neosedlým, což mělo poskytovat ochranu celistvosti českého státu. Trestem bylo propadnutí takového statku, který byl pak rozdělen mezi krále a město.¹⁹³

Pokud někdo lid proti vrchnosti nebo úředníkům popuzoval, dopouštěl se trestného činu **počuřování** či „pozdvížení aneb zbauření lidu“. Takový pachatel je nazýván buřičem a měl být trestán dle spravedlivého uvážení vzhledem k závažnosti činu zamýšleného či již vykonaného.¹⁹⁴

Deliktem proti veřejnému pořádku bylo i **rušení nočního klidu**, kterého se dopustil ten, kdo „*nočního času po vyzvonění v městě, na rynku, po ulicích, a zvláště pak bez světla, se taulal, křiky a nepokoje provozoval*“. Ten pak měl být vsazen do vězení a po zásluze potrestán.¹⁹⁵

Trestného činu **šíření zrádných cedulí** se dopustil ten, kdo cedule zrádné, nešlechtné či hanlivé sepisoval, lepil, rozhazoval či kladl nebo k tomu dával podnět. Ten, kdo by takovou cedulí našel, je povinen ji hned zničit a ne ji nechat na místě nebo dokonce dále roznášet. Tuto povinnost měl dokonce i ten, kdo neuměl číst, ale mohl po prohlédnutí cedule dovést její závadný obsah. Pojem zrádná cedule zahrnoval i spisy, knihy, písně a listy. Dále Koldín uvádí, že obsah zrádné cedule nemůže být napadenému na újmu cti a dobré pověsti, a takový člověk má právo zahájit pátrání po autorovi.¹⁹⁶

Za sepsání či šíření zrádných cedulí měl být pachatel čtvrcen. Ten, kdo se provinil pouze nezničením nalezené zrádné cedule, měl být potrestán vězením.

¹⁹² Práva městská, 335-336, čl. O.IV.

¹⁹³ Práva městská, str. 195 čl. F.LIII.

¹⁹⁴ Práva městská, str. 339, čl. O.XII.

¹⁹⁵ Práva městská, str. 353, čl. P.XXIX.

¹⁹⁶ Práva městská, str. 371-372, čl. R.X - R.XI.

V Lipnici¹⁹⁷ byl v roce 1612 za psaní suplik proti vrchnosti a za cizoložství odsouzen Florian Hevnar k stětí. Ze zápisů ve smolné knize tábořské vyplývá, že zrádnými cedulemi byly také často vyděračské listy, kterými pachatelé požadovali po městech „výpalné“, tj. určitou sumu peněz za to, že nebudou ve městě pálit či jinak škodit. Pachatelé těchto zločinů byli taktéž odsouzeni k trestu smrti čtvrcením.¹⁹⁸

4.6. Trestné činy proti řádné správě města

Na různých místech Práv městských se nachází skutkové podstaty trestných činů ohrožujících řádnou správu města včetně soudního jednání. Z velké části jde o delikty, kterých se mohli dopustit úřední osoby při výkonu své funkce při soudním jednání a delikty občanů při soudním jednání. Objektem těchto trestných činů je tedy ochrana spravedlivého soudního řízení. Jak byla tato ochrana brána vážně si můžeme dovodit z toho, že za většinu těchto deliktů hrozil trest smrti.

K trestu smrti měl být odsouzen konšel, který by **po vyslyšení stran** na soudu **některé ze stran naučení či výstrahu dával** a druhou stranu tím poškodil. Aby se takové situaci (nebo jen podezření) předešlo, je v Koldínově zákoníku ustanovení o tom, že pokud by se k soudu dostal spolek, jehož je některý konšel členem či by byl v probíhající při jinak zainteresován, nesmí takový konšel v této při rozhodovat, musí pro tuto při ze sboru soudců odejít a v takovém případě může své straně radit a pomáhat. Pokud by konšel toto neučinil, hrozí mu spravedlivý trest dle míry provinění.¹⁹⁹

Crimen praevaricationis, **srozumění s odpornou stranou** se dopustil řečník nebo jiná osoba, které jedna strana svěřila svou při, a on radil, pomáhal či dokonce zastupoval stranu druhou nebo druhé straně pomohl tím, že vědomě zamlčel něco, co mohlo sloužit k obraně jeho strany. Takového člověka čekal trest smrti.²⁰⁰

Pisaři, kteří zapisovali svědectví, byli povinni tato svědectví uchovat v tajnosti a zápisy přechovávat na určených místech tak, aby se k nim nikdo nepovolaný nedostal.

¹⁹⁷ MARADA, M.: *Smolná kniha města Lipníka*. Přerov: Státní okresní archiv v Přerově, 1994.

¹⁹⁸ OBERPFALCER, Fr.: *Vyznání na mučidlech*. Praha: Fr. Borový, 1937.

¹⁹⁹ Práva městská, str. 10, čl. A.XV.

²⁰⁰ Práva městská, str. 51, čl. B.XXVII. a str. 344, čl. O.XXVII.

Pokud by písař nějakým způsobem **prozradil přijaté svědectví** ještě před tím, než bylo vyhlášeno, měl být odsouzen k trestu smrti.²⁰¹

Ten, kdo by **křivě přísahal** a také svědek, který by za úplatu či dary, z návodu, z hněvu, ze závisti, z nepřátelství nebo naopak z důvodu přátelství **falešně svěřčil** nebo jeho **druhé svědectví odporovalo prvnímu**, měl být odsouzen k vytažení jazyka týlem. To se samozřejmě netýkalo svědka, který by své první svědectví pouze rozšířil nebo upřesnil podle toho, na co si ještě později vzpomněl.²⁰²

Rozsudek měl až do vynesení zůstat v tajnosti. Ten, kdo by **rozsudek prozradil** ještě **před vyhlášením** nebo by prozradil cokoliv z toho, co bylo proneseno při rozhodování o při, měl být odsouzen k trestu smrti.²⁰³

Po vyhlášení rozsudku měl každý právo se odvolat. Pokud by mu **v odvolání** někdo **bránil**, měl zaplatit pokutu padesáti zlatých, z nichž polovina připadla králi a polovina tomu, kdo se chtěl odvolat.²⁰⁴ Ten, kdo se odvolával, nesměl **v tomto odvolání hanět či naříkat soudce**, kteří rozsudek vydali. Jinak byl povinen zaplatit pokutu padesát zlatých, z nichž polovina připadla králi a polovina na opravu města, ve kterém se konal soud. Zaplacením pokuty nebylo dotčeno právo poškozených podat žalobu pro nařčení či zhanění.²⁰⁵

Dalším deliktem, který znevažuje soudní řízení a právo vůbec je trestný čin **zmatku**. Jde o několik nedovolených jednání, a to opětovná žaloba ve věci již rozsouzené, žaloba bez právního titulu, podání žaloby, přestože žalobce se žalovaným již uzavřeli smlouvu o vyrovnání, napadání smlouvy již právem schválené, opětovná žaloba či uplatnění nároku po uplynutí lhůty k jejich uplatnění. Trestem mělo být dvoutýdenní vězení a pokuta ve výši deseti kop českých grošů, případně náhrada vzešlých nákladů poškozenému.²⁰⁶

Ten, kdo byl pro nějaký zločin vymrskán nebo **vypovězen z města**, a byl mu

²⁰¹ Práva městská, str. 65, čl. B.LV.

²⁰² Práva městská, str. 74, čl. B.LXXV a str. 258, čl. J.XXXIX.

²⁰³ Práva městská, str. 84, čl. B.XC., odst. I. (zde chybně uveden čl. B.LC.)

²⁰⁴ Práva městská, str. 27, čl. A.XLIII. odst. V.

²⁰⁵ Práva městská, str. 87, čl. C.V.

²⁰⁶ Práva městská, str. 358-359, čl. Q.VI.-Q.XI.

vysloven zákaz návratu, nesměl **se bez povolení práva do tohoto města vrátit**, jinak měl být odsouzen k trestu smrti.²⁰⁷ Zvláště zločinci, kterým byl trest smrti milostí změněn na vypovězení, podepisovali před vyhnáním z města tzv. hrdelní revers, kde se zavazovali, že pod trestem ztráty hrdla se do města nebo na panství nevrátí a ani se k němu nepřiblíží.

Další skupinu deliktů bychom mohli nazvat trestnými činy konšelů a úředníků.

Konšel, který se dopustil **vynášení tajných informací ze zasedání**, které by mohly poškodit obecné dobré nebo jiné osoby, měl být odsouzen k trestu smrti. Tyto informace nesměl nikomu předat ani po opuštění konšelského úřadu.²⁰⁸

K trestu smrti měl být odsouzen písař, který by sám o své vůli **opravoval zápisy v městských knihách**, dokonce i když by šlo o zápis chybný. Pokud se najde v knihách omyl, může být opraven pouze s vědomím purkmistra a všech konšelů.²⁰⁹

Dále jsou v Koldínově zákoníku popsány delikty, které bychom dnes označili jako úplatkářství a zneužití pravomoci veřejného činitele.

Ztrátou cti byl potrestán ten, kdo by si **úplatkem** pokoušel **zajistit** pro sebe nějaký **úřad**.²¹⁰

Zakázáno bylo **přijímání úplatků** úředníky a také **obohacování se z titulu svého úřadu** na úkor lidí. Za takové jednání měl být stanoven spravedlivý trest.²¹¹

Úředník, který se ve svém úřadě mstí svým nepřátelům, pohrůžkami **se snaží** pro sebe **získat** nějakou **výhodu** nebo podmiňuje výkon svého úřadu dary, má být stížen spravedlivým trestem a zákazem výkonu úředního povolání.²¹²

²⁰⁷ Práva městská, str. 353, čl. P.XXX.

²⁰⁸ Práva městská, str. 8, čl. A.VIII.

²⁰⁹ Práva městská, str. 187, čl. F.XXXV.

²¹⁰ Práva městská, str. 338, čl. O.VIII.

²¹¹ Práva městská, str. 338, čl. O.XXVI.

²¹² Práva městská, str. 343, čl. O.XXVI.

5. Průběh trestního řízení

Nejdůležitějšími prameny k poznání případů projednávaných u městských soudů, z kterých si můžeme dovodit i průběh trestního řízení jsou smolné knihy, smolné spisy, soudní knihy, registra korespondence a korespondence vůbec, knihy nálezů, knihy svědomí a dále knihy čistopisů a ortelní manuály apelačního soudu (pro období před vznikem apelačního soudu jsou to knihy nálezů odvolacích soudních stolic jednotlivých oblastí městského práva, dochované zejména ze Starého Města pražského a z Litoměřic). Určitou vypovídací hodnotu mohou mít i další městské knihy jako rychtářské knihy, knihy rukojemství, radní protokoly, radní a pukmistrovské manuály apod.²¹³

Sít' městského hrdelního soudnictví se skládala z královských měst s relativně samostatnými soudy a z poddanských měst a městeček, jejichž soudy zůstávaly výkonnými orgány vrchnosti a byly výrazně závislé na feudálovi a jeho úřednících.²¹⁴ V obou typech měst byla představitelem hrdelního soudnictví městská rada, která vystupovala jako celek na počátku soudního procesu a v jeho závěru. K výsledkům byli vysíláni jen někteří její členové a rychtář, který měl v hrdelním řízení důležitou úlohu, protože kromě účasti u výslechů ohledával místa trestných činů, zajišťoval podezřelé, zodpovídal za jejich vězení a měl dokonce i právo sám soudit drobné spory. Rychtáři byl podřízen biřic, který působil také jako právní posel a šatlavní hospodář a náležela mu přímá péče o vězně. Další úřední osobou, která se účastnila trestního řízení, byl městský písař, jehož úkolem bylo zapisování žalob do radních protokolů, vyřizování korespondence rady, zapisování výslechů ve vězení a v mučírně do smolných knih i zaznamenání průběhu exekuce. Součástí výkonného aparátu městských hrdelních soudů byl také kat. V případě, že město nemělo svého kata,²¹⁵ půjčovalo si ho za úplatu z některého většího města.²¹⁶

Vzhledem k tomu, že u městských soudů nepůsobili profesionální právníci, ale právníci laici, kteří si ve složitějších případech vždy nemuseli vědět rady, mohl soud v kterémkoliv stádiu trestního řízení poslat žádost o naučení k apelačnímu soudu

²¹³ KREUZ, P.: *Několik poznámek k otázce odrazu kriminality v písemnostech soudů předbělohorských Čech*, In: *Documenta Pragensia XXIII*, Praha: Archiv hlavního města Prahy, 2004. str. 130 – 135.

²¹⁴ PÁNEK, J.: *Městské hrdelní soudnictví v pozdně feudálních Čechách*, In: *Československý časopis historický*, roč. 32, č. 5, str. 705.

²¹⁵ Jelikož držet si vlastního kata bylo finančně velice náročné, menší města si ho nemohla dovolit.

²¹⁶ FRANCEK, J., ŠIMEK, T.: *Hrdelní soudnictví českých zemí*. Státní oblastní archiv Zámorsk, 1995, str. 15-17.

v Praze.

Práva městská nerozlišují mezi trestním řízením a civilním procesem. Procesní ustanovení nalezneme na různých místech zákoníku, ale základní ustanovení jsou soustředěna především ve IV. až XV. kapitole a v LVIII. kapitole.

Koldín si uvědomuje nelehké postavení podezřelého před soudem v trestním řízení a možnost, že bez řádného dokazování, ve snaze najít pachatele trestného činu, může dojít jednoduše k odsouzení nevinného člověka. Proto nabádá soudce, aby ve snaze potrestat škodlivé jednání a dalšímu takovému zabránit neopomenuli, dříve než někoho odsoudí, pečlivě všechny činy i zavinění prověřit.²¹⁷ Také dříve než bude vynesena rozsudek, má být pachatel řádně vyslechnut, musí mu být dána možnost se hájit, aby nemohl být odsouzen jen na základě možné nepravdivé informace či z nařčení svých nepřátel.²¹⁸ Právo dokazovat svou nevinnu má i pachatel, jehož provinění je zřejmé a všem známé.²¹⁹ Zvláště pilně a bedlivě mají soudci vyšetřovat ty trestné činy, na které se vztahují tresty ve formě ztráty cti, statku a trest smrti. Zvláště u hrdelních deliktů nemají soudci pospíchat, aby něco neopomenuli.²²⁰

Řízení se mělo vést vždy v českém jazyce.²²¹

5.1. Zahájení trestního řízení

Trestní řízení může být zahajováno buď soukromou žalobou (proces akuzační) nebo z veřejné iniciativy (proces inkviziční). Zpočátku v trestních věcech převládala soukromá žaloba poškozených nebo jejich rodinných příslušníků a z veřejné iniciativy byly stíhány pouze delikty, které vážně ohrožovaly zájem vládnoucí třídy jako např. odboj nebo rušení zemského míru. Koldínův zákoník veřejnou iniciativu značně rozšiřuje, ale zároveň nechává na libovůli úředníků, které delikty a zda budou stíhat. *„Úředníci, od přísězných jednohokaždého města nařízení, jako jsau rychtářové, hejtmané, padesátníci, desátníci, služebníci pukmistroví, branní, ponocní ... skrze vznešení na právo, cožby za potřebu uznali, k přetržení zlého a k zvelebení dobrého vznášeti mohau, a není potřeba jim žalovati. Nebo přísahu k úřadům svým učinili, aby dobré velebili, zlé tupili, a pokudžby na nich bylo, přetrhovali. Cožby pak koli od nich*

²¹⁷ Práva městská, str. 305, čl. M.XXI.

²¹⁸ Práva městská, str. 305-306, čl. M.XXII.

²¹⁹ Práva městská, str. 306, čl. M.XXV..

²²⁰ Práva městská, str. 306, čl. M.XXIII – M.XXIV.

²²¹ Práva městská, str. 43, čl. B.VIII..

vznešeno bylo, má v tom od přísězných jim věřeno býti.“²²²

Akuzační proces byl typickým procesem soukromoprávním, kde sporné strany vystupují zásadně ve formálně rovnoprávném postavení, a k jeho započetí bylo potřeba podnětu ve formě obeslání k soudu. Jsou povoleny pouze racionální důkazní prostředky, zejména svědecké výpovědi (svědomí) či listinné důkazy. Iracionální důkaz přísahou mohl být uložen až v rozsudku soudu, pokud předložené důkazy nedostačují k odsouzení žalované strany nebo k rozhodnutí o podrobení tortuře či pokud zjištěné okolnosti neumožňovaly jednoznačnou trestněprávní kvalifikaci.²²³

Inkviziční proces byl typickým procesem veřejnoprávním, byl zahajován na základě žaloby ex offio a obžalovaný zde je ve formálně i fakticky nerovnoprávném postavení vůči žalobci, který je většinou totožný se soudcem. Hlavním důkazem je zde doznání, které může být vynuceno torturou.²²⁴ Soud mohl zahájit řízení z vlastní iniciativy pouze v případě, že bylo zjevné, že došlo ke spáchání trestného činu a kdo ho spáchal, a přesto nedošlo k podání soukromé žaloby.²²⁵

Řízení bylo zahájeno tím, že purkmistr byl požádán žalobcem (nazývaným „původ“) o obeslání obžalovaného. Na příkaz purkmistra prováděli obeslání úřední poslové (označení v zákoníku jako „přísežní služebníci práva“), kteří žalovanému oznámili obeslání buď ústně, nebo v případě jeho nepřítomnosti zanechali v místě jeho bydliště oznámení písemné. Obeslaný byl povinen se druhý den dostavit k soudu, kde si vyslechl žalobu.²²⁶

Příslušnost soudu byla dána příslušností obžalovaného. Proto lidé duchovní měli být žalováni u církevního soudu, studenti u rektora učení pražského, páni a rytíři u soudu zemského a měšťané u městských soudů.²²⁷

Aby bylo zajištěno, že se obžalovaný zúčastní soudního přelíčení, mohl být umístěn do vězení. Delikvent se mohl do vězení dostat několika způsoby. Buď byl dopaden přímo při činu, nebo byl uvězněn z rozhodnutí městské rady či z nařízení vrchnosti,

²²² Práva městská, str. 352, čl. P.XXVII.

²²³ KREUZ, P.: *K charakteristice procesního projednávání trestních případů v českých městech doby předbělohorské*, In: FRANCEK, J.: *Hrdelní soudnictví českých zemí v 16.-18. století*. Pardubice: Východočeské muzeum v Pardubicích, 1996, str. 76-77.

²²⁴ KREUZ, P.: *K charakteristice procesního projednávání trestních případů v českých městech doby předbělohorské*, In: FRANCEK, J.: *Hrdelní soudnictví českých zemí v 16.-18. století*. Pardubice: Východočeské muzeum v Pardubicích, 1996, str. 87.

²²⁵ MALÝ, Karel. *Práva městská Království českého: edice s komentářem*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2013, s. 635.

²²⁶ MALÝ, Karel. *Práva městská Království českého: edice s komentářem*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2013, s. 636.

²²⁷ Práva městská, str. 28, čl. A.XLIV, odst. IV.

případně na žádost a útratu soukromého žalobce.²²⁸ Na žádost žalobce mohl být do vězení vsazen obviněný, který byl „*ku právu neosedlý*“, a bylo tedy u něj riziko, že se bude stíhání vyhýbat. Takový obviněný také mohl místo uvěznění poskytnout finanční záruku. Zajištění vězením s vztahovalo také na „*podruhy, čeled' vandrovní aneb na služebníky, služebnice aneb ležáky, nádeníky a jiné těm podobné lidi a osoby ku právu neosedlé*“, kteří by se nedostavili hned na první obsílku.²²⁹

Žalobu mohl žalobce před městským soudem přednést buď ústně (v městech pražských) nebo písemně (v městech kde se vedl proces písemný). Po vyslyšení obžaloby mohl obviněný ihned odpovědět (opět ústně nebo písemně) nebo si mohl vzít čas na rozmyšlenou (v Praze 3 dny, jinde dva týdny). V této lhůtě může žádat, aby žalobce svou žalobu zopakoval před jeho přáteli. Poté se musí k žalobě vyjádřit (odpovědět na ni), a to buď ji uznat, nebo ji odmítnout, případně uvést důvody, proč na žalobu odpovídat nemusí. Žalobce může svoji žalobu až do odpovědi žalovaného změnit, a to až třikrát, nebo může od žaloby upustit.²³⁰

Pokud by se žalovaný nedostavil k soudu ani na třetí obeslání, soud by vyhlásil kontumační rozsudek, tzv. *stané právo*, ve prospěch žalobce.²³¹ Pokud se žalobce na výzvu soudu neohlásil a nepřednesl žalobu, ztratil při.²³² Právo však poskytovalo stranám možnost omluvy jejich nepřítomnosti u soudu. Zákonným omluvitelným důvodem byla těžká nemoc, vězení či zajetí, povodeň, služba obci či králi. Dále mohl soud uznat i jiné závažné důvody.²³³

Každá ze stran se mohla nechat před soudem zastupovat řečníkem. Řečník mohl být jak profesionál, který stranu zastupoval za úplatu, tak i přítel, který tuto službu prováděl bezplatně. Řečníkem se mohl stát pouze muž „*dobrý a na své poctivosti zachovalý*“. Řečníkem tedy nemohla být žena ani člověk se sníženou ctí. Řečník nemusel mít žádné zvláštní vzdělání, praxi ba ani znalost práva, jedinou podmínkou byla jeho nestrannost.²³⁴

²²⁸ FRANCEK, J.: *Hrdelní soudnictví v Čechách v 16.-18. století*. In: PÁNEK, J.: *Česká města v 16. – 18. století*. Praha: Historický ústav ČSAV, 1991, str. 47.

²²⁹ Práva městská, str. 31-32, čl. A.XLV, odst. VIII. a čl. A.XLVI.

²³⁰ Práva městská, str. 30, čl. A.XLV., odst. IV. a V.

²³¹ Práva městská, str. 31, čl. A.XLV., odst. VII.

²³² Práva městská, str. 33, čl. A.XLIX.

²³³ Práva městská, str. 33, čl. A.L.

²³⁴ MALÝ, Karel. *Práva městská Království českého: edice s komentářem*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2013, s. 640-641.

5.2. Dokazování

Obecná ustanovení o dokazování jsou společná pro proces civilní i trestní. Jsou obsažena v kapitolách IX. *O průvodích* a X. *O svědcích a svědomích*. Zvláštní úprava platná pro trestní řízení se pak nachází v kapitole LVIII. *O trápení aneb útrpném právu, a o popravách*.

Dokazování se provádí pouze v případě, že obviněný žalobě odporuje. Pokud se přizná, dalšího dokazování není potřeba. Důkazní břemeno v případě, že obžalovaný odpírá žalobě, nese žalující. To neplatí v případech, když má žalovaný dokázat, že splatil dluh, že měl k činu důvod, který by ho zbavoval viny a také v případě přenesení důkazního břemene na obžalovaného při dokazování útrpným právem.²³⁵

U soudů se dokazovalo zásadně racionálními důkazními prostředky, tedy listinami, zápisy v registrech a v městských knihách, úředním svědectvím a ústním či písemným svědectvím svědků. Listina, jejíž pravost nebyla sporná, byla považována za plný důkaz závazků v listině obsažených. Neplatná byla listina, ze které byla odstraněna pečeť vystavitele nebo byla opatřena pečetí bez vystavitelova vědomí.²³⁶

5.2.1. Svědecká výpověď

Jedním z nejdůležitějších důkazních prostředků v trestním řízení byla kromě doznání obviněného výpověď svědka. Ne každý člověk mohl svědčit. Svědkem podle městského práva nemohla být osoba nezletilá²³⁷, rozumově nevyspělá či trpící duševní poruchou, žena ve věci závěti, dále si nemohli vzájemně svědčit manželé ani otec se synem. Svědkem nemohl být ani ten, u koho bylo podezření, že by svědectvím mohl získat hmotný prospěch, dále člověk zlopověstný nebo ten, kdo musel vykonat nápravu pro nárek cti a také křivopřísežník. Slepec nemohl svědčit o tom, co viděl a hluchý zase o tom, co slyšel.²³⁸

Jelikož proces před městským soudem byl ústní, vyžadovala se i ústní forma svědectví. Výjimka byla upravena Svatováclavskou smlouvou, která stanovila, že příslušníci panského a rytířského stavu mohou dávat městskému soudu svědectví

²³⁵ MALÝ, Karel. *Práva městská Království českého: edice s komentářem*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2013, s. 642.

²³⁶ MARKOV, Josef. *Kapitoly z dějin českého zemského soudního řízení XII-XVII. století*. Vyd. 1. Praha: Academia, 1967, str. 256 - 257.

²³⁷ chlapec mladší osmnácti let a dívka mladší patnácti let

²³⁸ Práva městská, str. 66, čl. B.LXI.

písemné, na listině opatřené pečeti. Pokud měšťan potřeboval svědectví příslušníka panského či rytířského stavu ve sporu, který vedl u městského soudu, musel ho o svědectví požádat listem s městskou pečeti, stejně tak i když chtěl svědectví jeho poddaného.²³⁹

Svědectví mohlo být podáno až po složení přísahy. Poté již svědek nesměl mluvit s žádnou stranou sporu. Vlastní podání svědectví se dělo pouze za přítomnosti svědka a městského písaře, který svědkovu výpověď doslova zaznamenával. Po ukončení výpovědi ji písař svědkovi celou přečetl pro případné doplnění nebo opravu a pak teprve mohl svědek odejít.²⁴⁰

Zásadní byla i otázka počtu a kvality svědků. Dostačující bylo až svědectví dvou svědků, podle zásady jeden svědek, žádný svědek. Přednost má svědek, který vypovídá o tom, co viděl, před svědkem, který o události pouze slyšel, což je v zákoníku vyjádřeno tak, že „*jeden svědek očitý jest jistší, než ušatých deset*“.²⁴¹ Pokud by strany postavily proti sobě stejný počet stejně důvěryhodných svědků, bude pře rozhodnuta ve prospěch obžalovaného, pokud je na své cti dobře zachovalý.

Při čtení svědectví mohla protistrana svědka „naříkat“, tj. prohlásit za nezpůsobilého k podání svědectví. Musela pro to uvést důvod, jako např. že jde o lotra, zloděje, psance, bezectného, nebo že je svědectví falešné či učiněné za úplatu. Poté byl proces přerušen a svědek byl vyzván, aby se bránil. Pokud se ubránil, měl kromě zachování své cti nárok na finanční náhradu, pokud se však obvinění neubránil, hrozil mu trest smrti.²⁴²

5.2.2. Útrpné právo

Nejzásadnějším důkazem v trestním řízení bylo doznání pachatele, „*neb nad vlastní jednohokaždého přiznání průvodu dokonalejšího býti nemůže*“.²⁴³ Pokud se pachatel nechťel doznat a bylo dostatek nepřímých důkazů nebo pokud se pachatel k trestnému činu sice doznal, ale bylo důvodné podezření, že jeho trestná činnost je rozsáhlejší, mohla rada rozhodnout, že bude přistoupeno k tortuře.

²³⁹ MARKOV, Josef. *Kapitoly z dějin českého zemského soudního řízení XII-XVII. století*. Vyd. 1. Praha: Academia, 1967, str. 194-196.

²⁴⁰ Práva městská, str. 63-64, čl. B. LIII.

²⁴¹ Práva městská, str. 72, čl. B.LXVIII.

²⁴² MALÝ, Karel. *Práva městská Království českého: edice s komentářem*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2013, s. 645.

²⁴³ Práva městská, str. 386, čl. S.XVII.

Útrpné právo bylo do městského práva převzato z práva kanonického, v kterém je již od 12. století zakotvena teorie o nepřímých důkazech, které stačily jako důvod k zahájení trestního řízení a k podrobení podezřelého tortuře, jejímž výsledkem mělo být zjištění pravdy. Tato metoda výslechu se rozšířila zvláště po jejím využití v procesech s kacíři, které umožnil papež Inocenc IV. roku 1252. V souvislosti s vývojem inkvizičního procesu, který již nebyl založen na žalobě postiženého, a byl zahajován soudci z úřední povinnosti, převzal a rozpracoval tuto teorii zejména německý trestní zákoník Criminalis Carolina z roku 1532, který pak ovlivnil vývoj městského práva i v sousedních zemích, tedy i u nás.²⁴⁴

Tortuře mohly být podrobeny čtyři skupiny osob: 1. osoby dopadené přímo při páchání hrdelního deliktu; 2. osoby, které byly z hrdelního deliktu důvodně podezřelé (např. na základě výpovědi jiného zločince) a nedokázaly vyvrátit vzniklé podezření a doložit svou nevinu; 3. osoby, které byly z hrdelního zločinu nařčeny jiným zločincem při jeho výslechu na mučidlech a po obeslání se nedostavily k „vejvodu“ (konfrontaci); 4. osoby žalované z hrdelního zločinu v akuzačním procesu soukromým žalobcem, který dal k tortuře podnět, pokud soud ve svém nálezu rozhodl o vině či důvodném podezření a o podrobení tortuře.²⁴⁵

Bylo zakázáno podrobovat tortuře nezletilé osoby, což byli chlapi do osmnácti let a děvčata do patnácti let, dále těhotné ženy a ženy v šestinedělí.²⁴⁶

Soudci měli dobře rozvažovat, koho vydají k mučení, měli zjišťovat jeho zachoalost, mravy, předchozí porušení zákona, zda nemá na těle stopy po předchozím trestání (například stopy po mučení, vypálený cejch či uřezané uši), zvažovat i velikost provinění a sílu důkazů.²⁴⁷ Koldín varuje, že ne vždy je možné výpovědi dosažené mučením věřit a upozorňuje, že tortura „jest věc nejistá, nebezpečná, kterážto pravdu častokráte zklamává. Mnozí zajisté trpělivostí, snesitelností, tvrdostí a svau urputností všeckna trápení a mauky vytrpěti umějí, mučení sobě nic nevážíce, k ničemuž hned přiznati se nechtějí, by pak i na prach spálení býti měli. Zase na odpor, někteří lidé velmi jsau v tom netrpělivý, tak že všecko raději i na sebe i na jiné lháti budau, nežli by nejmenší trápení vytrpěti mohli.“ A proto je lepší, aby zločin zůstal nepotrestán, než

²⁴⁴ MALÝ, Karel. *Práva městská Království českého: edice s komentářem*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2013, s. 679.

²⁴⁵ KREUZ, P.: *K charakteristice procesního projednávání trestních případů v českých městech doby předbělohorské*, In: FRANCEK, J.: *Hrdelní soudnictví českých zemí v 16.-18. století*. Pardubice: Východočeské muzeum v Pardubicích, 1996, str. 87 – 88..

²⁴⁶ Práva městská, str. 392, čl. T.I.

²⁴⁷ Práva městská, str. 386 - 387, čl. S.XIX.

aby byl nespravedlivě odsouzen nevinný člověk.²⁴⁸

Při tortuře se má postupovat s takovou mírností, aby vyslýchaná osoba neutrpěla příliš velkou újmu na zdraví, obzvlášť se nemá připustit, aby kat při mučení někoho usmrtil.²⁴⁹

Soudci měli klást všeobecné otázky jako například: Kde jsi byl včera? Co jsi tam dělal? Jak k té vraždě došlo? Kdo ti pomáhal? V žádném případě neměli jmenovat žádnou osobu.²⁵⁰ Některé zápisy ve smolných knihách budí důvodné podezření, že tohoto ustanovení soudci nedbali a výpovědi obviněnému podsouvali zřejmě ve snaze vyřešit zločiny, jejichž pachatelé zatím nebyli dopadeni. Je velmi nepravděpodobné, že by si pachatel do detailu pamatoval například desítky krádeží spáchaných v průběhu několika let a mohl tak uvést nejen přesný výčet ukradených věcí, ale i datумы a jména poškozených.²⁵¹

Pokud by bylo z jednoho trestného činu podezřelých více osob, má být započato s mučením od toho, který je nejpodezřelejší a od kterého by se nejspíše dala zjistit pravda. Pokud je ze stejného zločinu podezřelá žena a muž, má se s mučením začít nejprve u ženy.²⁵²

Postup při mučení nebyl v této době nijak určený, záleželo na zvycích v tom kterém městě a také na fantazii kata, který si často k mučení nosil některé vlastní nástroje. Začínalo se obvykle pouhou pohrůzkou mučení, kdy byl vyslýchaný přiveden do mučírny a kat mu předvedl mučící nástroje. Nejčastějšími způsoby mučení, z nichž některé jsou zmiňovány i v smolných knihách, jsou:

ŽEBŘÍK – šikmo postavený žebřík opatřená rumpálem a provazem. Vyslýchaný byl za ruce svázané za zády přivázan k některé z horních příčlích žebříku a ke svázaným nohám mu byl připevněn provaz protažený přes rumpál. Otáčením rumpálu docházelo nejprve k vykloubení ramenních kloubů a pak k celkovému natažení delikventa což mělo za následek zprerhání šlach i svalů. Kat ještě po skončení napínání pohyboval nataženým tělem ze strany na stranu, aby muka byla co největší. Takovéto natažení je ve smolných knihách označováno výrazem „stržení“. Prosté natáhnutí se nazývalo tažení za sucha či suché trápení. Dalším stupněm mučení pak bylo pálení svazkem svíček či loučí, a to

²⁴⁸ Práva městská, str. 387 - 388, čl. S.XX.

²⁴⁹ Práva městská, str. 388 – 389, čl. S.XXIII. a S.XXIV.

²⁵⁰ Práva městská, str. 389, čl. S. XXV., odst. I. a II.

²⁵¹ SOKOL, P.: *Hrdelní kriminalita v 16. a první polovině 17. století*. In: *Folia Historica Bohemica 20 (2002)*, Praha 2003. str. 17.

²⁵² Práva městská. str. 392, čl. T.II.

především na bocích, v podpaží a na prsou až do vytvoření „pryskejře“. Tento způsob byl nazýván světlé trápení.

SKŘIPEC – byl masivní sloup (nazývaný též tovaryšské máry), který měl ve spodní části hřeb, ke kterému se přivázaly kotníky delikventa, a v horní části bylo kolo s provazem, který vedl k rumpálu na opačné straně sloupu. K provazu se přivázaly ruce delikventa a postupným otáčením rumpálu se jeho tělo napínalo. Jednodušší variantou byla kladka umístěná na stropě, přes níž vedl provaz od svázaných rukou k rumpálu. Tímto způsobem byl vyslýchaný vytažen do vzduchu a pro zostření mučení mu bylo k nohám přivazováno různě těžké závaží.

KOZEL – se nazývalo svázání vyslýchaného do kozelce, kdy bylo celé tělo nepřirozeně ohnuto a utaženo, a vyzdvižení vzhůru.

PALEČNICE – byly dvě železné destičky, někdy na vnitřní straně vybavené výstupky, které byly spojeny šrouby s maticemi, jejichž utahováním se destičky svíraly. Do palečnic se vkládaly delikventovy prsty rukou či nohou a stahováním se drtily.

ŠPAŇELSKÁ BOTA - dva do oblouku prohnuté kovové pláty spojené šrouby, které měly na vnitřní straně tupé hřeby. Do tohoto zřízení se vložila provínilcova holeň a pomocí šroubů se pláty přitahovaly k sobě.

Při mučení se provínilcům do úst vkládala HRUŠKA – kovový roubík ve tvaru hrušky, který utlumil řev a vyndával se, až pokud měl mučený odpovídat na kladené otázky. Aby si vyslýchaný mezi mučením „pohodně“ odpočinul, býval zavírán do KLÁDY nebo HOUSLIČEK. Kláda byla běžná v každém těžším žaláři a skládala se ze spodní klády, do které byly vydlabány otvory pro nohy a z horní klády, která se na spodní přiklopila a tak nohy velmi těsně uzavřela, což mělo za následek jejich otok. Toto zařízení sloužilo často i jako samostatný trest. Housličky bylo podlouhlé prkénko, kde na jednom konci byl větší otvor pro krk, uprostřed a na druhém konci dva menší otvory pro ruce. Svůj název dostal tento nástroj proto, že uzavřený takto spoutaný vězeň připomínal hráče na housle.²⁵³

Výpovědi při útrpném výslechu zapisovali slovo od slova krevní písaři do smolných či černých knih, které pak mohly sloužit jako důkazní prostředek při dalších řízeních

²⁵³ VONDRUŠKA, V.: *Katovny a mučírny*. Praha: Svoboda – Libertas, 1993. str. 37 – 40.

před městskými soudy.²⁵⁴

5.3. Rozsudek

O rozsudcích pojednává XII. kapitola s názvem „*O ortelích, nálezech, veyповědech a rozsudcích*“. O rozsudcích soudu se v zákoníku praví, že „*Ortel, nález, rozsudek aneb veyповěd' nic jiného není, nežli té věci, o kterauž strany před soudem mezi sebau odpor měly, rozdělení, rozsauzení a spravedlivé vedle práva rozeznání*“.²⁵⁵ Je tedy patrné, že městské právo znalo více typů rozhodnutí soudu. Koldín rozlišuje mezi předběžným rozhodnutím o procesních otázkách a konečným rozhodnutím ve věci samé. Také podává vysvětlení rozdílu mezi rozsudkem a nálezem, kdy rozsudek se opírá o právo psané, kdežto nález vydává soud v případě, že pro své rozhodnutí nenalezne oporu v zákoně ani v dřívějších soudních nálezech.²⁵⁶

Práva městská výslovně umožňují rozhodovat podle zvyklostí a obyčejů, pokud neodporují spravedlnosti a právu.²⁵⁷

Přestože soudní jednání bylo veřejné, jednání soudců o rozsudku včetně hlasování bylo přísně tajné. Vynesení informací z tohoto jednání před vyhlášením rozsudku bylo trestáno smrtí. Na základě poznání okolností trestného činu a po zvážení všech důkazů se městská rada většinovým systémem usnesla na rozsudku (ortelu). V tomto rozsudku mohla buď obžalovaného zprostit viny nebo odsoudit, a to buď k trestu smrti podmíněčně, nebo nepodmínečně, nebo k jinému trestu. O životě a smrti obžalovaného mohly rozhodovat různé faktory jako sympatie, či antipatie soudců k obžalovanému, sociální postavení delikventa a jeho zachovalost, sociální postavení poškozeného, současný stav kriminality v daném městě²⁵⁸ a také přímluvy měšťanů a dalších vlivných osob. Většina přímluv neměla písemný charakter, šlo o osobní kontakty s jednotlivými městskými úředníky nebo přímluvce předstoupil přímo před radu. Pokud však intervenovali šlechtici nebo městské rady domovského města delikventa, mohly mít

²⁵⁴ Práva městská. str. 392, čl. T.III.

²⁵⁵ Práva městská. str. 81, čl. B.LXXXVI.

²⁵⁶ MALÝ, Karel. *Práva městská Království českého: edice s komentářem*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2013, s. 645-646.

²⁵⁷ Práva městská. str. 84, čl. B.LXXXIX.

²⁵⁸ Pokud se v té době kriminalita v daném městě rozmohla, byly vynášeny tvrdší rozsudky. Také pokud se jednalo o několikátý stejný druh zločinu za krátký časový úsek, tresty se většinou postupně zpříšňovaly, aby působily na zastrašení dalších případných pachatelů tohoto deliktu.

přímluvy písemnou podobu.²⁵⁹

Poté co byl rozsudek zformulován, odhlasován a sepsán, byl veřejně vyhlášen.²⁶⁰ Ačkoliv se neměl vyhlášovat rozsudek nad nepřítomným nebo zemřelým, v trestním řízení bylo možné vyhlásit rozsudek i pokud žalobce či obviněný po ukončení soudního jednání zemřeli, tak aby nároky ze pře mohli uplatnit dědicové. To neplatilo u pří, kde byla trestem ztráta cti nebo hrdla. Dále bylo možné vynést rozsudek nad nepřítomným, a to rozsudek „pro nestání“ čili nedostavení se k soudu, což ovšem vyžadovalo, aby purkmistr i konšelé ve svých lavicích stáli a dveře na radnici byly dokořán otevřeny, čímž byla demonstrována veřejnost a přístupnost soudu.²⁶¹

Pokud byl obviněný odsouzen k trestu smrti, měl být rozsudek delikventovi oznámen nejméně tři dny před popravou, aby měl odsouzený čas na duchovní útěchu od kněze nebo alespoň od rychtáře,²⁶² což ovšem popírají zápisy ve smolných knihách, ve kterých můžeme zjistit, že výslech, rozsudek i poprava leckdy proběhly v jednom či v dvou dnech, a nebo i v případě, že výslech trval déle, poprava se často konala ve stejný den, kdy byl vyhlášen ortel.

Spor nemusel končit vždy rozsudkem, právo připouštělo i mimosoudní urovnání sporu, kdy strany mezi sebou uzavřely smlouvu o urovnání sporu, která měla váhu rozsudku, a strany byly povinné ji respektovat.²⁶³

5.4. Odvolání

Po vynesení rozsudku měl odsouzený právo odvolat se k apelačnímu soudu. Odvolání (apelace) mělo odkladný účinek, podávalo se v písemné formě a bylo zpoplatněno tzv. „důkladem“. Odsouzený měl čtrnáct dní na to, aby před soudem dal najevo úmysl odvolat se a zaplatil důklad. Poté měl čas třikrát čtrnáct dní na to sepsat odvolání, zformulovat jeho důvody a opatřit si k tomu potřebné doklady. Odvolací akta byla apelačnímu soudu odeslána prostřednictvím prvoinstančního soudu.²⁶⁴

U apelačního soudu byly vedeny k této agendě knihy čistopisů a ortelní manuály.

²⁵⁹ ROEDL, B.: *Cestou milosti – hrdelní reversy v praxi českých městských soudů raného novověku*, In: FRANCEK, J.: *Hrdelní soudnictví českých zemí v 16.-18. století. Sborník příspěvků z konference konané v Pardubicích 21.-22.9.1995*. Pardubice: Východočeské muzeum v Pardubicích, 1996. str. 41 – 43.

²⁶⁰ Práva městská. str. 84, čl. B.XC.

²⁶¹ Práva městská. str. 86, čl. C I. a C.II.

²⁶² Práva městská. str. 393 - 394, čl. T.VII.

²⁶³ MALÝ, Karel. *Práva městská Království českého: edice s komentářem*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2013, s. 647.

²⁶⁴ KLABOUCH, J.: *Staré české soudnictví*. Praha: Orbis, 1967. str. 250.

V knihách čistopisů jsou zachyceny vždy původní rozsudky soudu nižší instance, proti nimž byla podána apelace a k nim vydaný ortel apelačního soudu. V ortelních manuálech, které vzhledem k množství vpisovaných změn, poznámek, vsuvek a škrťů, zřejmě sloužily jako koncepty, jsou uvedena pouze jména sporných stran, stručná charakteristika předmětu sporu, datum vynesení původního rozsudku a jeho potvrzení, či změna apelačním soudem s odůvodněním. Nenachází se zde text původního rozsudku.²⁶⁵

Rozhodnutí o odvolání zasílal apelační soud buď prvoinstančnímu soudu, nebo přímo odvolávajícímu se. V případě, že odvolání obdržel soud, předvolal obě strany sporu a seznámil je s výsledkem apelace. Strany měly povinnost se k soudu dostavit, pokud by tak neučinila strana, která se odvolala, a rozhodnutí apelačního soudu bylo v její prospěch, ztrácela výsledek svého odvolání. Pokud obdržel odvolání odvolávající se, měl povinnost předat rozhodnutí do čtrnácti dnů purkmistrovi pod pokutou deseti kop českých grošů.²⁶⁶

Rozhodnutí apelačního soudu bylo konečné, nebyl proti němu možný žádný další opravný prostředek. Odsouzený si mohl pouze podat žádost o milost, jejíž udílení bylo výsadou výlučně panovníka. O milost mohl požádat písemně do čtrnácti dnů od vyhlášení rozsudku prostřednictvím prvoinstančního soudu. Soud první instance odeslal žádost apelačnímu soudu, který k ní připojil své stanovisko a předal dvorské kanceláři.²⁶⁷

²⁶⁵ KREUZ, P.: *Několik poznámek k otázce odrazu kriminality v písemnostech soudů předbělohorských Čech*, In: *Documenta Pragensia XXIII*, Praha: Archiv hlavního města Prahy, 2004. str. 134 – 135.

²⁶⁶ MALÝ, Karel. *Práva městská Království českého: edice s komentářem*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2013, s. 648.

²⁶⁷ KLABOUCH, J.: *Staré české soudnictví*. Praha: Orbis, 1967. str. 251.

6. Vykonání rozsudku

Pokud byl v rozsudku stanoven trest, musel být vykonán. Koldín ve svém zákoníku rozdělil tresty na vyměřené, nařízené a vysvětlené (*poenae ordinariae*), které nepřísluší nikomu měnit a na tresty, které soudce ukládá podle uvážení (*poenae extraordinariae*). Vlastní tresty pak „*vztahují se aneb na odjetí hrdla a statku, uvedení na někoho povinnosti služebné, potupy a hanby světské, aneb na vypovězení z města, na vyhnání z vlasti přirozené, aneb aby ztrestán byl vinný do jistého času aneb do smrti své vězením.*“

6.1. Vězení

V zásadě existovaly tři druhy městského vězení, ale ne všechna města je měla, v menších městech existovalo vězení jen jediné. **Vězení lehké**, nazývané též rathouzní vězení, přední šatlava či přednice, bývalo na radnici, v šatlavním domku nebo v některé věži městského opevnění, bylo vždy umístěno vpředu, s oknem do ulice. Bylo určeno pro měšťany, kteří se dopustili lehčího přestupku, ale mohl se zde ocitnout i měšťan, který spáchal těžký zločin nebo jiný obyvatel města, který přestože neměl měšťanská práva, požíval určité důvěry; mohli se tady tedy octnout řemeslníci, tovaryši, děvečky nebo dokonce i židé. **Vězení těžší**, nazývané *birdovna*, zadní šatlava, zadní světnice či zadnice, se nacházelo buď na radnici, nebo častěji v šatlavním domku, vždy „vzadu“, tedy ne s okny do ulice. Byli sem zavíráni měšťané, kteří spáchali nějaký těžký zločin a dále ti, kteří nebyli členy městské obce např. tuláci, žebráci nebo poddaní z okolí. Vězni v těžším vězení bývali obvykle spoutáni řetězy, připoutáni ke stěně nebo vsazeni do klád. **Vězení nejtěžší**, zvané dolní světnice, sklep, žalář či kabát, bylo zřízeno jen ve větších městech. Byl to podzemní prostor s jediným otvorem ve stropě sloužícím jako vstup, kterým zločince spouštěli po provaze. Toto vězení sloužilo pro nejtěžší a vzpurné zločince, u kterých hrozilo, že by mohli napadnout biřice, nebo že by se je mohl pokusit osvobodit někdo zvenčí. Panovaly zde nesnesitelné podmínky, byla tu zima a zápach od výkalů a hnijících zbytků. Z takového vězení vedla cesta obvykle jen na popraviště.²⁶⁸

Vězení bylo využíváno častěji pro zajištění pachatele v průběhu trestního řízení či jako dlužnická vazba, než jako samotný trest. To bylo způsobeno především

²⁶⁸ VONDRUŠKA, V.: *Katovny a mučírny*. Praha: Svoboda – Libertas, 1993, str. 15-20.

nevyřešeným financováním stravy vězněné osoby, kterou musel uhradit ten, kdo se potrestání pachatele domáhal, ať už to byl soukromý žalobce, nebo sám soud. To se částečně vyřešilo v pozdějších dobách, kdy byl trest vězení spojen s trestem nucených prací.²⁶⁹

6.2. Majetkové tresty

Majetkovým trestem je udělení pokuty nebo konfiskace majetku. V Právech městských jsou pokuty odstupňovány v částkách od pěti do tříset kop českých grošů. Uložená pokuta obvykle připadla poškozenému, ale najdeme i případy, kdy má část pokuty připadnout králi nebo městu. Např. u deliktu bránění odvolání má připadnout polovina pokuty králi a u deliktu hanění soudců při apelaci má polovina pokuty připadnout králi a polovina městu na jeho opravu.

Pokud nebyla pokuta zaplacená dobrovolně, musel se oprávněný domáhat svého nároku prostřednictvím soudu. Ten pak probíhal stejně, jako u jakéhokoliv jiného dluhu či pohledávky, včetně možnosti vzetí dlužníka do dlužnického vězení.²⁷⁰

Trest konfiskace majetku, který byl hojně využíván v zemském právu, je v právu městském možný jen v několika málo případech, které jsou ze zemského práva převzaty. Je zřejmé, že měšťané považovali trest konfiskace majetku za útok na své soukromé vlastnictví ohrožující rodinu i městskou pospolitost. Zatímco šlechta mohla doufat, že majetek propadnutý králi dostane zpět alespoň v podobě léna, pro městskou pospolitost to byla ztráta nenahraditelná.²⁷¹ Ve vztahu k dědickému právu byla konfiskace majetku zřejmě vnímána i jako nepřipustné rozšiřování trestnosti na příbuzné pachatele.

Jako samostatný trest je trest propadnutí majetku stanoven jen ve třech případech, a to při předložení již proplaceného dlužního úpisu, při upomínání již uhrazeného dluhu a při prodeji statku cizinci. V prvních dvou případech připadne zkonfiskovaný majetek králi, v posledním případě se dělí napůl mezi krále a město na jeho opravy.

Ve spojení s trestem ztráty cti je trest propadnutí majetku ukládán za trestný čin poškozování věřitele. Majetek je v tomto případě rozdělen mezi poškozené věřitele a

²⁶⁹ KLABOUCH, J.: *Staré české soudnictví*. Praha: Orbis, 1967. str. 254-256.

²⁷⁰ MALÝ, Karel. *Práva městská Království českého: edice s komentářem*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2013, s. 650.

²⁷¹ Malý, K.: *K některým obecným otázkám trestního práva městského v 16. století v Čechách*. In: Malý, K.: *Městské právo v 16.-18. století v Evropě. Sborník příspěvků z mezinárodní konference uspořádané právníkou fakultou UK ve dnech 25.-27. září 1979 v Praze*. Praha: Univerzita Karlova, 1982, str. 309.

město.

Propadnutí majetku ve spojení se ztrátou cti a trestem smrti se ukládalo za delikt moci, delikt *crimen leasae majestatis* a také za přivlastnění si propadlého statku.

6.3. Vyhoštění z města a země

Ačkoliv trest vyhoštění se jako trest předepsaný v Právech městských vyskytuje pouze ve třech případech,²⁷² byl trestem v praxi velmi hojně užívaným, obzvláště ve spojení s podmíněným trestem smrti.

Vypovězeným provinilcům byl obvykle vypalován nebo vypichován cejch v podobě písmen R (*Relegatus*), RBO (*Relegatus Bohemiae*) nebo symbolů hrdelního práva (lámací kolo, šibenice).²⁷³ Účelem byla veřejná stigmatizace provinilce a varování ostatního obyvatelstva před tímto zločincem. Takto označeným jedincům, vytrženým ze známého prostředí, nezbývalo bez pomoci rodiny a přátel většinou nic jiného než se živit žebrotou či páchat dále trestnou činnost. I z tohoto důvodu se postupem času přestal umisťovat cejch na čelo či tvář odsouzence a započalo se s vypalováním cejchu na záda tak, aby nebyl zcela znemožněn návrat odsouzeného do spořádané společnosti. Aby však vypálené označení, byť na skrytém místě, časem nevymizelo, přidával se do čerstvé rány střelný prach a odsouzenec měl pak pobýt alespoň osm dní ve vězení pro kontrolu, jestli se cejchování ujalo.²⁷⁴

S trestem vyhoštění byl obvykle spojen zneuctující trest na pranýři po kterém následovalo vymrskání z města. Bylo to především z toho důvodu, aby si každý obyvatel města mohl odsouzeného dobře prohlédnout a v případě, že by se do města navrátil, ho mohl udat, protože podle Práv městských *„kteřížby koli pro své zlé skutky z města vymrskáni aneb z města vypovědění byli: téhož města na věčnost také prázdní býti mají, a více bez dopuštění téhož práva se navracovati nemají. Pakliby se kdo navrátil, na hrdle trestán bude.“*²⁷⁵

²⁷² měl být ukládán smilníkům, nactiutrhačům vdaných žen a dále obchodníkům, kramářům a kupcům za opakované užívání nepoctivých vah a měr

²⁷³ FRANCEK, J., ŠIMEK, T.: *Hrdelní soudnictví českých zemí*. Státní oblastní archiv Zámorsk, 1995, str. 30.

²⁷⁴ KLABOUCH, J.: *Staré české soudnictví*. Praha: Orbis, 1967. str. 256-257.

²⁷⁵ Práva městská. str. 353, čl. P.XXX.

6.4. Zneuct'ující tresty

Kromě možnosti, že soud výslovně prohlásil ve svém rozsudku ztrátu cti, přicházely v úvahu i jiné zneuct'ující tresty.

Feudální společnost používala celou škálu potupných, zneuct'ujících a tělesných trestů. Ne všechny tyto tresty musely nutně způsobit jednoznačnou infámii. Mnoho trestních aktů sloužilo pouze k tomu, aby lidé dostali za vyučenou bez toho, že by tím utrpělo jejich sociální postavení. Za lehké přečiny, rušení veřejného pořádku, lehké hanění, kletby či třeba hazardní hry mohla být uložena kromě pokuty i veřejná důtka, která nebyla nutně spojena s újmou na cti. Horší následky již neslo veřejné odvolání či odprošení, které následovalo po pomluvě, urážce, nactiutrhaní, méně závažném rouhání či veřejném pohoršení.²⁷⁶

Za těžší či opakované přečiny byly udělovány tresty, které s sebou již nesly citelnou újmu na cti. Tyto tresty se vykonávaly nejčastěji na pranýři. Provinilci zde mohli stát na očích veřejnosti s potupnou maskou, nákrčníkem, obojkem, s hruškou v ústech, s ukradenou věcí či cedulkou s popisem deliktu zavěšenou na krku.²⁷⁷ Provinilec mohl být také vsazen do klády, trdlice či houslí nebo uzavřen v kleci. Z Prahy známe koše zavěšené nad Vltavou k máčení nepoctivých pekařů.

Pranýř měl mnoho podob od železných obojků připevněných ke zdi radnice či kostela přes dřevěný kůl, kamenný sloup až po stylově řešená lešení hanby.²⁷⁸ Někdy byl tento trest provinilcům zostřován podáním několika lžic kolomazi, která na lidský organismus působila coby účinné projímadlo.

Dalším zneuct'ujícím trestem byla povinnost procházet s károu městem a pod dohledem biřice sbírat po ulicích smetí, odpadky či zdechliny zvířat. Tuto práci jinak vykonával ras nebo i kat a byla považována za tak nečistou, že mnohé renesanční cechy vyloučily ze svých řad řemeslníka, který před svým domem odklidil zdechlinu zvířete či jinou nečistotu.²⁷⁹

Z tělesných trestů pak bylo nejčastějším trestem bičování či výprask holí, useknutí ruky či prstů, uříznutí uší, nosu, vyříznutí jazyka nebo jeho části.

Obdobné důsledky jako zneuct'ující rozsudek mělo prohlášení pachatele za psance.

²⁷⁶ DÜLMEN, Richard van. *Bezectní lidé: o katech, děvkách a mlynářích : nepočestnost a sociální izolace v raném novověku*. 1. vyd. v českém jazyce. Praha: Dokořán, 2003, s. 64-66.

²⁷⁷ FRANCEK, Jindřich. *Velké dějiny zemí Koruny české*. Vyd. 1. Praha: Paseka, 2011, str. 79-80

²⁷⁸ FRANCEK, Jindřich. *Zločin a trest v českých dějinách*. Vyd. 1. Praha: Rybka Publishers, Knižní klub, 1999, str. 57.

²⁷⁹ VONDRUŠKA, V.: *Katovny a mučírny*. Praha: Svoboda – Libertas, 1993, str. 44 – 45.

Taková osoba ztrácela nejen veškerá osobní práva, ale každý měl povinnost ji pronásledovat a mohl ji i beztrestně zabít.²⁸⁰

6.5. Trest smrti

Hlavním a široce aplikovaným trestem ve feudální společnosti byl trest smrti. Rozsudek měl být delikventovi oznámen nejméně tři dny před popravou, aby měl odsouzený čas na duchovní útěchu od kněze nebo alespoň od rychtáře,²⁸¹ což ovšem popírají zápisy ve smolných knihách, ve kterých můžeme zjistit, že výslech, rozsudek i poprava leckdy proběhly v jednom či v dvou dnech, a nebo i v případě, že výslech trval déle, poprava se často konala ve stejný den, kdy byl vyhlášen ortel.

Pokud byl delikventovi, obvykle na přimluvu, udělen pouze podmíněný trest smrti, byl nucen podepsat hrdelní revers. Jde o listinné vyhotovení či knihový vklad, kterým vydavatel (odsouzený) osvědčuje právní závazek vůči příjemci, kterým může být soud, soukromá i právnická osoba. Tento závazek vznikl předchozím vydavatelovým proviněním a následujícím částečným omilostněním vydavatele příjemcem.²⁸² Hrdelní revers byl psán v první osobě, je zde vylíčen trestný čin, případně způsob vyšetřování, někdy i trest, který měl být uložen, dále je zde uvedeno na čí přimluvu nebo rozhodnutí (např. apelačního soudu) byl trest smrti změněn, jaký trest byl místo něho uložen, slib, že se nebude mstít a také, že se nedopustí dalších deliktů pod ztrátou hrdla (v některých reversech uvedeno, že pokud se dopustí nějakého deliktu, má být potrestán přísněji). Velmi často byl delikvent vyhoštěn z města, panství či země, pak revers obsahoval také slib, že se dotyčný nevrátí pod ztrátou hrdla. Nakonec to vše delikvent stvrzuje vlastním podpisem, někdy s poznámkou, že neumí psát, a tak mu ruku vede písař.

6.5.1. Kat

Popravu prováděl kat se svými pomocníky. Kat patřil k nejbezpečnějším lidem ve společnosti. I pouhý dotek kata mohl způsobit snížení cti. Katovské řemeslo se dědilo ze

²⁸⁰ MALÝ, K.: *Trestní právo v Čechách v 15.-16. století*. Praha: Univerzita Karlova, 1979, str. 30.

²⁸¹ Práva městská. str. 393 - 394, čl. T.VII.

²⁸² PÁNEK, J.: *Křivosudské kriminální reversy ze 16. a 17. století*. In: *Středočeský sborník historický 15*, 1980, str. 164.

syna na otce, protože děti katů mohly jen těžko najít jiné uplatnění, protože nepřicházelo v úvahu, že by je nějaký řemeslník přijal do učení, nebo že by se mohly v některém městě zakoupit jako měšťan a věnovat se obchodu nebo nějaké jiné počestné obživě. Přestože byl kat velmi dobře placen, byl katů nedostatek, a pokud kat zemřel bez následovníka, byl problém uprázdněné místo obsadit. Proto také město, které kata zapůjčovalo jinam, žádalo za něj vysokou finanční záruku.

Katovna obvykle stávala mimo městské hradby a pražský kat měl určeno, kterou fortanou smí do města vejít. Pokud chtěl kat navštívit některý šenk ve městě, musel se předem ohlásit. V šenku měl obvykle svůj stůl. Také v kostele měl kat vyhrazen vlastní postranní lavici, kde sedával společně s rasem a svými pacholky. Pokud byl kat pozván k vykonání popravy do jiného města, přespával buď u místního rasa, nebo v šatlavě, odkud byli často propuštěni měšťané, kteří tam seděli za drobné přestupky a přespání s katem pod jednou střechou by pocítovali jako újmu na cti.

Kat dostával od města stálý plat a dále byl placen za jednotlivé úkony při mučení a výkonech trestů. Mezi placené povinnosti kata patřilo i pohřbívání sebevrahů a také odklizení mršin, na kterém se podílel spolu s rasem. Dále si kat mohl přivydělat také jako léčitel, jelikož znal velmi dobře lidské tělo, chodili za ním tajně lidé například s bolestmi zubů a zlomeninami.²⁸³

6.5.2. Cesta na popraviště

Poprava se nikdy neměla konat v noci ani tajně, nýbrž se měl veřejně vyhlášovat důvod, proč byl delikvent odsouzen k trestu smrti.²⁸⁴ Popraviště se nacházelo mimo město, obvykle na kopci či rozcestí. Některá města měla více popravních míst, jinde se například věšelo a jinde stínalo. Na památku toho se nám dodnes zachovaly místní názvy jako Stínadla či Šibeniční vrch. Poprava mečem se mohla konat také na náměstí, v areálu radnice nebo před domem oběti.

Poprava byla chápána jako společenská událost, jejíž význam byl úměrný společenskému postavení pachatele. Proto poprava lapků a tuláků byla zábavou spíše lidovou, ale k popravě významnějšího měšťana či dokonce osoby urozené byli zváni zástupci vrchnosti a konšelé spřátelených měst.²⁸⁵

²⁸³ VONDRUŠKA, V.: *Katovny a mučírny*. Praha: Svoboda – Libertas, 1993, str. 62 – 67.

²⁸⁴ Práva městská, str. 394, čl. T.VIII.

²⁸⁵ VONDRUŠKA, V.: *Katovny a mučírny*. Praha: Svoboda – Libertas, 1993, str. 51.

Poslední jídlo, které odsouzenec před popravou dostal, se nechávalo ochutnat, jestli není otrávené, protože se stávalo, že pomocí jedu, který mu poslal některý z přátel, se snažil odsouzenec vyhnout potupné a bolestivé popravě. Na cestu k popravišti si odsouzenec obvykle oblékal své nejlepší šaty, pro chudé někdy nechávala šít šaty městská rada. Na cestě ho doprovázel hlas umíráčku.²⁸⁶ Odsouzený neměl jít na popravu opilý.²⁸⁷

Pokud bylo v rozsudku nařízeno smýkání koněm, byl odsouzenec zašit do hovězí kůže nebo položen na stlučená prkna, přivázan za koně a na popravu takto potupně táhnut. Obvykle však kráčel v průvodu nebo byl vezen na voze a cestou se konala obvyklá zastavení např. u kapličky, kde se konala krátká pobožnost. V rozsudku také mohlo být nařízeno zostření trestu tím, že na každém takovém zastavení byl odsouzenec např. bičován, byl mu vypalován cejch nebo byl trhán kleštěmi.

Na místě, kde se měla konat poprava, se rychtář ještě jednou zeptal, zda *„na tom chce umřít, což jest před trápením, při trápení i po trápení mluvil a v čem se seznal.“*²⁸⁸ Pokud odsouzenec svou výpověď odvolal, bylo nutné popravu přerušit a odvést ho znovu na mučidla k dalšímu výslechu. Teprve když skončily formální procedury a odsouzený svou výpověď nezměnil a potvrdil, že na tom chce zemřít, dal rychtář pokyn k zahájení poprav.

6.5.3. Způsoby poprav

Nejobvyklejšími způsoby poprav u nás byly:

STĚTÍ MEČEM – K popravě stětím nebylo zapotřebí žádného zvláštního vybavení.

K popravě se obvykle zhotovovalo provizorní dřevěné podium. Před exekucí se odsouzenec upíral límec a ostříhaly vlasy na krku, aby se odstranily překážky meči. Odsouzenec vždy klečel a hlavu mohl buď sklonit, nebo položit na špalek a kat mu ji sťal. Popravovalo se rovným, obouručním mečem. Setnout hlavu jedním úderem bylo nejen věcí katovi cti, ale pokud se mu to nepovedlo, vystavoval se riziku lynčování od přihlížejícího davu.²⁸⁹ Tento způsob poprav byl považován za nejčestnější a proto se často stávalo, že byl jiný trest smrti z milosti změněn na trest smrti stětím.

²⁸⁶ VONDRUŠKA, V.: *Katovny a mučírny*. Praha: Svoboda – Libertas, 1993, 51 – 53.

²⁸⁷ Práva městská, str. 394, čl. T.VII., odst. II.

²⁸⁸ Práva městská, str. 394, čl. T.IX

²⁸⁹ VONDRUŠKA, V.: *Katovny a mučírny*. Praha: Svoboda – Libertas, 1993, str. 53 – 54.

OBĚŠENÍ - Poprava oběšením bývala považována za potupnější než stětí mečem.

Popravovalo se většinou na šibenici, ale pokud město šibenici nemělo, mohl být delikvent oběšen i na stromě. Šibenice byla obvykle důkladná zděná stavba různého půdorysu s dveřmi a vysokou podezdívkou, ze které vystupovaly sloupy spojené trámy s masivními hřeby, na které se věšelo. Byly však i prosté šibenice, které tvořil jen sloup zasazený do země. Někde se věšelo na stromě pouze k tomuto účelu určeném. Těla popravených delikventů visela na šibenici pro výstrahu ostatním často i několik let, proto byly jen výjimečně věšeny ženy, jelikož se visící ženské tělo nepovažovalo za cudné. K oběšení odsouzenec bylo možné použít provaz nebo řetěz.

Princip oběšení je prostý: tělo visící za krk ve stahující se smyčce na ni působí vlastní tíhou dostatečně silně, aby se zadrhla a přerušila některé vitální funkce. Stlačení krkavic přeruší krevní oběh a vyvolá krevní nedostatečnost v mozku. Při některých postupech se zlomí krční obratle a přeruší mícha.²⁹⁰

Jelikož šibenice byla považována, jako vše, co souviselo s činností kata, za nečistou, nesměl se jí žádný poctivý měšťan dotknout. To byl ovšem problém ve chvíli, kdy bylo potřeba šibenici opravit. Stávalo se, že opravy se pak museli účastnit všichni řemeslníci města (včetně třeba pekařů a holičů), aby si pak vzájemně nemohli vytýkat dotek s šibenicí.²⁹¹

LÁMÁNÍ KOLEM – Lámání kolem bylo považováno za těžký hrdelní trest.

Odsouzenec při něm ležel na zemi, ruce a nohy měl připoutány ke kolíkům a kat mu lámal končetiny okovaným kolem. Byly dva způsoby lámání, lehčím byl způsob shora dolů, kdy se první rána vedla na krk odsouzenec, čímž mu zlomila vaz a končetiny se pak lámaly už mrtvému. Pro odsouzenec horším způsobem bylo lámání zdola nahoru, kdy byly nejprve kolem přelámány nohy a ruce a pak teprve mohla být vedena rána na krk nebo před poslední smrtelnou ránou mohl být ještě žijící odsouzenec vpleten do kola a například upálen. Do kola se často vplétala také mrtvola delikventa a byla i s kolem vztyčena pro výstrahu ostatním.²⁹² Jinou variantou tohoto trestu bylo přivázání delikventa přímo ke kolu a lámání kostí tyčí.²⁹³

UPÁLENÍ – Trest upálením, oblíbený hlavně při čarodějnických procesech, se

²⁹⁰ MONESTIER, M.: *Historie trestu smrti*. Praha: Rybka Publishers, 1998, str. 200.

²⁹¹ VONDRUŠKA, V.: *Katovny a mučírny*. Praha: Svoboda – Libertas, 1993, str. 54 –56.

²⁹² OBERPFALCER, Fr.: *Vyznání na mučidlech*. Praha: Fr. Borový, 1937, str. 78 – 80.

²⁹³ MONESTIER, M.: *Historie trestu smrti*. Praha: Rybka Publishers, 1998, str. 155.

prováděl v dostatečné vzdálenosti od města kvůli obavě z požáru. Upálení bylo také obvyklým trestem pro žháře a sodomity. Tato poprava se dala provést jak velmi trýznivým způsobem, kdy se rozdělal a udržoval jen malý oheň a odsouzenec tak dlouho trpěl, tak se dala poprava upálením provést i humánnějším způsobem, to když byl delikvent nejprve uškrcen nebo mu byl na krk zavěšen pytlík se střelným prachem.²⁹⁴

ZAHRABÁNÍ – K trestu zahrabáním byly odsuzovány výhradně ženy. Trest probíhal tak, že žena byla položena do vykopané jámy, obvykle vystlané trním a poté zahrabána. Velmi často jí ještě bylo probito srdce kulem.²⁹⁵ Zahrabání bylo obvyklým trestem za infanticidium.

Dalšími, už méně rozšířenými tresty smrti bylo utopení, čtvrcení, stažení z kůže nebo nabodnutí na kůl.

Uvedené tresty mohly být ještě zostřeny, a to buď před popravou – např. utnutím ruky, vytržením jazyka, trháním kleštěmi, politím horkým olejem, anebo až po ukončení popravu – např. vystavením částí těl nebo spálením těla.²⁹⁶

Trestem pro pachatele nemusela být jen samotná smrt, ale také další nakládání s jeho tělem. Velmi často bylo odsouzení k různým způsobům pohanění těla po smrti součástí zostřeného trestu smrti – od ponechání visícího na šibenici či vpleteného do kola po rozmístění kusů těla na městských branách. Těla popravených byla obvykle zahrabávána přímo u popraviště. Někdy směli příbuzní tělo popraveného pochovat i do vysvěcené země, ale bez velkých obřadů a nikoli při hlavním kostele. Asi od r. 1600 máme u nás první zmínky o tom, že těla popravených jsou následně využívána k anatomickým účelům - např. v Praze se z rozkazu císaře těla odsouzených posílala Janu Jessenioví.

²⁹⁴ KLABOUCH, J.: *Staré české soudnictví*. Praha: Orbis, 1967, str. 264.

²⁹⁵ OBERPFALCER, Fr.: *Vyznání na mučidlech*. Praha: Fr. Borový, 1937, str. 80.

²⁹⁶ KLABOUCH, J.: *Staré české soudnictví*. Praha: Orbis, 1967, str. 265.

7. Závěr

Ve své práci jsem se pokusila podat přehled trestního práva tak, jak je obsaženo v Právech městských království českého, které sepsal Pavel Kristián z Koldína. Toto dílo bylo první závaznou kodifikací městského práva na našem území. Zákoník je rozdělen na 58 odvětvových kapitol, které jsou složeny z jednotlivých článků označených písmeny A – T latinské abecedy (písmeno I je vynecháno) a římskou číslicí.

Zákoník obsahuje normy trestního práva hmotného i procesního. Trestní právo hmotné se nachází především v kapitolách XLVII až LVII, právo procesní pak v kapitolách IV až XV a LVIII.

Trestné činy popsané v zákoníku jsem rozdělila do šesti skupin: 1. trestné činy proti životu a zdraví, 2. trestné činy proti majetku, 3. trestné činy proti mravnosti, 4. trestné činy proti cti, 5. trestné činy proti náboženství a trestné činy politické a 6. trestné činy proti řádné správě města.

Práva městská království českého sice obsahují skutkové podstaty jednotlivých deliktů a obvykle i předepsaný trest, přesto dávají soudcům příliš mnoho prostoru k vlastnímu uvážení, a to nejen ve stanovení trestu, neboť u mnoha trestných činů je ponecháno potrestání na uvážení soudu, ale i v tom, který čin potrestají, protože soudci mají možnost potrestat dle uvážení jakýkoliv čin, který uznají „zlým a škodlivým“. Podle zápisů v smolných knihách jsem došla k závěru, že se soudci při stanovení trestu často od zákoníku odchylovali a nedodržovali předepsaný typ trestu, buď udělovali trest podle zvyku v tom městě, nebo trest měnili v rámci ztřešení, nebo naopak poskytnutím milosti. Milostí pro odsouzence nebyla pouze změna hrdelního trestu na trest jiný, ale také změna formy trestu, např. změna trestu smrti oběšením nebo upálením na trest stětí mečem, které bylo považováno za čestnější smrt.

Postavení obviněného při inkvizičním procesu bylo vůči obžalobě zcela nerovné, protože žalobce se účastnil i výslechů a byl i mezi soudci. Ani při akuzačním trestním procesu si nebyli lidé před soudem rovni. Zachovalý měšťan byl před člověkem neosedlým nebo dokonce nezachovalým ve veliké výhodě. Z toho je patrné, že zachovalost byla jedním z nejdůležitějších hledisek hodnocení člověka.

Také jsou vidět rozdíly v trestání mezi jednotlivými městskými soudy. Někde udělovali nepodmíněný trest smrti velmi často, a třeba i za drobné krádeže, někde (například v Divišově) většinu pachatelů odsoudili jen k podmíněčnému trestu smrti a popravovali jen opravdu velké ničemníky.

Koldínův zákoník nám také podává svědectví o tehdejší postavení žen, které rozhodně nebylo rovnoprávné s muži. Žena sice nabývá rozumu dříve než muž (*„pacholík mladší osmnácti a děvečka patnácti let ... v tom svém věku ještě rozumu právě zdravého nepožívá...“*), a je tudíž dříve plně zodpovědná za své činy, ale nesmí třeba působit u soudu coby řečník. Muž má právo svou ženu zabít, přistihne-li ji při cizoložství, ale žena toto právo nemá. Pokud pro stejný delikt stojí před soudem muž a žena, má se první přistoupit k mučení ženy; zřejmě se předpokládalo, že se žena přizná snáze než muž, což ovšem vyvracejí mnohé případy, kdy ženy vydržely celé mučení bez doznání.

Trest byl v té době pojat jako odplata, a aby byl odstrašující i pro další případné delikventy, býval většinou velmi krutý a prováděl se veřejně. To se týká jak trestů zneuct'ujících či tělesných, tak především trestů smrti. Vycházelo se z předpokladu, že kdo je jednou zlý, nemůže se napravit a je zlým vždycky, proto byl trestem za kriminální delikty ve většině případů trest smrti, a i když nebyl delikvent popraven, byl většinou vypovězen z města, tak se město vlastně jednou pro vždy zbavilo problémového jedince. Poprava byla pojímána jako „lidová slavnost“ a účastnila se jí většina obyvatel města.

Seznam použité literatury

ADAMOVIČ, Karolina. *Světla a stíny středověkého práva: příspěvek k aplikaci "Principů" E.F. Smidaka*. 2. upravené vydání. Praha: Havlíček Brain Team, 2006, s. 11. Avenira edice, č. 381. ISBN 8073802716.

ADAMOVIČ, Karolina; SOUKUP Ladislav. *Prameny k dějinám práva v českých zemích*. 2. upravené vyd. Plzeň : Aleš Čeněk, 2010. 362 s. ISBN 978-80-7380-271-4.

BIČÍK, Zd.: *Knihy smolné*, 1. vydání, Hradec Králové: Kruh 1969. 173 s.

BRANDL, V. *Staročeské řízení soudní*. Právník, roč. 8, 1869.

CITRONIS, Petros.: *Knihy černá nebo smolná královského svobodného města Rokycan z let 1573-1630 s přílohou pozdějších čarodějnických procesů*, 2. vydání, Rokycany: Státní okresní archiv Rokycany, b.r., 143 s.

DIBELKA, J.: *K novým možnostem studia trestněprávní problematiky. Obranné strategie mužů a žen obviněných ze smilstva na třeboňském panství (1650-1750)*, In: Český časopis historický, 1/2008, ISSN 0862-6111.

DÜLMEN, Richard van. *Bezectní lidé: o katech, děvkách a mlynářích : nepočestnost a sociální izolace v raném novověku*. 1. vyd. v českém jazyce. Praha: Dokořán, 2003, 107 s. ISBN 80-865-6943-8.

FRANCEK, J.: *Hrdelní soudnictví v Čechách v 16.-18. století*. In: PÁNEK, J.: *Česká města v 16. – 18. století. Sborník příspěvků z konference v Pardubicích 14. a 15. listopadu 1990*. Praha: Historický ústav ČSAV, 1991, ISBN 80-85268-06-X.

FRANCEK, Jindřich. *Velké dějiny zemí Koruny české*. Vyd. 1. Praha: Paseka, 2011, 737 s. ISBN 978-807-4321-153.

FRANCEK, J.: *Zločin a trest v českých dějinách*, 1. vydání, Praha: Rybka Publishers, 1999, 463 s. ISBN 80-86182-91-6.

FRANCEK, J., ŠIMEK, T.: *Hrdelní soudnictví českých zemí (soupis literatury a pramenů)*, 1. vydání, Státní oblastní archiv Zámorsk, 1995.

HOFFMANN Fr.: *České město ve Středověku*, 1. vydání, Praha: Panorama, 1992, ISBN 80-7038-182-5

HOSÁK, Ladislav. *Nové československé dějiny*. Komenium, 1947, 615 s.

JÁNOŠÍKOVÁ, Petra; KNOLL, Vilém; RUNDOVÁ, Alena. *Mezníky českých právních dějin*. 3. rozš. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010. 215 s. ISBN 978-80-7380-251-6.

JIREČEK, J.: *Pavel Krystián z Koldína*, Právník, roč. 15, 1876.

JIREČEK, J.: *Práva městská království Českého a markrabství Moravského spolu s krátkou jich summou od M. Pavla Krystyana z Koldína*, 5. vydání, Praha: Všehrd, 1876.

KLABOUC, Jiří.: *Staré české soudnictví*, 1. vydání, Praha: Orbis, 1967. 412 s.

KREUZ, P.: *K charakteristice procesního projednávání trestních případů v českých městech doby předbělohorské*, In: FRANCEK, J.: *Hrdelní soudnictví českých zemí v 16.-18. století. Sborník příspěvků z konference konané v Pardubicích 21.-22.9.1995*. Pardubice: Východočeské muzeum v Pardubicích, 1996.

KREUZ, P.: *K projednávání deliktu pohlavního zneužití a znásilnění dítěte před městským soudem v předbělohorských Čechách*. In: *Nardi Aristae, sborník k sedmdesátým narozeninám Ivana Martinovského*. Ústí nad Labem: albis international, 2007, ISBN 978-80-86971-42-1.

KREUZ, P.: *Několik poznámek k otázce odrazu kriminality v písemnostech soudů předbělohorských Čech*, In: *Documenta Pragensia XXIII (Semínář a jeho hosté II*.

Sborník příspěvků k nedožitým 70. narozeninám doc. PhDr. Rostislava Nového), Praha: Archiv hlavního města Prahy, 2004, ISBN 80-86852-03-2.

KYTKA, J.: *Smolná kniha města Milevska*. Milevsko: Milevská vlastivědná knižnice, 1939.

LÁNY, Emil Pavel: *Knihy černá jinak smolná města Smidar 1631–1769*. Liberec: Severografia, 1948. 62 s.

MALÝ, Karel. *České právo v minulosti*. 1. vyd. Praha: Orac, 1995, 269 s. ISBN 80-85903-01-6.

MALÝ, Karel a kol. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. Praha: Linde, 1997. 640 s. ISBN 80-7201-167-7

MALÝ, Karel: *K některým obecným otázkám trestního práva městského v 16. století v Čechách*. In: Malý, K.: *Městské právo v 16.-18. století v Evropě. Sborník příspěvků z mezinárodní konference uspořádané právníckou fakultou UK ve dnech 25.-27. září 1979 v Praze*. Praha: Univerzita Karlova, 1982

MALÝ, Karel: *Několik poznámek k trestnímu právu v Čechách v době stavovské*. In: FRANCEK, J.: *Hrdelní soudnictví českých zemí v 16.-18. století. Sborník příspěvků z konference konané v Pardubicích 21.-22.9.1995*. Pardubice: Východočeské muzeum v Pardubicích, 1996, ISBN 80-86046-06-0.

MALÝ, Karel. *Práva městská Království českého: edice s komentářem*. Vyd. 1. V Praze: Karolinum, 2013. ISBN 978-802-4621-173. 783 s.

MALÝ, Karel.: *Trestní právo v Čechách v 15.-16. století*. 1. vyd. Praha: Univerzita Karlova, 1979, 262 s.

MARADA, M.: *Smolná kniha města Lipníka*. Sborník Státního okresního archivu v Přerově. Přerov: Státní okresní archiv v Přerově, 1994. 90 s.

MARKOV, Josef: *Kapitoly z dějin českého zemského soudního řízení XII.-XVII. století*. 1. vyd. Praha: Academia, 1967, 338 s.

MONESTIER, Martin. *Historie trestu smrti: dějiny a techniky hrdelního trestu od počátků po současnost*. Vyd. 1. Praha: Rybka Publishers, 1998, 405 s. ISBN 80-86182-05-3.

OBERPFALCER, Fr.: *Vyznání na mučidlech*. Praha: Fr. Borový, 1937. 358 s.

PÁNEK, J.: *Křivosudské kriminální reversy ze 16. a 17. století*. In: *Středočeský sborník historický* 15, 1980,

PÁNEK, J.: *Městské hrdelní soudnictví v pozdně feudálních Čechách*, In: *Československý časopis historický*, roč. 32, č. 5, 1984, ISSN 0045-6187.

PÁNEK, J.: *Smolná kniha městečka Divišova z let 1617 – 1715*. 1. vydání, Praha: Ústav československých a světových dějin ČSAV, 1977. 292 s.

ROEDL, B.: *Cestou milosti – hrdelní reversy v praxi českých městských soudů raného novověku*, In: FRANCEK, J.: *Hrdelní soudnictví českých zemí v 16.-18. století. Sborník příspěvků z konference konané v Pardubicích 21.-22.9.1995*. Pardubice: Východočeské muzeum v Pardubicích, 1996, ISBN 80-86046-06-0.

RYBIČKA, A.: *M. Pavel Krystián z Koldína*. *Časopis muzea Království českého*, roč. 38, 1864

SOKOL, P.: *Hrdelní kriminalita v 16. a první polovině 17. století (Sonda do života a mentality obyvatel raně novověkého venkova)*. In: *Folia Historica Bohemica* 20 (2002), Praha: Historický ústav AV ČR, 2003, ISBN 80-7286-060-7.

SPURNÝ, Fr.: *Čarodějnické procesy 16. a 17. století a jejich právní aspekty*. In: FRANCEK, J.: *Hrdelní soudnictví českých zemí v 16.-18. století. Sborník příspěvků z konference konané v Pardubicích 21.-22.9.1995*. Pardubice: Východočeské muzeum v Pardubicích, 1996, ISBN 80-86046-06-0.

ŠTĚPÁN, J.: *Ke krystalizačnímu procesu městského práva českého*. In: Malý, K.: *Městské právo v 16.-18. století v Evropě. Sborník příspěvků z mezinárodní konference uspořádané právníkou fakultou UK ve dnech 25.-27. září 1979 v Praze*. Praha: Univerzita Karlova, 1982.

VERBÍK, Antonín, ŠTARHA, Ivan: *Smolná kniha velkobítešská*, 1. vydání, Brno: Nakladatelství Blok, 1973. 270 s.

VLČEK, Eduard. *Dějiny trestního práva v českých zemích a v Československu*. 3. nezměn. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2006, 66 s. ISBN 80-210-4056-4.

VONDRUŠKA, V.: *Katovny a mučírny*. Praha: Svoboda – Libertas, 1993, 71 s. ISBN 80-205-0321-8.

Resume

The aim of the essay is to summarize early modern times municipal criminal law as it was codification in the municipal law of the Bohemian kingdom of Pavel Kristian from Koldin. The writing and approval of the Koldin's code in 1579 have been highlighted over whole Bohemian history concerning the municipal law. The legal code is so important because it is first effectual codification of the Bohemian municipal law. Such codification significantly contributed to overcome particularism of the municipal law in our country. The municipal law is written quite clearly in very good Czech language. The usage of the municipal law as source for aristocratic law proofs the quality of the document. Some of the enactments have had valid till end of 1811.

The Bohemian criminal law evolution from oldest history till 16 century is described in first chapter. Actually it is till first codification of the both Bohemian laws, the provincial and the municipal. The criminal law evaluation is divided into three periods, which are beginning of bohemian law, period of advanced feudalism and period of corporative country. The most important law records in each period are mentioned with consideration to criminal subject.

The next chapter describes Pavel Kristian from Koldin, the circumstances of the Bohemian kingdom municipal law origin and their enforcement into practical usage of municipal court as well as contend of legal code at self. The legal code is focused to the overall city live and its residents. The legal code defines the urban management, the rights and obligations of the Municipal Council and the aldermen, town justice, includes the right to property, family law, inheritance, business, and criminal, including procedural standards. The system of his criminal part is also described.

In the main part of the work is as codified in the code. First the general features of the criminal law are described and then offences are categorized into different groups and defined by their factual matters. Crimes are divided into six groups:

1. criminal offences against life and health,
2. offences against property,
3. offences against morality,
4. offences against honor,
5. offences against religion and political offences,
6. offences against the proper administration of the city.

In addition to the description of the factual matters of individual offences, I have focused on the penalties imposed on them. I have tried to compare the punishment assessed by code (*poenae ordinariae*) with the punishment really given as is written in the black books.

The next chapter is focused on the progress of criminal proceedings in the municipal courts. The criminal proceedings could start either a private action, or action of the public initiative. Initially, in the criminal matters, there were mainly private action of victims or their relationship and then the prosecution of public initiative began more to expand. In the urban courts it was proved fundamentally by the rational forms of resources, means by documents, entries in the urban books, official testimony and testimony of witnesses either verbally or in written form. The most important evidence in the criminal proceedings was the confession of the perpetrator. When the perpetrator did not want to make the confession, and it was enough circumstantial evidences, or if the perpetrator has had confessed, but there was reason to suspect that his crime is more extensive, the Council could decide that torture would be accessed. Judgment was always announced publicly and it was possible to appeal in the appeal Court in Prague.

The enforcement of the judgment is described in the last part of the essay. Prescribed and used types of punishments are defined and their implementation is also described. The five types of penalties were known in the municipal law: capital punishment, the loss of property, loss of honor, denunciations from the city or the country, and the prison temporary or lifetime. At that time the punishment was intended as retribution and it was typically very cruel and performed publically to deterrent the other potential offenders. This applies to the corporal punishment and the death penalty in particular. The death penalty has been used very widely, and according to code of Koldin it was possible to decree it for 62 offences. The execution was viewed as the "people's ceremony", and the majority of the city population was participated in.